

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С. В. Сіденко
« _____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Україна на світовому ринку продовольства»

Виконавець: Рогач Марія Сергіївна, група МБ-604М

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Побоченко Леся Миколаївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Пічкурова Зоя Володимирівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Сіденко С.В.

«_____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Рогач Марії Сергіївни

1. Тема роботи «Україна на світовому ринку продовольства» затверджена наказом ректора від «01» жовтня 2019 р. № 2248/ст.
2. Термін виконання роботи: з 28 листопада 2019 року по 26 січня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації з питань продовольства і сільського господарства (ФАО), МБРР, МВФ, Світової організації торгівлі (СОТ), СБ, Організації Об'єднаних Націй (ООН) (World trade report, World Trade Statistical Review, The WEF Global Competitiveness Report, Цілі Розвитку Тисячоліття ООН, та відповідні сайти в Internet, а також щорічні звіти Міністерства сільського господарства США, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та дані Державної служби статистики України.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні аспекти розвитку світового ринку продовольства в умовах глобалізації, інтеграція України в світовий ринок продовольчих товарів в умовах глобальної конкуренції, проблеми та пріоритетні напрямки удосконалення державного регулювання ринку продовольства України.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 13 таблиць, 44 рисунки та 2 додатки.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 31 слайд.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	16.09.2019	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	28.10.2019	Виконано
3.	Розкрити теоретичні аспекти розвитку світового ринку продовольства в умовах глобалізації	29.10.2019- 10.11.2019	Виконано
4.	Дослідити інтеграцію України в світовий ринок продовольчих товарів в умовах глобальної конкуренції	11.11.2019- 01.12.2019	Виконано
5.	Розглянути проблеми та запропонувати пріоритетні напрямки удосконалення державного регулювання ринку продовольства України	02.12.2019- 22.12.2019	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	13.01.2020- 19.01.2020	Виконано
7.	Оформити дипломну роботу	20.01.2020- 24.01.2020	Виконано
8.	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	24.01.2020	Виконано
9.	Попередній захист дипломної роботи	27.01.2020	Виконано
10.	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	27.01.2020	Виконано

8. Дата видачі завдання: «28» жовтня 2019 р.

Керівник дипломної роботи

(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання

(підпис випускника)

Побоченко Л.М.

(П.І.Б)

Рогач М.С.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Україна на світовому ринку продовольства»: 136 сторінок, 13 таблиць, 44 рисунки та 2 додатки, 103 літературних джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень): ПРОДОВОЛЬСТВО, ІНДЕКСИ ЦІН, ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА, СВІТОВІ ЕКСПОРТЕРИ, РИНОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ, ФАО.

Об'єкт дослідження: особливості функціонування світового ринку продовольства та напрями позиціонування України на ньому в умовах глобальної конкуренції.

Предмет дослідження: теоретичні та прикладні аспекти розвитку продовольчого ринку з точки зору оцінки його можливостей для забезпечення людства продовольством та місця України на ньому.

Мета дипломної роботи: дослідження місця України на світовому ринку продовольства в умовах глобальної конкуренції.

Методи дослідження: абстрактно-логічний і системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз і групування, факторний аналіз, економіко-математичного моделювання, економіко-статистичний, графічний та інші.

Отримані результати та їх новизна: полягає у розкритті деяких питань щодо розвитку та перспектив світового ринку продовольства та місця України на ньому.

Значущість виконаної роботи та висновки: дослідження та аналіз світового та українського ринку продовольства дозволяє компаніям та фермерам реагувати на зміни і моделювати свою бізнес-модель до ринкових вимог сьогодення.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати для застосування при написанні звітів щодо сучасного стану розвитку ринку продовольства України та удосконалення механізмів державного регулювання ринку агропродукції в умовах глобальної конкуренції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	10
1.1. Економічна сутність, зміст та характеристика світового ринку продовольчих товарів.....	10
1.2. Структура та динаміка світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій.....	20
РОЗДІЛ 2	
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ РИНОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	40
2.1. Місце України на міжнародному ринку продовольства	40
2.2. Оцінка сучасних трендів світового ринку зерна та позиції України на ньому.....	56
2.3. Структурні зміни експорту сільськогосподарської продукції України в контексті глобальних перетворень	75
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ.....	90
3.1. Особливості регулювання та державна підтримка сільськогосподарського сектору України.....	90
3.2. Дослідження форм взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України.....	98
3.3. Проблеми та шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України.....	110
ВИСНОВКИ.....	120
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	123
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах глобальних перетворень, у наступні десятиліття світ чекає небувале зростання населення і, як наслідок, - дефіцит продовольства. Відповідно, зацікавленість до аграрної галузі України збільшується з кожним роком. Ставши вже сьогодні одним з найбільших експортерів зерна і кукурудзи, а також володіючи значними площами сільськогосподарських земель, Україна зможе забезпечувати істотну частку світового попиту на продовольство.

До сучасних світових тенденцій належить динамічне зростання населення землі, що спричиняє постійне збільшення споживання продовольства. За прогнозами ООН, до 2050 року народонаселення Землі збільшиться до 9,6 млрд. чоловік. Це, безперечно, призведе до значного зростання попиту на продовольство. При цьому землі, придатної для сільського господарства, більше не стане, а її кількість на душу населення скоротиться в два рази. Підвищення врожайності земель також малоймовірне: сьогодні як в Європі, так і в США врожайність земель вже дуже висока і може підвищитися тільки за рахунок генно-модифікованої продукції.

Відповідно, в наступні роки на світовому ринку продовольства спостерігатиметься дефіцит продовольства, який, в свою чергу, буде причиною зростання цін на світовому ринку. Дефіцит сигналізує про небезпеку, оскільки продовольча безпека - основна для всіх країн. Все це відкриває для українського сільського господарства багато можливостей. Тому для України ключове завдання - максимізація виробництва, так як цінова кон'юнктура обіцяє тільки покращуватися.

Україна є одним із ключових гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Аграрний сектор України сьогодні є опорою української економіки і формує близько 13% ВВП та є одним з основних бюджетонаповнюючих та експортоорієнтованих секторів національної економіки.

Глобальні тренди світового продовольчого ринку, спричинені демографічними та економічними змінами, можуть забезпечити Україні значно вищий рівень експортної спроможності, тобто Україна має всі можливості для значного збільшення виробництва у аграрному секторі. Вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності АПК України може надати поштовх розвитку внутрішнього та зовнішнього ринку, активізації зовнішньоекономічної діяльності, збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищенню якості продовольства. Тому пошук шляхів розвитку АПК України та активізації її участі на світовому ринку є актуальним.

Питання світового ринку продовольства привертає значну увагу багатьох дослідників. Проте найбільше вона відображена в працях таких науковців, як: Бондар В.С., Власов В.І., Гайдуцький А.Б., Звягінцев О.Б., Зеленська О.О., Кирилов Ю.Є., Крупін В.Є., Лукінов І.І., Мазур Г.Ф., Олійник Я.Б., Панасюк Б.Я., Пасхавер Б.Й, Саблук П.Т., Страшинська Л.В. та інші вчені-економісти.

Щодо проблемних питань функціонування та розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, значну увагу їм приділено праці таких вітчизняних вчених, як: В. Андрійчук, В. Боднар, А. Гайдуцький, Б. Губський, М. Дем'яненко, Т. Дудар, В. Збарський, С. Кваша, В. Месель-Веселяк, Ю. Нестерчук, Я. Олійник, Б. Пасхавер, П. Саблук, О. Шпичак та інші.

Віддаючи належне науковим працям вітчизняних і зарубіжних учених, доцільно зауважити, що дослідження питань щодо місця України на світовому ринку продовольства не можна назвати вичерпними.

Мета та завдання дослідження. Метою дипломної роботи є дослідження місця України на світовому ринку продовольства в умовах глобальної конкуренції.

Досягнення означеної мети передбачає вирішення **таких завдань:**

- розкрити економічну сутність, зміст та надати характеристику світового ринку продовольчих товарів;
- оцінити структуру та динаміку світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій;

- визначити місце України на міжнародному ринку продовольства;
- оцінити сучасні тренди світового ринку зерна та позиції України на ньому;
- проаналізувати структурні зміни експорту сільськогосподарської продукції України в контексті глобальних перетворень;
- розглянути особливості регулювання та державну підтримку сільськогосподарського сектору України;
- дослідити форми взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України;
- визначити проблеми та запропонувати шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України.

Об'єктом дослідження є особливості функціонування світового ринку продовольства та напрями позиціонування України на ньому в умовах глобальної конкуренції.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти розвитку продовольчого ринку з точки зору оцінки його можливостей для забезпечення людства продовольством та місця України на ньому.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дипломної роботи є сучасні принципіві положення науки та теоретико-прикладні засади розвитку вітчизняного продовольчого ринку, наукові роботи та практичні дослідження як вітчизняних, так і закордонних вчених-економістів у цій сфері, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, періодичні видання, результати дослідно-аналітичних, академічних та прикладних розробок з досліджуваних проблем, а також нормативно-правові й статистичні матеріали, інформаційно-аналітичні дані мережі Інтернет та ЗМІ.

Для реалізації визначених у дипломній роботі мети та завдань використано комплекс прийомів та методів наукового пізнання. А саме, за допомогою діалектичного методу пізнання економічних явищ, з'ясовано сутність ключових понять дослідження; порівняльний метод – використано для зіставлення показників,

які визначають рівень розвитку вітчизняних ринків продовольчих товарів; економіко-статистичний метод – дав змогу дослідити стан і тенденції розвитку ринку продовольчої продукції України, визначити головні проблеми та перешкоди для його розвитку; використання методу графічної інтерпретації дало можливість наочно відобразити оброблені статистичні дані, пов'язані з процесами функціонування та розвитку вітчизняного продовольчого комплексу у вигляді рисунків, діаграм, схем тощо.

Джерельною та статистичною базою роботи є матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації з питань продовольства і сільського господарства (ФАО), МБРР, МВФ, Світової організації торгівлі (СОТ), СБ, Організації Об'єднаних Націй (ООН) (World trade report, World Trade Statistical Review, The WEF Global Competitiveness Report, OECD Agriculture Statistics, OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027), та відповідні сайти в Internet, а також щорічні звіти Міністерства сільського господарства США (USDA), Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та дані Державної служби статистики України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дипломного дослідження висвітлено у науковій публікації, яку опубліковано у науковому фаховому виданні, що входять до затвердженого переліку:

Набок І.І., Рогач М.С. Світовий ринок продовольства: стан розвитку та чинники продовольчої безпеки [Електроний ресурс] / І.І.Набок, М.С. Рогач// Інфраструктура ринку. – 2019. –№ 32. – С.3-9. Електронне фахове видання.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку бібліографічних посилань використаних джерел та додатків. В роботі розміщено 13 таблиць, 44 рисунки та 2 додатки. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 103 найменування на восьми сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Економічна сутність, зміст та характеристика світового ринку продовольчих товарів

У питанні розвитку національної економіки ринок продовольства займає одне із ключових місць, зважаючи на свої розміри та вклад у розвиток країни в цілому. Сільськогосподарська продукція і продукти харчування виступають предметом торговельно-економічних відносин. Сільське господарство та харчова промисловість є тісно пов'язаними галузями, адже сільськогосподарська галузь постачає основні сировинні компоненти харчовій промисловості, а сільськогосподарська продукція може збільшити додану вартість завдяки харчовій промисловості. Швидкозмінність процесів у сучасних економічних умовах вимагає поглиблення науково-практичних досліджень взаємозалежностей та впливів ринкових трансформацій на АПК у цілому, з належною на те увагою до загальноприйнятих світових практик та механізмів стимулювання конкурентоспроможності національних економік.

Подальший розвиток ринку продовольства безпосередньо впливатиме на добробут кожного громадянина та продовольчу безпеку країни, тому це дослідження перебуває на часі та має важливе значення [41, с.99].

В умовах глобальної конкуренції попит на продукти харчування реалізується на ринку продовольства, функціонування якого визначається як рівнем і структурою пропозиції продуктів харчування, так і динамікою попиту, тому управління цим ринком є одним з найважливіших соціально-економічних завдань держави.

Економічна сутність продовольчого ринку полягає у взаємопов'язаному функціонуванні галузей і структур, об'єднаних спільною метою – виробництвом

високоякісних продуктів харчування, доведенням їх до споживача, забезпеченням раціонального споживання, створенням державних продовольчих фондів.

За словами Є.М. Ігнатової: «рівень соціально-економічного розвитку визначається наявністю можливостей для задоволення потреб населення продуктами харчування, формування адекватного новим умовам обсягу структури продовольчого ринку, а також механізму його функціонування. Держава не може вважатися розвиненою і багатою, якщо населення в ній недостатньо забезпечене продуктами харчування» [16, с.9].

Основою формування продовольчого ринку є виробничо-технологічні, соціально-економічні та екологічні зв'язки між сільським господарством, харчовою промисловістю та торгівлею продовольчими товарами, що ґрунтуються на послідовній переробці сировини та доставці продуктів харчування споживачам.

В економічній літературі термін «продовольчий ринок» найчастіше означає ринок сільськогосподарських підприємств, що виробляють продукцію, яка має кінцевого покупця без переробки або служить сировиною для підприємств харчової промисловості.

Так, О.В. Березін зазначає: «Функціонування внутрішньодержавного продовольчого ринку визначається можливостями сільськогосподарського виробництва країни забезпечувати його власними товарними ресурсами. Як відомо, специфічною ознакою сільськогосподарського виробництва є спроможність його складових – землі, робочої сили та капіталу – оперативно реагувати на кон'юнктуру ринку. Ефективність функціонування певною мірою визначається аграрною політикою держави як органічної складової економічної політики, сукупністю науково обґрунтованих ідей щодо розвитку сільського господарства на певному історичному етапі життя країни» [19, с.35].

Продовольчий ринок охоплює всі економічні відносини, пов'язані зі збутом харчової продукції, одержаної від переробки сільськогосподарської й іншої сировини. Він є частиною аграрного товарного ринку, поряд з ринком сільськогосподарської продукції й ринком сільськогосподарської сировини.

Аграрний ринок можна охарактеризувати як сукупність економічних відносин, що забезпечують ефективне функціонування галузей, які задовольняють потреби населення в продуктах харчування та переробних підприємств у ресурсах.

Існує велика кількість визначень категорії «продовольчий ринок». Так, за визначенням Н. В. Карпенка, продовольчий ринок – це сукупність відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, що складаються з приводу купівлі-продажу продовольства, місце, де формується попит, пропозиція та ціна на той чи інший продовольчий товар [28, с. 30].

У цьому визначенні поєднуються уявлення про ринок як місце і, водночас, як відносини. При цьому останні обмежуються тільки взаємодією тих суб'єктів, які стоять на боці пропозиції товару. Цей недолік усуває визначення З. М. Ільїної, яка стверджує, що продовольчий ринок – це економічна система, що об'єднує вільно взаємодіючих виробників і споживачів продовольчих товарів, які обмінюються між собою на основі повної й достовірної інформації, що призводить до вирівнювання і зниження витрат [19, с. 36].

На думку російського вченого Г.М. Зинчука, «продовольчий ринок – система просторово спрямованих економічних відносин між виробниками, суб'єктами ринкової інфраструктури й споживачами, а також усередині даних груп, що формують пропозицію та попит на продовольчі товари» [16, с.10].

Слід зазначити, що дуже часто в економічній літературі продовольчий ринок розглядають як форму організації сільськогосподарського виробництва, тобто під ним розуміють ринок сільськогосподарських підприємств, що виробляють кінцеву продукцію для збуту споживачам чи сировину для харчової промисловості.

Отже, продовольчий ринок – система соціально-економічних відносин суб'єктів господарювання з приводу виробництва, обміну, розподілу й споживання продуктів харчування. Саме останні є об'єктом даного ринку і виступають як товар на ньому, хоча очевидно, що ступінь готовності до споживання (виробничого і особистого) цих товарів може бути різною.

Для більш повного розуміння сутності та значення продовольчого ринку, слід розглянути його функції в економічній системі. Більшість дослідників виділяють такі **основні функції ринку продовольства**:

1. Регулююча. Ринок приводить у рівновагу попит і пропозицію, забезпечуючи встановлення рівноважної ціни. При цьому обсяг виробництва приводиться у відповідність сукупним потребам, формуються необхідні пропорції між різними сферами та галузями економіки, між споживанням і нагромадженням, між платоспроможним попитом і пропозицією та встановлюється безперервність процесу відтворення.

2. Контролююча. Ринок допомагає споживачам контролювати виробництво, сприяє вирівнюванню цін, стимулює виробництво суспільно-необхідної продукції та запобігає виготовленню непотрібних товарів.

3. Інформаційна. Ринок використовуючи різноманітні цінові та інші сигнали, надає усім суб'єктам господарювання об'єктивну інформацію про стан реальних витрат виробництва, про якість, кількість та асортимент суспільно необхідних товарів, що постачаються на ринок.

4. Ціноутворююча. На ринку відбувається остаточне визначення вартості товарів, їх реалізація та перетворення продукту праці на товар.

5. Стимулююча. Ринок за допомогою цін стимулює виробників створювати саме ті товари, які необхідні споживачам, впроваджувати інновації, передову техніку, технологію та організацію виробництва з метою зниження індивідуальних витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції, покращення її якості та споживчих характеристик.

6. Відтворювальна. Ринок забезпечує безперервність суспільного відтворення, робить економічну систему єдиним цілим, розвиває зовнішньоекономічні зв'язки, сприяє інтегрованості національної економіки у світове господарство.

7. Функція посилення конкуренції як між виробниками однієї країни, так і виробниками всього світового господарства.

8. Розподільча. Дана функція ринку полягає в тому, що доходи, які отримують суб'єкти господарювання – це в основному виплати за чинники виробництва, які залежать від ціни, що встановлюється на ринку на цей чинник. Ринкова ціна диференціює доходи товаровиробників. Відбувається соціальне розшарування суб'єктів ринку за доходами на бідних і багатих.

9. Оздоровча (функція санації). Ринок за допомогою конкуренції звільняє суспільне виробництво від економічно неефективних і нежиттєздатних суб'єктів господарювання і відкриває широкі можливості перспективним, найефективнішим, найкориснішим для суспільства товаровиробникам [41, с. 101].

Конкретизуючи поняття продовольчого ринку, розглянемо його структуру, в якій прийнято виділяти три основних елементи: суб'єкти продовольчого ринку; об'єкти продовольчого ринку; характер економічних відносин між суб'єктами продовольчого ринку.

До суб'єктів продовольчого ринку відносять покупців, продавців і виробників продовольчих товарів. До об'єктів – реалізовані виробниками або продавцями матеріальні цінності.

Суб'єктів ринку продовольчих споживчих ресурсів можна поділити на наступні групи [28, с. 32]:

1. Підприємства-виробники засобів виробництва та матеріально-технічних ресурсів.
2. Сільськогосподарські виробники, видобувачі природних ресурсів, імпортери ресурсів, сировини та продовольства, які є партнерами або конкурентами вітчизняних підприємств.
3. Переробні підприємства, що являють собою кінцеву виробничу ланку процесу відтворення.
4. Підприємства, що надають технологічні послуги (технічне сервісне обслуговування, матеріально-технічне постачання).
5. Сукупність підприємств і установ, які формують інфраструктуру ринку (заготівля, транспортування, торгівля, фінансово-кредитні установи тощо).

6. Споживачі (особисте споживання, громадське харчування тощо).

У зарубіжній та вітчизняній літературі існують різні класифікації продовольчих ринків (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Класифікація видів продовольчих ринків

Ознака класифікації	Види продовольчого ринку
Територія функціонування	Світовий Зональний (континентальний) Спільний ринок міжнародних утворень (ЄС, СНД) Національний Регіональний Місцевий
Рівень забезпечення продовольством	Ринки країн-експортерів сировини і продуктів харчування Ринки країн-імпортерів сировини і продуктів харчування Змішаний
Рівень і структура доходів на людину	Ринки країн з низьким рівнем доходів Ринки країн із середнім рівнем доходів Ринки країн з високим рівнем доходів
Об'єкт ринку	Ринок устаткування підприємств харчової промисловості Ринок сільськогосподарської й продовольчої сировини Ринок землі. Ринок продовольчих товарів. Ринок послуг Ринок персоналу. Ринок капіталів
Об'єкт купівлі-продажу	Хліба і хлібобулочних виробів. Молока і молочних продуктів. М'яса і м'ясних продуктів Риби і рибних продуктів. Цукру і кондитерських виробів Плодоовочевої продукції. Рослинної олії й інших жирів тощо
Строк зберігання й реалізації товарів	Ринки товарів тривалого зберігання Ринки швидкопсувних товарів
Мета операцій купівлі-продажу на ринку	Задоволення потреб населення Забезпечення продовольчою сировиною підприємств харчової промисловості Реалізація продовольчої продукції торговельним посередникам
Рівень розвитку	Нерозвинений Регульований Вільний
Тип конкуренції	Чистої конкуренції Недосконалої монополії Олігополія Монополістичний
Ступінь участі іноземних виробників	Сформований тільки за рахунок внутрішнього виробництва З незначною часткою імпорту З рівною часткою товарів внутрішнього й імпортного виробництва З перевагою імпортних товарів
Форма організації обміну	Оптові Роздрібні
Рівень регулювання	Легальний Напівлегальний Нелегальний

Примітка. Сладено автором за даними Сенишин О. С. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку / О. С. Сенишин // Економічний вісник. - 2016. - № 2. - С. 168.

Продовольчий ринок має свою структуру, яку можна розглядати використовуючи різні підходи. Структура продовольчого ринку являє собою певну організаційну побудову, що характеризує співвідношення між його елементами з їх власним порядком, способами зв'язку та закономірностями свого розвитку. Зазвичай, структуру продовольчого ринку розглядають з позиції продуктового, територіального та функціонального підходів.

Згідно з продуктовим підходом, елементами продовольчого ринку виступають окремі ринки продовольчих товарів на яких реалізовується продукція кінцевим споживачам.

Функціональний принцип побудови структури продовольчого ринку передбачає включення сукупності галузей, які виконують у межах продовольчого ринку певні завдання (забезпечення ресурсами, виробництво сировини, перероблення, зберігання, транспортування), [18, с. 3].

Територіальна побудова продовольчого ринку є результатом поділу праці в межах адміністративно-територіальних утворень залежно від природно-кліматичних умов, які визначають територіально-регіональну спеціалізацію. Даний тип структури показує як процеси виробництва, переробки сільськогосподарської сировини, її реалізації і споживання територіально співвідносяться між собою.

З одного боку, структуру національного продовольчого ринку можна розглядати як сукупність регіональних ринків продовольчої продукції. Проте, з іншого боку, відповідно до поглядів Т. В. Гомелько, у структурі продовольчого ринку умовно можна виділити чотири сфери.

Перша сфера – **сфера виробництва**, що складається із сукупності сільськогосподарських і переробних товаровиробників, транспортних і фінансово-кредитних лізингових, страхових організацій.

Друга сфера – **сфера збуту й торгівлі**, характеризується сукупністю оптових і роздрібних торговельних організацій, транспортних, фінансово-кредитних організацій.

Третя сфера – **сфера зовнішніх зв'язків** за допомогою експортно-імпортних операцій. До цієї сфери віднесемо суб'єкти ринкових відносин, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Четверта сфера – **сфера державного регулювання**, що за допомогою соціально-економічних і адміністративних методів впливає на функціонування трьох попередніх сфер [19, с. 45].

Для конкретизації розуміння структури продовольчого ринку наведемо підхід до структуризації запропонований Л. В. Страшинською, який передбачає виділення трьох основних галузей:

1. Сільське господарство (крім виробництва непродовольчої сировини) та інші види діяльності з виробництва продовольчих ресурсів: рибне господарство, розлив мінеральних вод, соляну промисловість.

2. Харчову промисловість та її інфраструктуру, що забезпечує зовнішні умови здійснення виробничого процесу: вантажний транспорт, холодильне та складське господарство, технічне та консультативне обслуговування й інші послуги.

3. Торгівлю продовольчими товарами.

Отже, продовольчий ринок поєднує у собі ринок сільськогосподарської продукції, що включає тваринництво, рослинництво та рибництво, та ринок продуктів переробки сільськогосподарської сировини, до складу якого входить:

а) ринок продуктів переробки рослинної сировини (ринок круп'яних виробів, ринок рослинних масел, ринок вина та алкогольних напоїв, ринок овочевих та фруктових консервів, ринок кондитерської продукції, тощо);

б) ринок продуктів переробки продукції тваринного походження (ринок молочної продукції, ринок сирів, ринок вершкового масла, ринок м'ясних консервів, ринок м'ясопродуктів, тощо);

в) ринок продуктів переробки продукції рибництва (ринок рибпродуктів, ринок консервованих морепродуктів, тощо).

Ринок технічних культур включає: ринок цукру та цукрових буряків, ринок тютюну, ринок льону-довгунця; до ринку зернових та зернобобових культур

входять: ринок продовольчих зернових, ринок фуражних зернових, ринок зернобобових; ринок картоплі та овочів: ринок баштанних овочевих культур, ринок коренеплодних овочевих культур, ринок картоплі; та ринок кормових культур, до якого входить: ринок кормових овочевих культур, ринок кормових коренеплодів, ринок кукурудзи на силос та ринок кормових бобових.

Ринок м'яса, м'ясопродуктів та супутньої продукції включає наступні: ринок продукції скотарства, ринок продукції вівчарства, ринок продукції птахівництва, ринок великої рогатої худоби, ринок худоби м'ясного напрямку, ринок кролівництва, ринок конини.

Ринок молочного скотарства і виробництва молока поділяється на ринок великої рогатої худоби молочного напрямку та ринок молока і молочної продукції. Ринок продукції бджільництва - ринок меду та супутньої продукції; ринок риби та рибопродуктів - ринок риби за видами та способами обробки.

Ринок сільськогосподарських відходів - ринок органічних добрив, ринок біологічного палива та енергії, ринок органічних та мінеральних добрив[37].

Специфічне місце продовольчого ринку на світовій арені полягає:

- порівняно з іншими ринками, продовольчий ринок характеризується відносною стабільністю, зважаючи на особливу роль продовольства в забезпеченні життєдіяльності населення;
- достатньо висока ліквідність продовольчої продукції зумовлена відносно низькими цінами на неї порівняно з іншими групами товарів;
- використання агропродовольчої продукції характеризується досить високим рівнем диверсифікації її використання (пряме споживання населенням, споживання харчовою та іншими галузями промисловості);
- повнота і збалансованість продовольчого ринку є гарантом продовольчої, отже, національної безпеки, що передбачає наявність постійного, прямого чи опосередкованого державного впливу на цей сегмент ринку.

Згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) на світовому ринку сільськогосподарської продукції в ролі експортерів та імпортерів виступають 157 країн[61]. Зазначені країни розподіляються на групи залежно від вартості їх зовнішньоторговельного обороту (далі – ЗТО) сільськогосподарської продукції (табл.1.2):

Таблиця 1.2

Країни за групами залежно від вартості їх зовнішньоторговельного обороту
(далі – ЗТО) сільськогосподарської продукції

Група	Річна вартість ЗТО сільськогосподарської продукції, дол. США	Країни
Група I	до 10 000	Ніуе
Група II	від 10 000 до 100 000	Домінікія, Танго, Центральна Африканська Республіка, Самоа
Група III	100 000 до 1 000 000	Чад, Конго, Вірменія, Габон, Ямайка, Мавританія, Кіпр, Панама, Непал.
Група IV	від 1 000 000 до 10 000 000	Куба, Гондурас, Кувейт, Латвія, Марокко, Болгарія, Єгипет, Азербайджан
Група V	Від 10 000 000 до 100 000 000	ОАЕ, Таїланд, Україна, Австралія, Італія, Китай, Франція
Група VI	більше 100 000 000	Німеччина, США

Примітка. Складено автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Отже, економічна сутність продовольчого ринку полягає у взаємопов'язаному функціонуванні галузей і структур, об'єднаних спільною метою – виробництвом високоякісних продуктів харчування, доведенням їх до споживача, забезпеченням раціонального споживання, створенням державних продовольчих фондів.

В структурі продовольчого ринку виділяють три основних елементи: суб'єкти продовольчого ринку; об'єкти продовольчого ринку; характер економічних відносин між суб'єктами продовольчого ринку. До суб'єктів продовольчого ринку відносять покупців, продавців і виробників продовольчих товарів. До об'єктів – реалізовані виробниками або продавцями матеріальні цінності.

1.2. Структура та динаміка світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій

На сьогоднішній день ринок продовольства є одним із найбільш важливих та динамічно зростаючих ринків у світі.

Це обумовлене тим, що:

1. На сьогоднішній день продовольство – це найстабільніша валюта. Аграрний комплекс є реальною цінністю людського сьогодення і майбутнього.

2. Щороку у світі на споживання продовольства витрачається більше 9 трлн. дол. США, що становить у більше 18% усіх витрат споживачів протягом року [61].

3. Стан та особливості розвитку ринку продовольства визначають рівень продовольчої безпеки як окремих країн, так і світового господарства в цілому. Продовольча безпека є важливою складовою та умовою економічної безпеки.

4. Протягом двох десятиліть, що передують тисячолітньому рубежу, глобальний попит на продовольство постійно збільшувався паралельно зростанню числа населення у світі, рекордним врожам, зростанню доходів і більш диверсифікованому харчуванню [93]. При цьому, як свідчать результати досліджень Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО), зростання ринку продовольства буде мати місце й у довгостроковій перспективі, оскільки для того щоб прогодувати зростаюче населення планети і одночасно вирішити існуючу проблему недоїдання і голоду до 2050 р., обсяги виробництва продовольства мають збільшитися ще на 70% [61].

Пріоритетним завданням розвитку будь-якої держави завжди вважалось забезпечення населення продовольством, а країни, що успішно вирішили продовольчу проблему й дотепер очолюють рейтинг найрозвиненіших країн світу. Продовольство є найважливішим елементом системи життєзабезпечення людини і населення країни в цілому. Дефіцит його сприймається як нещастя, що вимагає оперативного втручання держави і її швидкого реагування. Основні позиції на світовому ринку продовольства займають зернові і продукти їх переробки,

олієнасіннєві, рослинні олії, жири, овочі і фрукти, м'ясо і м'ясопродукти, молочні продукти.

Уже сьогодні перед світовою спільнотою постала проблема забезпечення продовольчої безпеки, яка зумовлює необхідність збільшення темпів виробництва достатньої кількості якісного продовольства для задоволення зростаючих потреб глобального аграрного ринку. При цьому основні зусилля нині спрямовуються на усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі продовольством, що повинна здійснюватися без перешкод при відносно стабільних цінах із тим, аби будь-які країни могли у міру потреби доповнювати своє виробництво за рахунок імпорту. За нинішніх обставин це передбачає формування на ринку необхідних світових резервів продовольства для того, щоб убезпечитися від несподіваних спадів виробництва або різких підвищень цін внаслідок зміни глобальної кон'юнктури, кліматичних змін та інших ризиків.

Поряд із цим, аналізуючи стан запасів окремих видів продовольства, зокрема зернових культур, з певною вірогідністю можна передбачити цінову ситуацію на світових аграрних ринках та можливі ризики від зміни її кон'юнктури. З іншого боку, головним трендом світового аграрного ринку залишається висока волатильність цін на основні види сільськогосподарської продукції, що пов'язано як із динамічною кон'юнктурою зміни попиту і пропозиції, так і складними фінансово-економічними процесами в глобальній економіці.

Волатильність цін і їх зростання по суті є двома різними явищами, які тісно взаємопов'язані та впливають на добробут людей і продовольчу безпеку в усьому світі. Для України це питання особливо важливе, адже платіжний баланс держави суттєво залежить від цінової ситуації на світових аграрних ринках [62].

За даними аналізу доповіді Комітету з Всесвітньої продовольчої безпеки FAO і групи експертів високого рівня з питань продовольчої безпеки та харчування, проблема підвищення цін на продовольство характеризується їх загальною волатильністю для сільськогосподарської продукції з огляду на той факт, що період високих цін закінчився. При цьому вважається, що це є традиційна і постійна

проблема аграрних ринків, котра пояснюється такими явищами, як еластичність попиту і кліматичні зміни, що зумовлюють зменшення пропозиції аграрної продукції [61].

Відповідно до другого пояснення цієї проблеми існує певна періодичність світових продовольчих криз (яка виникла у 50-70 роках минулого століття і продовжується нині), що може бути викликана динамікою інвестицій у сільському господарстві.

Згідно з третім поясненням таке коливання цін є передчасним індикатором можливого наближення і тривалої нестачі продовольчих товарів на світових сільськогосподарських ринках, що також має певне підґрунтя. Волатильність цін також безпосередньо пов'язують із відсутністю наявного балансу між попитом і пропозицією на ринку.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО), за останні три десятиліття, а саме з 1990 року, світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі (з 107,2 пункта в 1990 році та 91,1 пункта у 2000 році до 170,6 пунктів у 2018 році). Але останні роки прослідковується динаміка зниження індексу цін на продовольство в світі [61].

В умовах світової фінансової кризи в 2011 році спостерігається зростання світових цін на продовольство. Якщо в 2010 році загальний індекс цін на продовольчі товари складав 188 пунктів, то у 2011 році він зріс до рекордних 230,1 пункти.

Але ситуація змінилася в 2012 році, в зв'язку з відновленням світової економіки, й загальний індекс цін на продовольство знизився до показника 213,4 пункти.

Далі, відповідно в 2013 році індекс цін на продукти знизився і становив 209,9 пункти, а в 2014 році 201,8 пункти. Така ж тенденція прослідковується й в 2015 році, коли світовий показник впав до позначки 164,1 пункти, що пов'язано з загальносвітовими тенденціями, а саме наявністю значних запасів і слабким попитом на світових ринках, а також зміцненням курсу долара США.

В 2016 році середній показник індексу цін на продовольчі товари в світі знизився до 161,5 пункти, а в 2017 році знову підйом до 174,6 пункти, спад в 2018 році до 168,4 і знову підвищення до 170,6 пункти в 2019 році [61], (рис.1.1.):

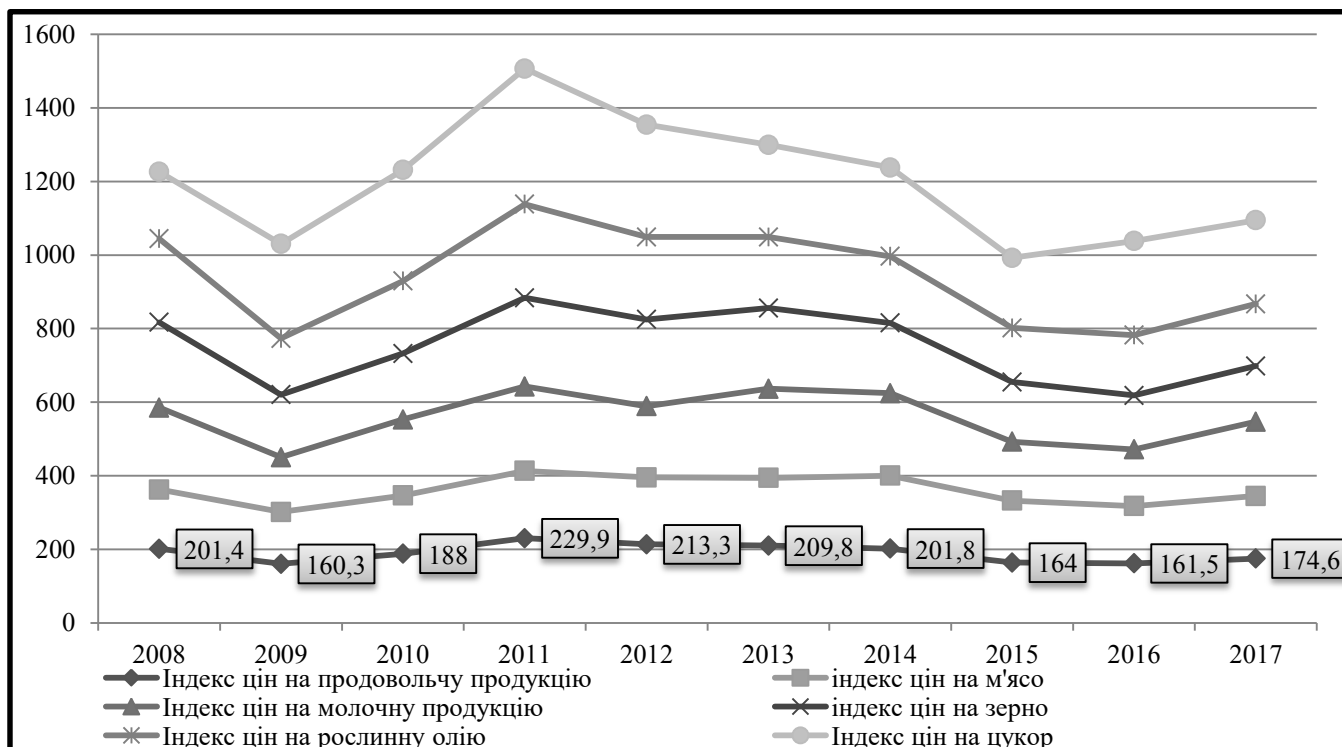

Рис. 1.1. Динаміка індексу цін на основні групи продовольчих товарів у світі в 2008-2018рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Індекс продовольчих цін ФАО - це показник зміни за місяць міжнародних цін на кошик продовольчих сировинних товарів. Він розраховується на основі середніх значень індексів цін на п'ять товарних груп (м'ясо, молочна продукція, масла і жири, цукор та зернові), зважених з урахуванням середнього показника частки кожної групи в експорті в 2002-2004 роках. Всього в загальний індекс включено 73 цінові котировки, представлених в якості міжнародних цін на продовольчі товари, які розглядаються спеціалістами ФАО. Кожен індекс розраховується на основі середньозважених значень відносно цін на продовольчі

товари, які входять до складу групи, при ціні базового періоду, який складається з середніх значень за 2002-2004 роки [61], (табл. 1.3):

Таблиця 1.3

Індекси цін ФАО на продовольство в світі в період 1990-2018рр.

Дата	Індекс цін на продовольство	Індекс цін на м'ясо	Індекс цін на молочні продукти	Індекс цін на зернові	Індекс цін на масло і жири	Індекс цін на цукор
1990	107,2	128,5	75,8	97,3	74,2	178,1
1991	105,0	129,5	80,8	95,8	79,9	127,2
1992	109,2	126,7	96,5	101,1	86,2	128,5
1993	105,5	120,5	85,6	98,4	87,1	142,2
1994	110,3	114,5	83,3	103,0	116,2	171,8
1995	125,3	124,0	112,6	116,6	128,7	188,5
1996	131,1	135,5	108,7	137,9	113,7	169,7
1997	120,3	128,7	106,2	110,7	114,6	161,4
1998	108,6	107,4	99,4	98,3	134,2	126,6
1999	93,2	100,2	85,8	89,3	94,7	89,0
2000	91,1	96,5	95,3	85,8	69,5	116,1
2001	94,6	100,1	105,5	86,8	67,2	122,6
2002	89,6	89,9	80,9	93,7	87,4	97,8
2003	97,7	95,9	95,6	99,2	100,6	100,6
2004	112,7	114,2	123,5	107,1	111,9	101,7
2005	118,0	123,7	135,2	101,3	102,7	140,3
2006	127,2	120,9	129,7	118,9	112,7	209,6
2007	161,4	130,8	219,1	163,4	172,0	143,0
2008	201,4	160,7	223,1	232,1	227,1	181,6
2009	160,3	141,3	148,6	170,2	152,8	257,3
2010	188,0	158,3	206,6	179,2	197,4	302,0
2011	229,9	183,3	229,5	240,9	254,5	368,9
2012	213,3	182,0	193,6	236,1	223,9	305,7
2013	209,8	184,1	242,7	219,3	193,0	251,0
2014	201,8	198,3	224,1	191,9	181,1	241,2
2015	164,0	168,1	160,3	162,4	147,0	190,7
2016	161,5	156,2	153,8	146,9	163,8	256,0
2017	174,6	170,2	203,8	151,5	169,4	229,4
2018	168,4	166,3	192,9	165,3	144	177,5

Примітка. Складено автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу ФАО свідчить, що у глобальній перспективі в 2018–2019рр. ринки продовольства залишатимуться добре

збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури.

Так, з початку 2018 року спостерігається стійке зниження показника середнього значення комплексного індексу цін на продовольчу продукцію, що розраховується ФАО. Але вже з початку 2018 року, ріст цін пішов угору (рис. 1.2.):

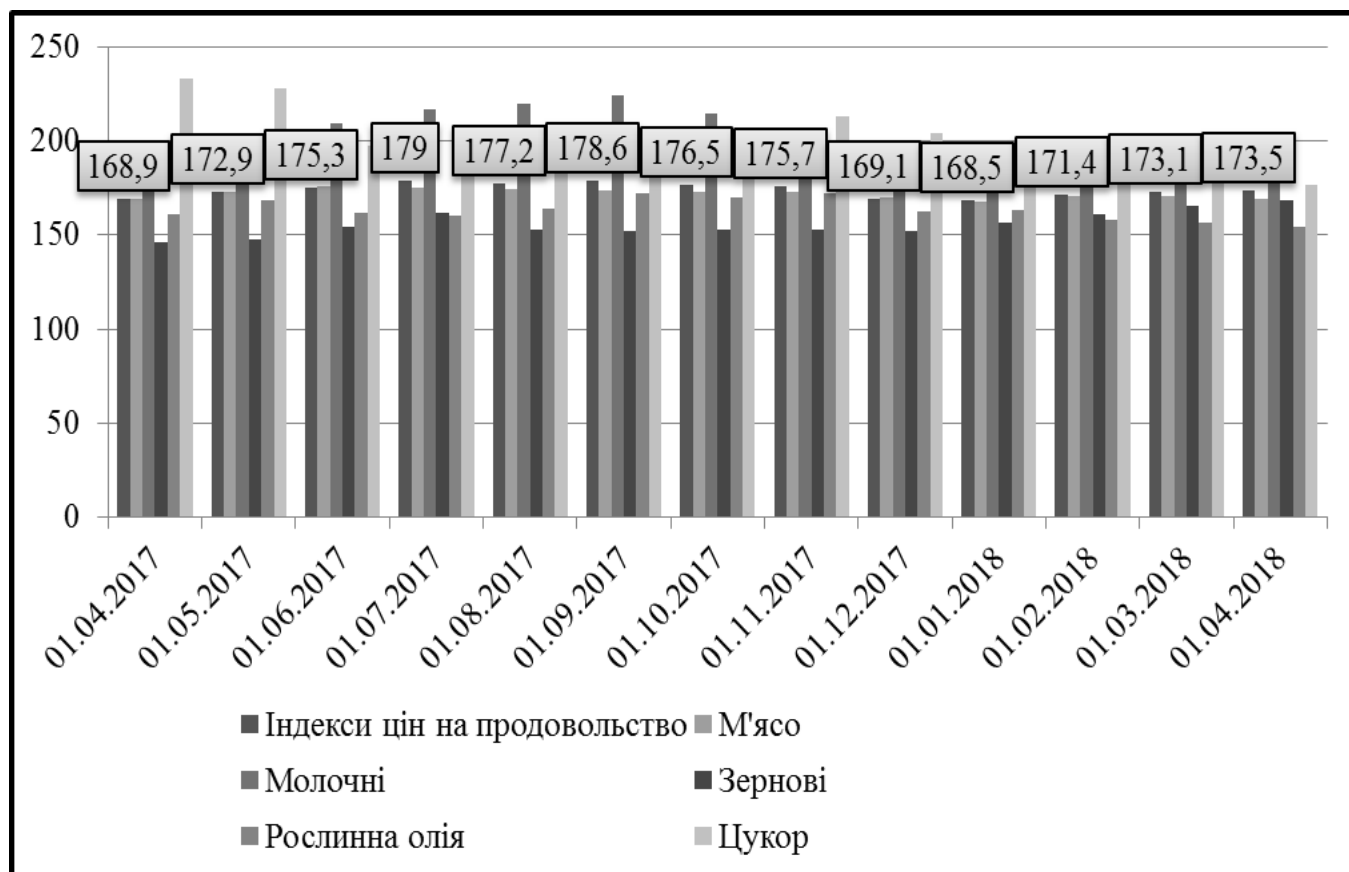

Рис. 2.1. Динаміка коливання індексу світових цін на основні види аграрної продукції (2002–2004 рр. = 100%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Якщо в січні 2018 року його значення було 168,5, то в квітні підвищилося до 173,5. Водночас, проти січня минулого року індекс цін на продовольчу продукцію знизився майже на 6,1 пункти, а в квітні зріс на 4,6 пунктів.

Значення індексу на початку 2018 року суттєво знизилася за основними видами сільськогосподарської продукції. Зокрема, показники цін на всі сировинні товари, що використовуються при розрахунку цього індексу, крім м'ясної продукції, знизилася від 10,1 до 56,7. Особливо відчутно зменшилися світові ціни на рослинну олію і цукор.

Варто зазначити, що останнім часом значення індексу цін на продовольство продовжує зростати у зв'язку з підвищенням цін на пшеницю, фуражне зерно і рис. У випадку з пшеницею підтримку цін забезпечують погодні ризики, особливо в Сполучених Штатах, і активна торгівля, тоді як ціни на кукурудзу ростуть, у зв'язку з очікуваним скороченням посівних площ в Сполучених Штатах і викликаного посухою зниження врожаю в Аргентині. При цьому зростання цін на рис пов'язане з черговим раундом державних закупівель з боку Індонезії, а також оголошеним Філіппінами новим державним тендером на імпорتنі закупівлі рису.

Основні позиції на світовому ринку продовольства займають зернові і продукти їх переробки, олієнасіненні, рослинні олії, жири, овочі і фрукти, м'ясо і м'ясопродукти, молочні продукти, кава, какао, чай, цукор, риба та морепродукти [46].

За останніми прогнозними даними ФАО, пропозиція зернових у світі в 2017/2018 маркетингову році (МР), склала близько 3 372,7 млн т, досягнувши нового рекордного рівня.

Споживання зернових в світі 2017/2018 МР також збільшилося на 1,2% в порівнянні з попереднім періодом, при цьому запаси зернових продовжують збільшуватися п'ятий сезон поспіль і складають майже 756 млн тонн, досягнувши нового рекордного рівня.

Таким чином, показник співвідношення запасів зернових до їх споживання, за прогнозами, досягне найвищого показника з сезону 2001/2002 МР. Обсяг виробництва зернових у світі в 2017/2018 МР році складе 2 648,2 млн т, що на 34,8 млн т (0,6%) більше в порівнянні з минулим роком [32], (табл. 1.4):

Світове виробництво, споживання, запаси і торгівля зерновими в 2014–2019 МР

МЛН.ТОНН

Показник	Маркетинговий рік				
	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18 оцінка	2018/19 прогноз
Світовий ринок зернових					
Виробництво	2568,9	2542,6	2613,4	2648,2	2607,0
Пропозиція	3185,2	3223,2	3310,3	3372,7	3363,1
Споживання	2500,7	2521,7	2577,4	2609,7	2625,9
Світова торгівля	378,2	391,7	405,5	408,5	406,2
Кінцеві запаси	680,6	696,9	724,5	756,0	735,5
Світовий ринок пшениці					
Виробництво	732,0	734,1	759,6	757,9	746,6
Пропозиція	928,7	950,6	995,9	1015,5	1023,3
Споживання	712,5	709,2	734,5	737,7	743,3
Світова торгівля	156,8	166,7	176,5	173,6	174,1
Кінцеві запаси	216,5	236,3	257,6	276,7	279,0
Світовий ринок фуражних зернових культур					
Виробництво	1342,7	1316,8	1352,6	1386,4	1349,8
Пропозиція	1595,8	1611,9	1645,7	1684,2	1658,3
Споживання	1297,7	1319,3	1344,7	1368,2	1373,5
Світова торгівля	176,3	183,5	180,9	187,3	185,0
Кінцеві запаси	295,1	293,1	287,8	308,4	283,5
Світовий ринок рису					
Виробництво	494,3	491,7	501,2	503,9	510,6
Пропозиція	660,6	660,7	668,7	673,0	681,5
Споживання	490,5	493,2	498,2	503,9	509,1
Світова торгівля	45,1	41,5	48,1	47,6	47,2
Кінцеві запаси	169,0	167,5	169,1	170,9	172,9

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Основні позиції на світовому ринку продовольства займають зернові і продукти їх переробки, олієнасія, рослинні олії, жири, шрот, овочі і фрукти,

м'ясо і м'ясопродукти, молочні продукти, кава, какао, чай, цукор, риба та морепродукти.

За попереднім прогнозом світове **виробництво рису** в 2018/2019 МР досягне 516,8 млн. тонн, що приблизно на рівні рекордного в 2017/2018 МР. Крім кліматичних невизначеностей, пов'язаних з феноменом Ель-Ніньо, і очікувань скорочення виробництва в Китаї, попередні оцінки вказують на уповільнення зростання в Азії. В інших регіонах, за винятком Європи, виробництво буде скорочуватися через зменшення прибутковості культури і несприятливих кліматичних умов.

Після досягнення рекордних значень в 2017/2018 МР **світова торгівля рисом** в 2018/2019 МР становитиме 46,2 млн. тонн, що на 4,5% більше попереднього року. Відбудеться зниження імпортного попиту з боку Бангладеш і Індонезії, а також Китаю, Непалу, Шрі-Ланки та групи західноафриканських країн. Незважаючи на наявність достатніх експортних обсягів і посилення конкурентної боротьби за ринки, брак рису в Таїланді сприятиме збереженню цін. Однак зниження врожаїв призведе до зменшення експорту Австралією, Аргентиною, Бразилією, Єгиптом і Уругваєм. Збільшити експорт зможуть Камбоджа, Китай, Індія, США та В'єтнам.

При поточних очікуваннях стагнації світового виробництва і збільшення частки споживання в їжу в загальному споживанні **запаси рису** на кінець сезону 2018/2019 МР скоротяться на 1 % в порівнянні з рекордними 183 млн. тонн на початок. Велике скорочення очікується в Китаї. Збільшення запасів в інших країнах не перекриє його. Зростання запасів очікується у основних експортерів, в першу чергу, Індії. Підвищенню цін на «Японіка» і ароматні сорти рису сприяв 3,5 % зростання світових цін на рис з листопада 2018 року[61].

Світове виробництво рису в 2017/2018 МР становить 503,2 млн. тон. 82,7% виробленої продукції належить таким країнам як: Китай, Індія, Індонезія, Бангладеш, В'єтнам, М'янма, Тайланд, Філіпіни, Бразилія, Японія. Частка інших країн становить 17,3% (рис 1.4.):

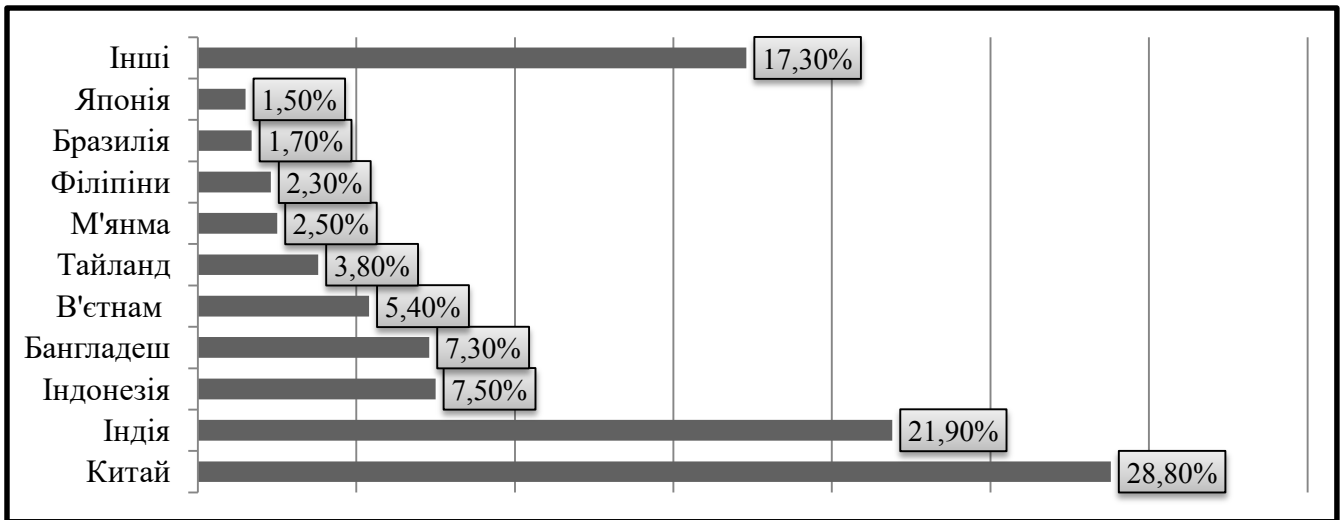

Рис. 1.4. Країни-виробники рису в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Основними країнами-експортерами рису в 2017/2018 МР були Індія(26,3%), Таїланд (24,9%), США (8,5%), Пакистан (8,4%) та В'єтнам (7,5%). Решта країн світу експортували 24,4% від загальносвітового експорту (рис 1.5.):

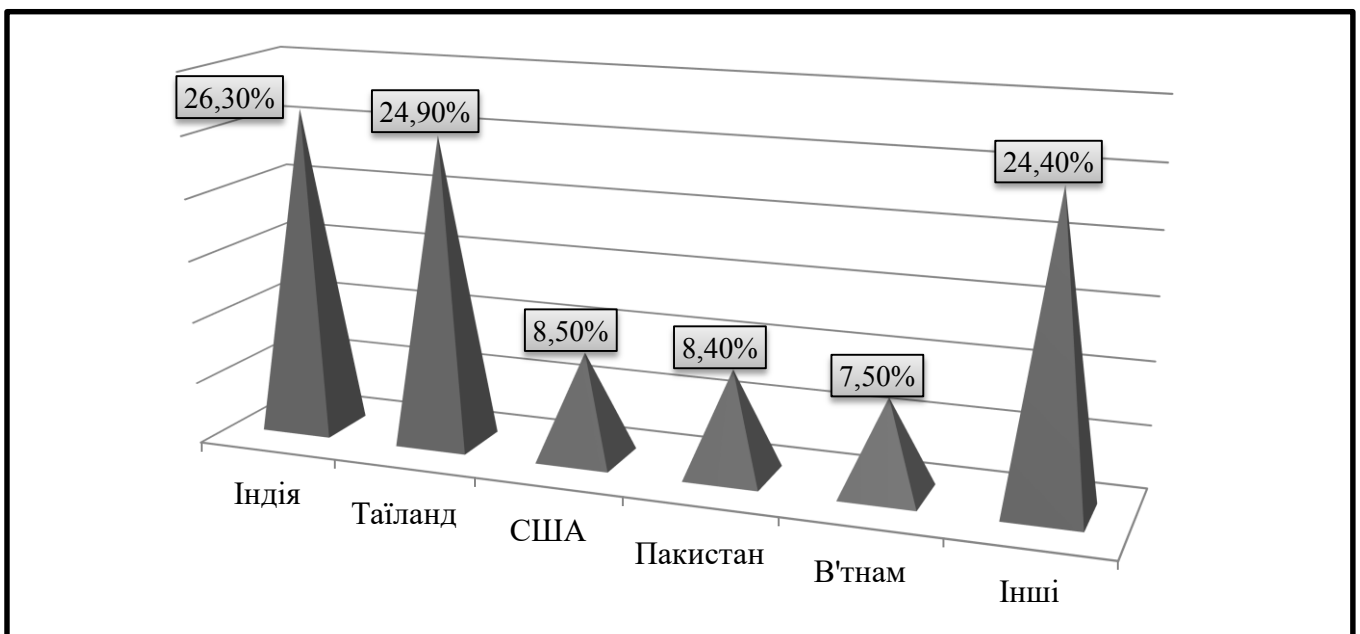

Рис. 1.5. Країни-експортери рису в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

У 2017/2018 МР світове **виробництво олійних культур** становило 586,8 млн. тонн, а за прогнозними даними ФАО в 2018/2019 МР складе 584,3 млн. тонн та демонструє відновлення. Основний внесок в нього вносять соєві боби, значне збільшення виробництва яких спостерігається в Аргентині разом з небувалим урожаєм в США. У той час як збільшення виробництва сої стимулює розширення світового виробництва шроту. Зростання попиту на білкові корми 2018/2019 МР практично припинився, в першу чергу, через падіння попиту на шрот з боку Китаю через епідемію африканської чуми свиней (АЧС), [61].

Світове виробництво насіння соняшнику з 2008/2009 по 2017/2018 МР зросло на 27,8%. Найвищий рівень виробництва зафіксований в 2016/2017 МР – 47,3 млн. тон. Найнижчий рівень виробництва соняшникового насіння спостерігався в 2010/2011 МР і становив 31,4 млн. тон. В 2017/2018 МР виробництво скоротилось на 2% і становить 46,4 млн. тон (рис. 1.6.):

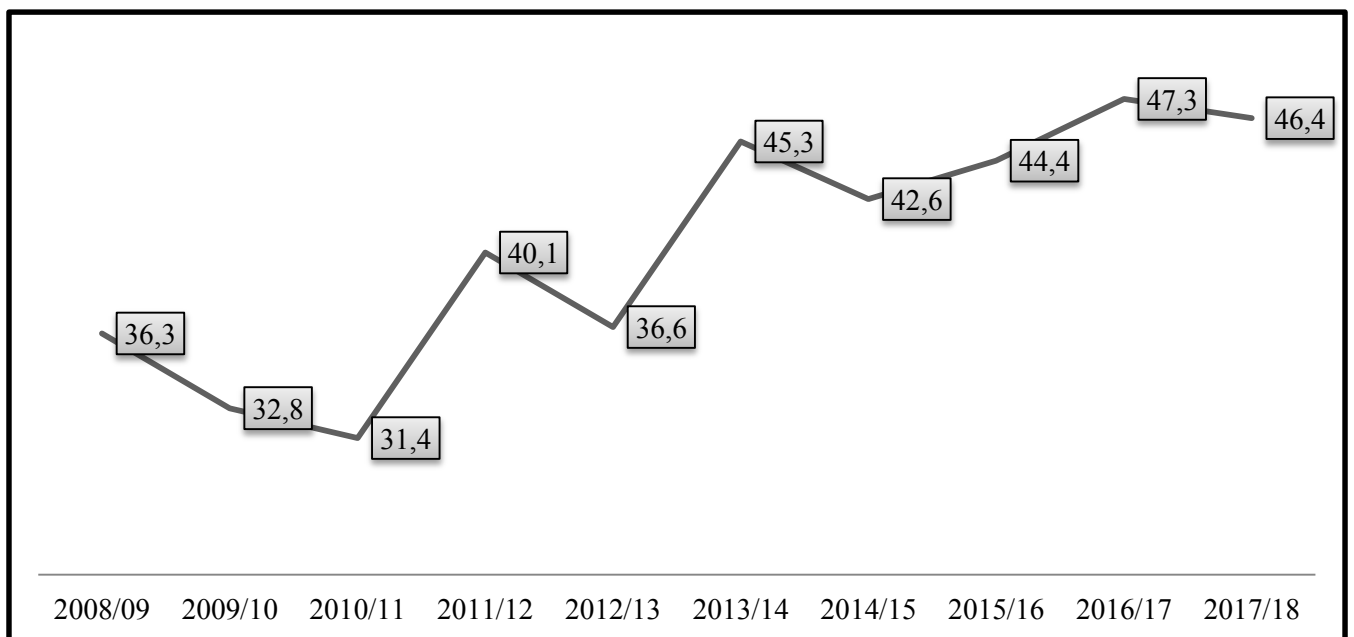

Рис. 1.6. Світове виробництво соняшникового насіння в 2008/2018 МР, (млн.т).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

На ринку олії/жирів гальмуючим фактором в 2018/2019 МР стане уповільнення розширення виробництва пальмового масла через проблеми в Південно-Східній Азії. Споживання, навпаки, може вирости в порівнянні з минулим сезоном, завдяки привабливими цінами і більш динамічному попиту з боку виробників біодизельного палива. Проте, світове виробництво знову перевищить попит, що призведе до подальшого збільшення світових запасів олії/жирів. З огляду на це, світові ціни на олії/жири продовжать зниження до багаторічних мінімумів.

Прогнози на 2019/2020 МР показують, що світове виробництво олійних культур може скоротитися в порівнянні з поточним сезоном. При збереженні поточних тенденцій споживання світовий попит на олію та шрот зможе перевищити обсяги виробництва, що призведе до скорочення запасів, особливо олії/жирів.

Географічна структура виробництва насіння соняшнику представлена основною десяткою країн лідерів: Україна, Росія, ЄС, Аргентина, Туреччина, Китай, Південна Африка, Казахстан, Сербія та США (рис. 1.7.):

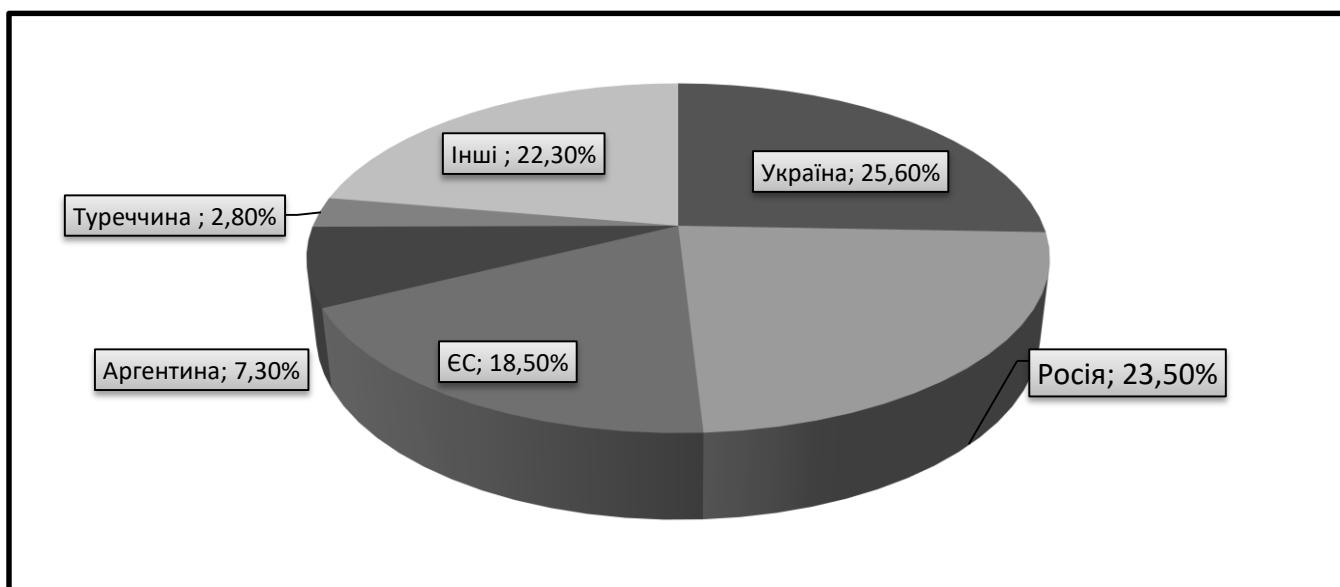

Рис. 1.7. Країни-виробники соняшникового насіння в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Україна є світовим лідером з виробництва соняшникового насіння в 2017/2018 МР, якою було вироблено 11,9 млн. тон. На другому місці Росія, обсяг виробництва якої складає 10,89 млн. тон. Трійку лідерів замикає ЄС – 8,57 млн. тон.

За підсумками 2018/2019 МР Україна в черговий раз стала світовим лідером з виробництва соняшникової олії. Частка України у світовому виробництві соняшникової олії – 32,1%, Росії – 24,4%, ЄС – 19,1%, Аргентини – 7,2%, Туреччина – 4,8%. Частка інших країн світу в 2018/2019 МР становила 12,4% .

Світовий експорт насіння соняшнику представлений наступними країнами: ЄС, КНР, Молдова, Росія, Україна та Казахстан. Сумарний обсяг експорту даних країн становить 77,5% від світового (рис. 1.8.):

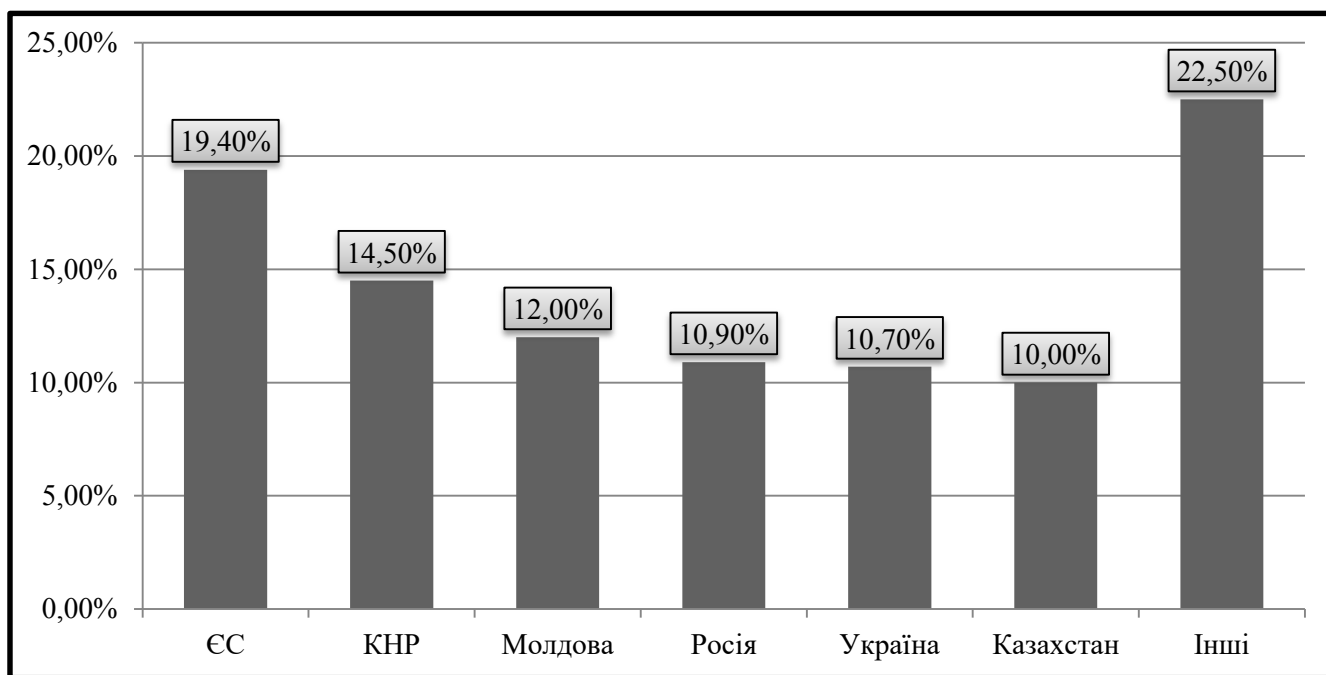

Рис. 1.8. Країни-експортери соняшникового насіння в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

За підсумками 2017/2018 МР Україна в черговий раз стала світовим лідером з експорту соняшникової олії. Частка України у світовому експорті соняшникової олії - 52%, Росії - 20%, Аргентини - 7%, Туреччина – 6% (рис. 1.9.):

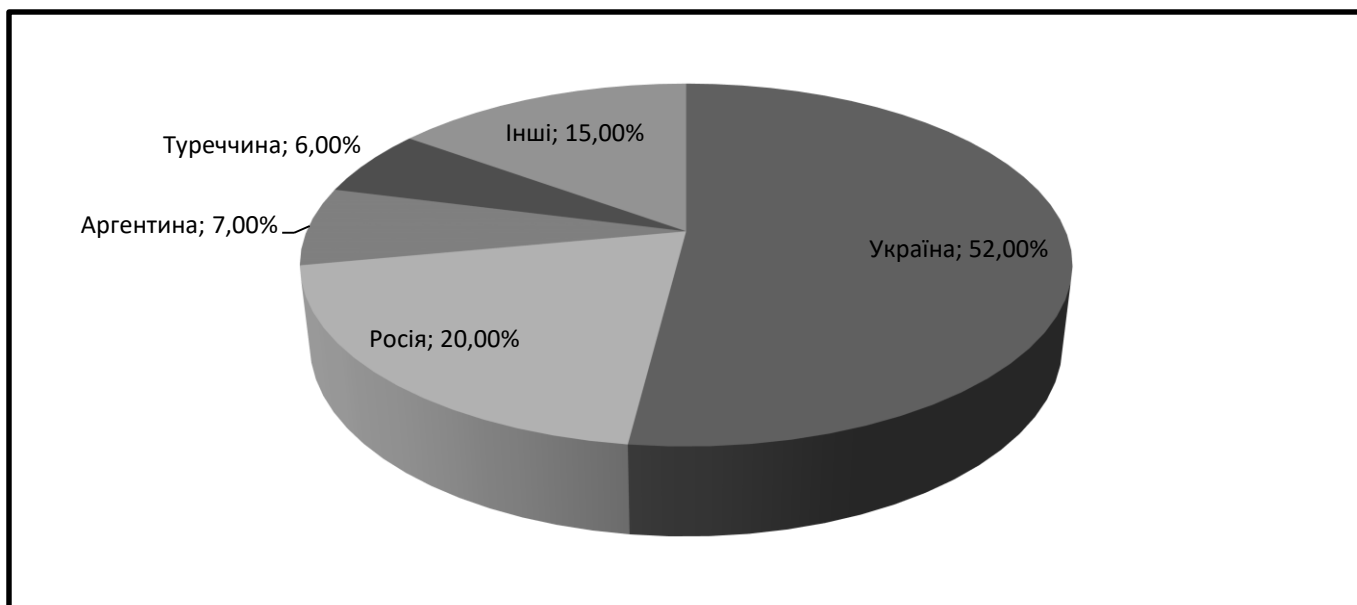

Рис. 1.9. Країни-експортери соняшникової олії в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

За прогнозом ФАО **виробництво цукру** в 2018/2019 МР скоротилося, але буде залишатися вище глобального споживання. Приріст запасів буде набагато менше від рекордних значень минулого року. Скорочення виробництва в Бразилії, Європейському Союзі (ЄС) і Таїланді буде компенсовано його збільшенням в Китаї, Мексиці, Австралії і Єгипті. Що стосується попиту, світове споживання цукру продовжує зростати, в основному за збільшення споживання в країнах, що розвиваються, яке підтримується низькими внутрішніми цінами. Зріст споживання цукру особливо помітний в Африці, Азії, Середньому Сході, Центральній Америці та країнах Карибського басейну.

Світовий ринок цукру за останні 5 років характеризується тенденцією до різкого спадання до 2015/2016 МР та стрімким зростанням в наступному році. Зокрема з 2013/2014 МР по 2017/2018 МР виробництво зросло на 4,4%, а з 2015/2016 МР відбулося збільшення на 11,8%% і становило 185,2 млн. тон (рис. 1.10.):

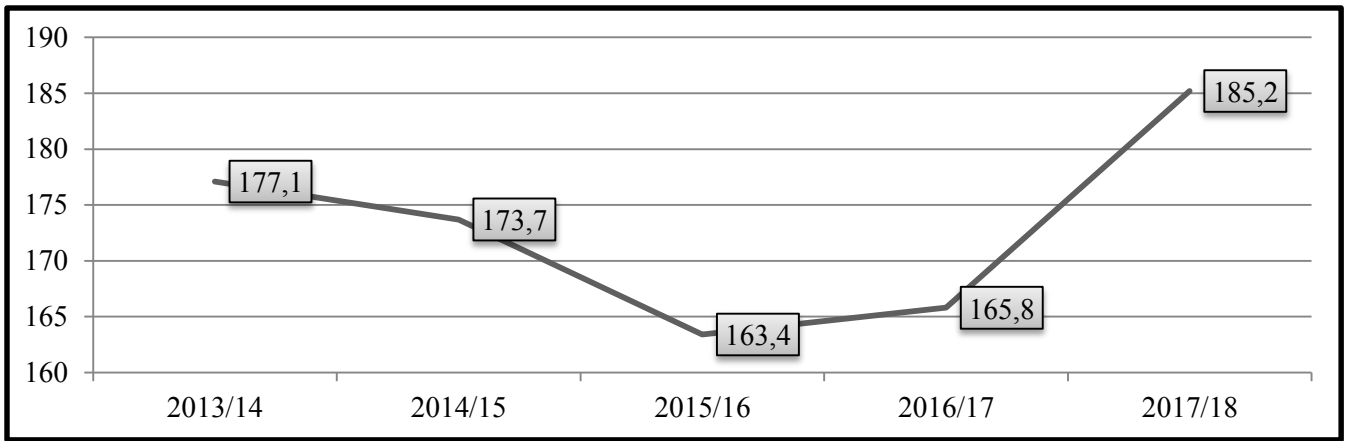

Рис. 1.10. Світове виробництво цукру в 2013/2018 МР, (млн.т).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Основними виробниками цукру є Бразилія, Індія, ЄС, Таїланд, Китай, США, Пакистан, Мексика, Росія, Австралія, сумарний обсяг виробництва яких 69,3% від світового. Найбільшим виробником є Бразилія, частка якої - 21% (рис. 1.11.):

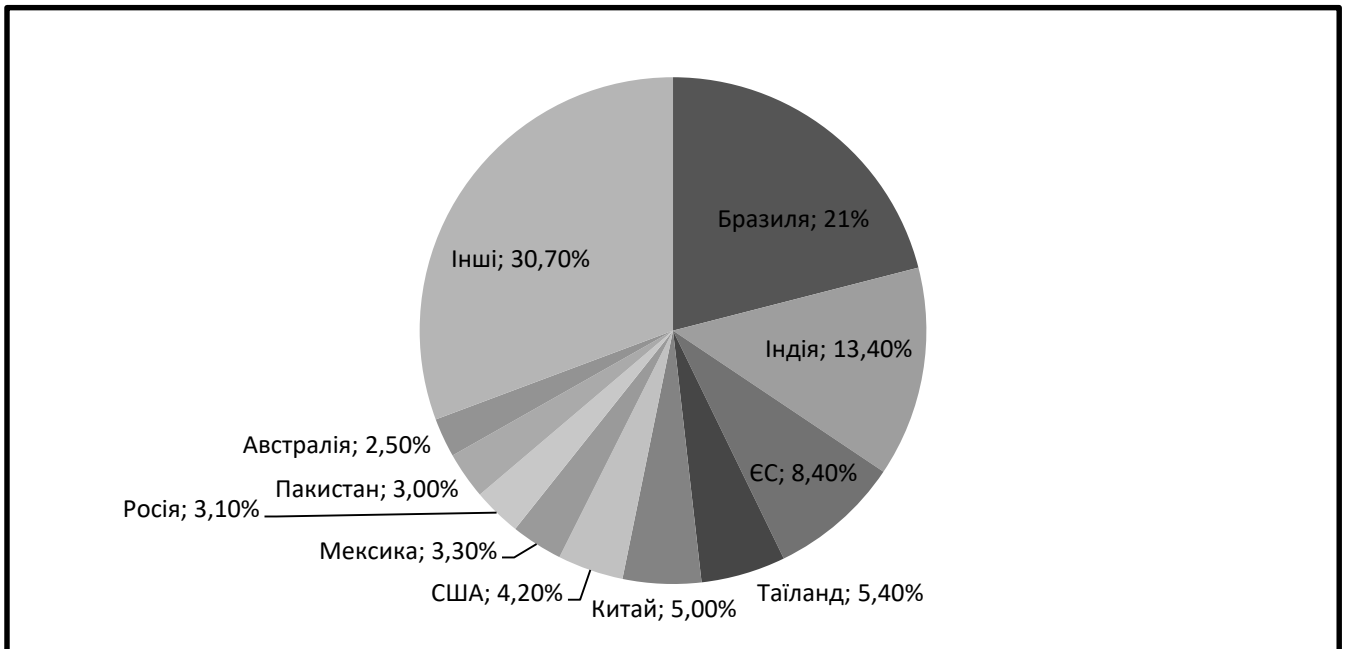

Рис. 1.11. Країни-виробники цукру в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Найбільшими експортерами в 2017/2018 МР були: Бразилія, частка якої становить 41% загальносвітової торгівлі, на другому місці ЄС – 15,9%, Таїланд замикає трійку лідерів – 9,4% (рис. 1.12.):

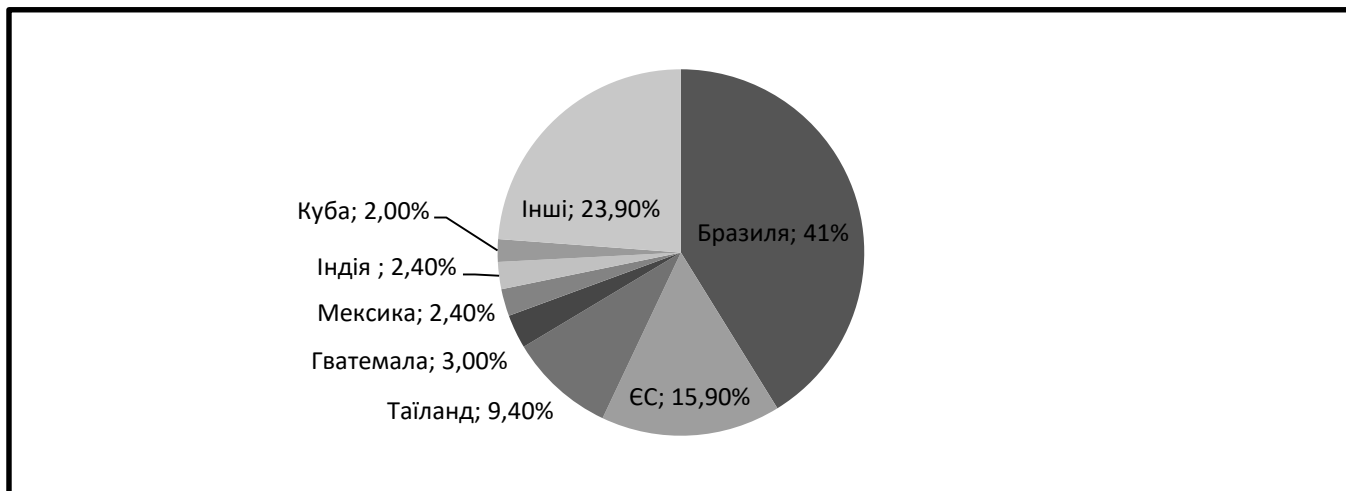

Рис. 1.12. Країни-експортери цукру в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Світовий ринок м'яса представлений наступними основними видами: яловичина, свинина, кури [61]. Сукупне світове виробництво м'яса з 2010/2011 МР по 2017/2018 МР зросло на 8,5%. Світове виробництво м'яса в 2017/2018 МР дорівнює 262,777 млн. тон, що на 1,8% більше, ніж в 2016/2017 МР. В сукупній кількості виробленого м'яса в 2017/2018 МР свинина займає 42,2%, кури становлять 34,4%, а яловичина – 23,3%.

Географічна структура світового виробництва м'яса представлена такими основними країнами: США, Бразилія, ЄС, Китай, Індія, Аргентина, Австралія, Мексика, Пакистан та Туреччина. Загальний обсяг виробництва даних країн 82% світового виробництва. Найбільша частка належить США, Бразилії, ЄС. В 2017/2018 МР географічна структура світового експорту свинини представлена основною 5 лідерів: ЄС – 60,4%, США – 15,2%, Канада – 8,4%, Бразилія – 4,9% та Мексика – 1,7%. Загальний обсяг експорту лідируючих країн 91,6% від світового (рис. 1.13.):

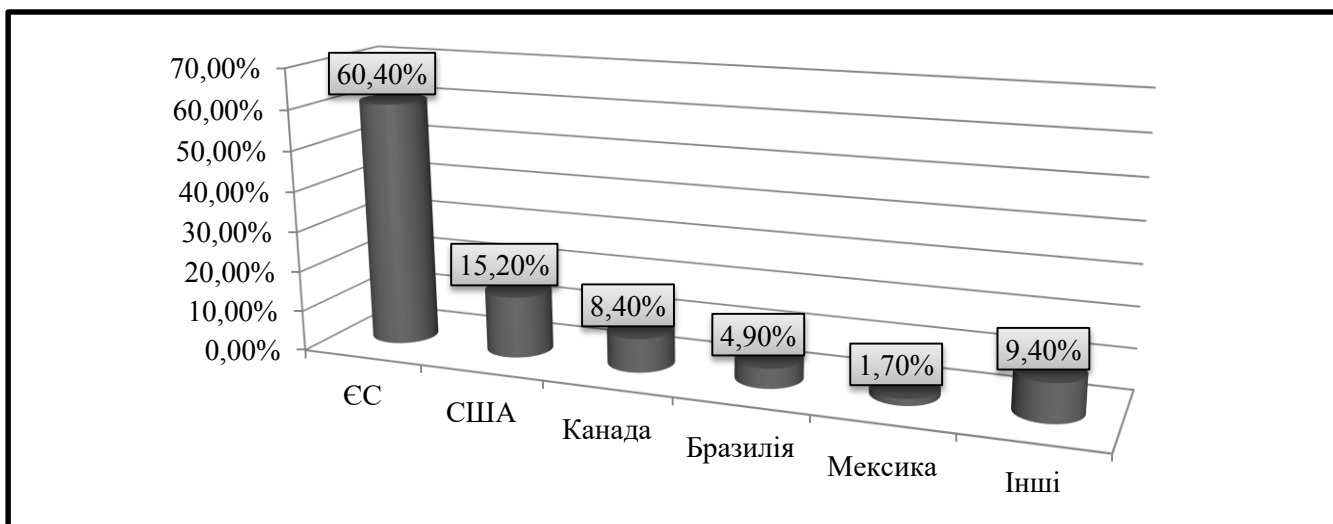

Рис. 1.13. Країни-експортери свинини в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Світовий експорт яловичини представлений наступними країнами: на першому місці Бразилія з часткою в 19,6%, на другому Індія – 19,5%, замикає трійку лідерів Австралія – 14,6%. Провідні позиції також займають США, Нова Зеландія, Канада, Парагвай, Уругвай та ЄС (рис. 1.14.):

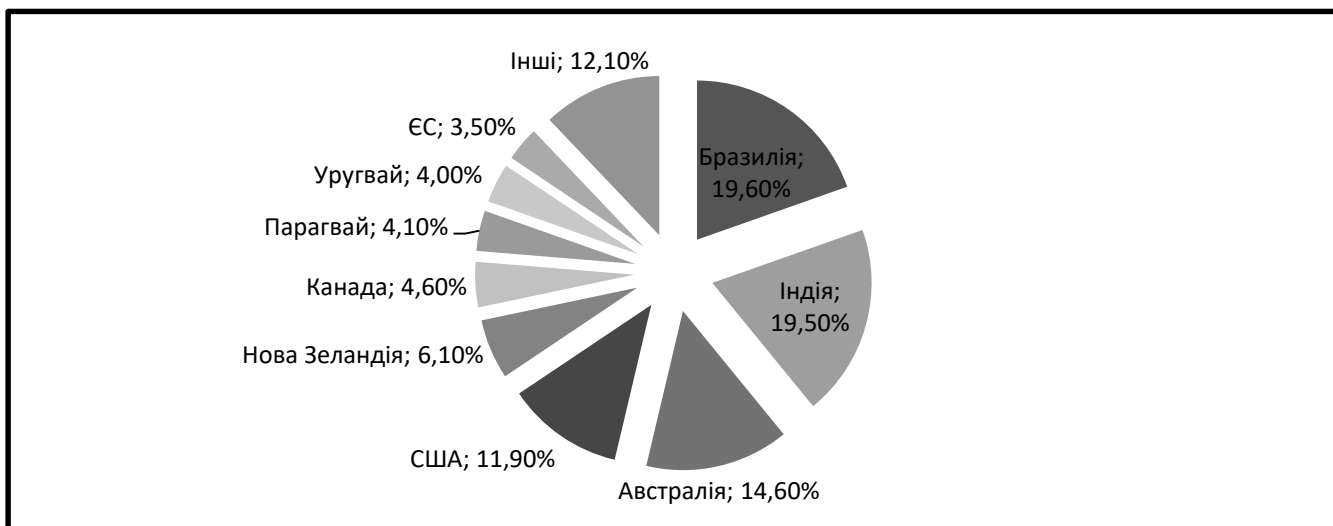

Рис. 1.14. Країни-експортери яловичини в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

В 2017/2018 МР лідером з експорту курятини з часткою в 72,4% став ЄС. Серед вагомих експортерів також були США – 10,1%, Китай – 3,5%, Білорусь – 2,4% та Саудівська Аравія – 1,6%. Доля решти країн в світовому експорті курей становить 10% (рис. 1.15.):

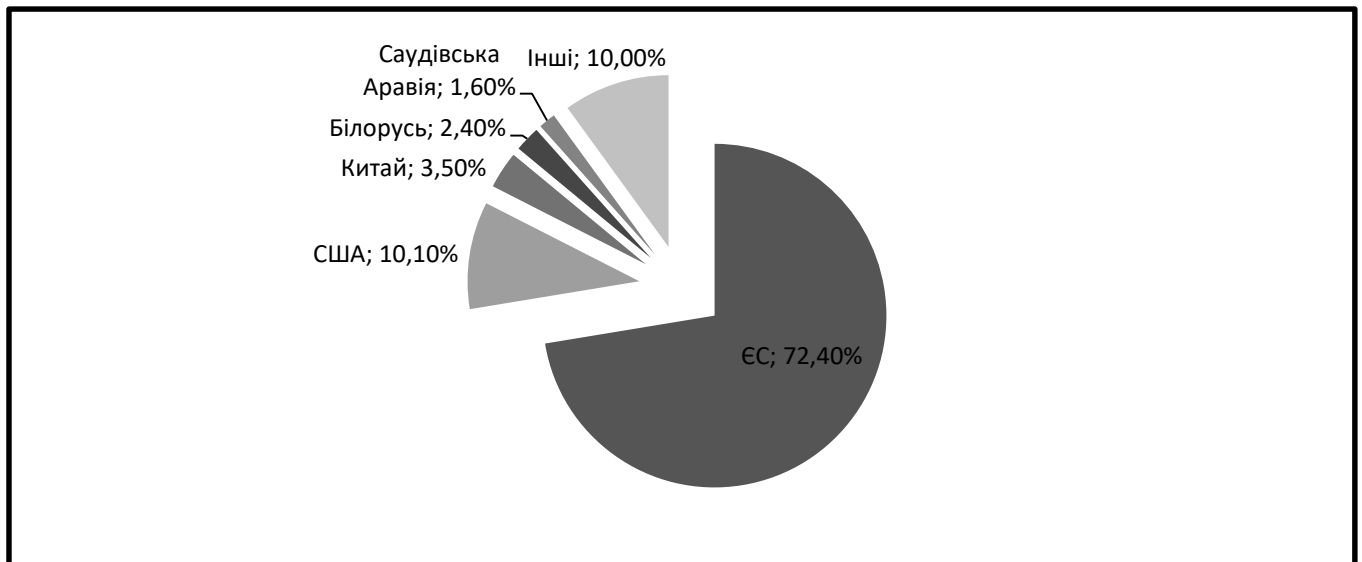

Рис. 1.15. Країни-експортери курятини в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Щодо молочних продуктів, то сьогодні світовий молочний ринок можна охарактеризувати як швидко змінний. Аналіз світового ринку молока свідчить про загальні тенденції його зростання при незначному скороченні виробництва молока в Європі і прискореному його зростанні в країнах Південно-Східної Азії при домінуванні питомої ваги молока корів (84%). Індія є найбільшим у світі виробником молока – виробляє понад 16% від загального світового обсягу, далі за нею слідує США, Франція, Індія, Німеччина. Найвищі надої в Ізраїлі, США, Нідерландах [49].

Світовий ринок молока за останні 5 років зріс на 7,2% і в 2017/18 МР склав 502,82 млн. тонн. Найменший обсяг виробництва молока зафіксований в 2015/2016. З 2016/2017 по 2017/2018 МР виробництво молока зросло на 1,8%.

Основними виробниками молока у світі є: ЄС, США, Індія, Китай, Росія, Бразилія, Нова Зеландія, Мексика, Україна та Аргентина. Загальний обсяг виробництва яких 92,5% світового. Найбільшим виробником м'яса є ЄС, з часткою 30%. Потім, США – 19,5%, замикає трійку лідерів Індія – 14,3%.

В 2017/2018 МР на ринку молока лідує ЄС, частка в світовому експорті якого дорівнює 42% (рис.1.17.):

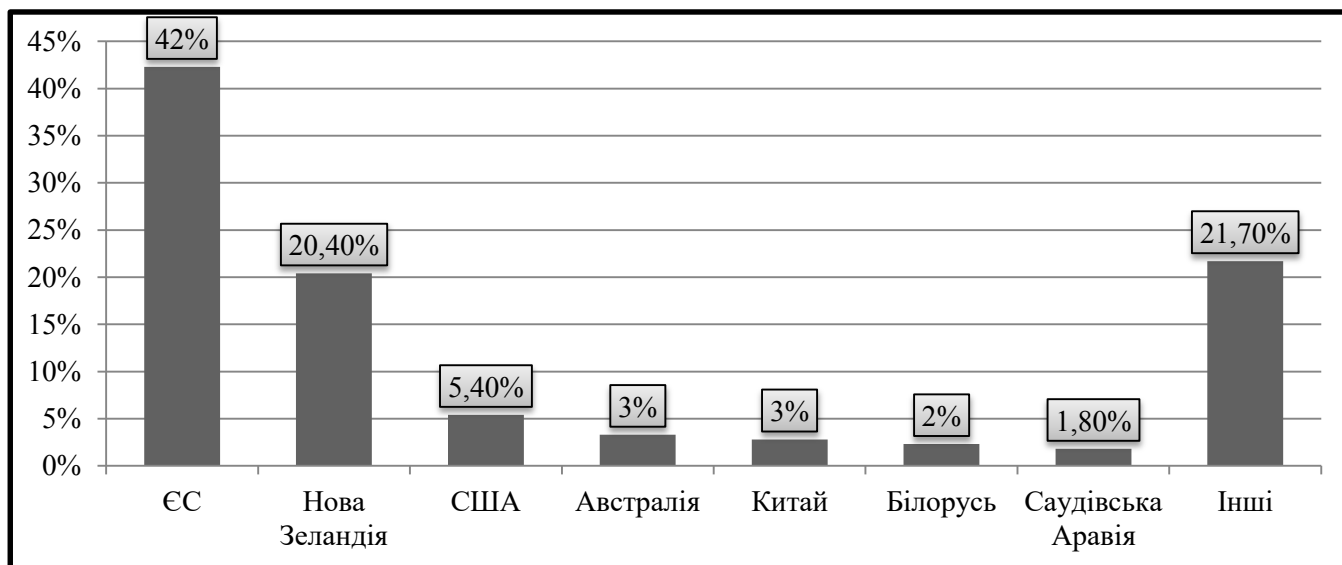

Рис. 1.17. Країни-експортери молока в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

На другому місці Нова Зеландія, яка експортує 20,4%, далі США – 5,4%, Австралія та Китай по 3%, Білорусь 2% і Саудівська Аравія 1,8%. На решту країн світу припадає 21,7% світового експорту молока.

Таким чином, проаналізувавши структуру та динаміку розвитку світового ринку продовольства варто зазначити, що основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу ФАО

свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є такі країни як США, ЄС, Аргентина, Китай, Україна, Індія, Росія, Бразилія та Мексика.

Висновки до розділу 1

Отже, економічна сутність продовольчого ринку полягає у взаємопов'язаному функціонуванні галузей і структур, об'єднаних спільною метою – виробництвом високоякісних продуктів харчування, доведенням їх до споживача, забезпеченням раціонального споживання, створенням державних продовольчих фондів.

В структурі продовольчого ринку виділяють три основних елементи: суб'єкти продовольчого ринку; об'єкти продовольчого ринку; характер економічних відносин між суб'єктами продовольчого ринку. До суб'єктів продовольчого ринку відносять покупців, продавців і виробників продовольчих товарів. До об'єктів – реалізовані виробниками або продавцями матеріальні цінності.

Проаналізувавши структуру та динаміку розвитку світового ринку продовольства варто зазначити, що основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу FAO свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є такі країни як США, ЄС, Аргентина, Китай, Україна, Індія, Росія, Бразилія та Мексика.

РОЗДІЛ 2

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ РИНОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

2.1. Місце України на міжнародному ринку продовольства

У нинішніх умовах глобалізації світової економіки та загострення конкуренції перед Україною стоїть завдання зміцнити власні позиції на світовому ринку, що вирішується через підвищення конкурентоспроможності базових галузей економіки, серед яких і сільське господарство. Сільське господарство України має значний потенціал розвитку, зважаючи на перспективи нарощування обсягів реалізації продовольства на глобальному ринку. З іншого боку, зовнішньоекономічна діяльність визначально впливає на галузь сільського господарства, а виважена політика у зовнішньоекономічній сфері сприятиме реалізації конкурентних переваг порівняно з провідними країнами-експортерами продовольства як за ціною, так і за якістю й асортиментом.

У світлі означених проблем слід сказати, що саме Україна має можливості для значного збільшення виробництва у аграрному секторі. Цьому сприяють вигідні кліматичні умови і наявність родючих ґрунтів. Загальновідомим фактом є те, що біля 9% світових запасів чорноземів розташовані на Україні, при цьому, їх частка складає близько 60% від усіх с/г земель і 44 % всієї території країни. В той час як загальносвітовий показник значно скромніший, і в середньому складає лише 6% території кожної країни [56].

Україна входить в десятку світових-лідерів за кількістю орних земель. Уже в найближчому майбутньому в зв'язку з ростом населення її роль на світовому сільськогосподарському ринку може різко зрости. Зростання населення Землі значно випереджає за темпами розширення площ орних земель. Якщо з 1960 року площ під сільськогосподарськими культурами стало на 40% більше, то чисельність людей

збільшилася більш, ніж удвічі. В 2019 році населення Землі становило близько 7,7 млрд. людей. І його зростання, за прогнозами ООН, продовжиться до кінця 21 століття. За підрахунками організації, до кінця 2050 року досягне 9,7 млрд. людей до 2100 року чисельність населення коливатиметься від 9,5 до 13,3 млрд. осіб [64].

Кількість гектарів у перерахунку на одну людину скорочується. І якщо ця тенденція триватиме і надалі, то люди в найближчому майбутньому можуть зіштовхнутися з нестачею орних земель, що спричинить за собою брак продовольства. І тут роль України в світовому сільськогосподарському виробництві може значно зрости.

За даними Світового банку, Україна замикає десятку країн-лідерів за кількістю орних земель. В Україні сконцентровано 33 млн. га сільськогосподарських угідь. Трійку лідерів очолює Індія (156 млн. га), на другому місці США (155 млн. га), на третьому - Росія (123 млн. га). З усіх ключових гравців Україна має найвище співвідношення орних земель до загальної площі займаної території — 74,82%. При цьому Україна є єдиною країною в цьому списку, яка повністю розташована на європейському континенті. Україна є європейським лідером за кількістю орних земель, порівняно з 18 млн. га у Франції, 12 млн. га у Німеччині та 11 млн. га у Польщі [56], (рис. 2.1.):

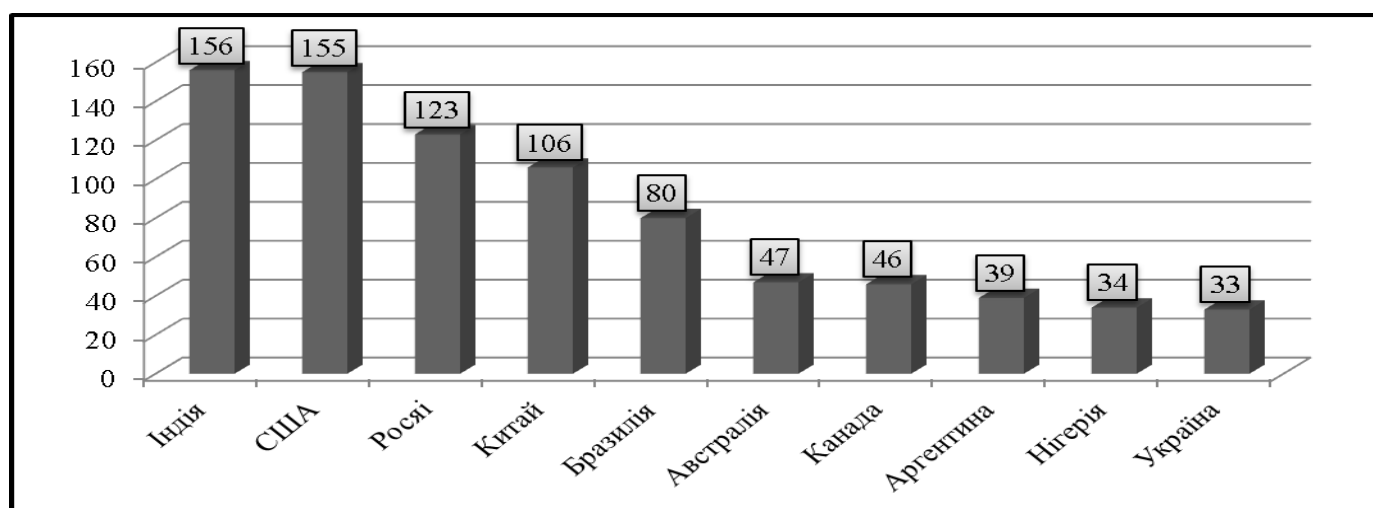

Рис. 2.1. Країн-лідери за кількістю орних земель у світі, (млн. га).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку.

Україна має один з найкращих у світі показників за площею сільгоспугідь на душу населення, займаючи дев'яте місце. Площа сільськогосподарських угідь України становить близько 22% від загальної площі угідь 28 країн-членів Європейського Союзу. На кожного жителя країни припадає 0,7 га. У країнах ЄС ці показники становлять відповідно 0,37 і 0,21 га. При цьому якість цієї землі є дуже високою. З 33 млн га ріллі 22 млн га становить чорнозем, найбільш родючий вид ґрунту. В Україні сконцентрована приблизно десята частина всіх світових запасів чорнозему. За площею чорноземів (22 млн га) Україна займає четверте місце в світі після Росії, США і Китаю [52, 66].

У структурі земельних ресурсів України сільськогосподарські землі становлять – 71%, ліси – 18%, водні ресурси – 4%, забудовлі – 4% та інші – 3%. У структурі сільськогосподарських земель України рілля складає 78%, пасовища – 13%, сіножаті – 6%, багаторічні насадження – 2% та перелоги – 1%% [52, 66], (рис. 2.2.):

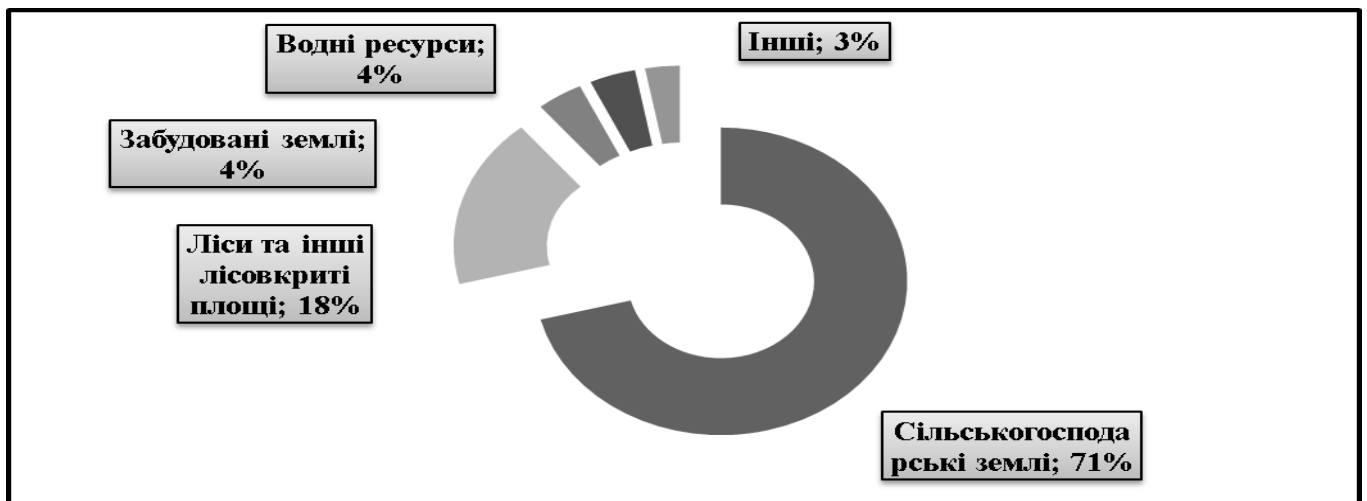

Рис. 2.2. Структура земельних ресурсів України, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства розвитку торгівлі, економіки та сільськогосподарства України (Інформаційно-аналітичний портал АПК України).

Частка сільськогосподарських земель від всієї території України є найбільшою (71%) з-поміж усіх взятих для порівняння країн, й фактично залишається незмінною.

Лише в Угорщині (65%), Румунії (63%), Чехії (55%). Туреччині (54%) та Польщі (52%) цей показник близький до українського. В цілому по ЄС аналогічний показник складає 47%, а у високорозвинених Франції та Німеччині є сенс обробляти лише третину земель [56], (рис. 2.3.):

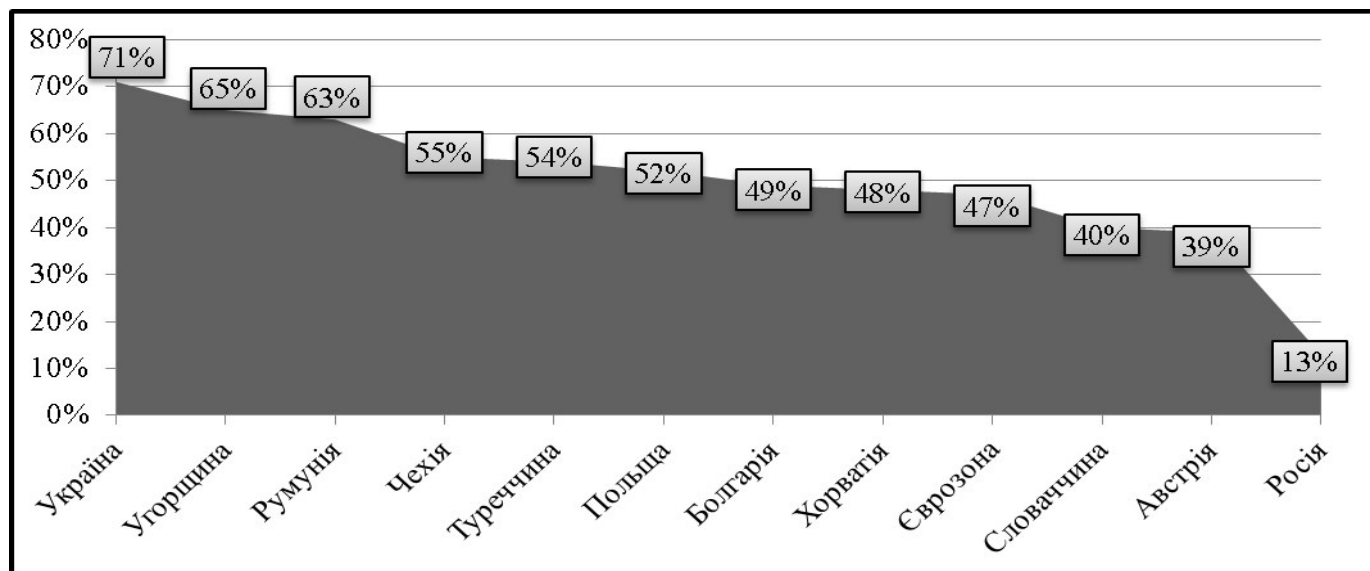

Рис. 2.3. Частка сільськогосподарських земель від загальної площі, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку.

Частка зайнятих у сільському господарстві в Україні найвища (офіційно - 4,8% у 2019 році, близько 3 млн. осіб). Вищий відсоток у Європі лише у Польщі (10%). У всіх інших країнах та у середньому по ЄС цей показник суттєво нижчий (2-3%) і спостерігається загальна тенденція до його суттєвого зниження [56, 57].

Роль України на світовому ринку продовольства в подальшому тільки зростатиме. Уже сьогодні Україна є беззаперечним лідером у торгівлі зерновими культурами - пшеницею, кукурудзою, ячменем. Також, добре себе позиціонує в торгівлі тваринницькою продукцією, наприклад, курятиною, окремими молочними продуктами, горіхами, медом, ягодами. У цілому українська аграрна галузь в 2019 році забезпечує майже 40 % експортного потенціалу держави.

У цілому український агросектор інтегрований у міжнародний торговельний простір. Він живе і працює за світовими правилами і принципами. Україна

залишатиметься одним із гарантів світової продовольчої безпеки, а для розширення переліку експортних товарів є сенс попрацювати над відповідністю процесу виробництва вимогам країн-імпортерів, зокрема таких, як ЄС.

Міністерство аграрної політики та продовольства прогнозує експорт зернових з України в 2018/2019 маркетинговому році (МР, липень-червень) на рівні 41 млн тонн [68]. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства України, експорт зернових за 2017/2018 МР склав 35,1 млн т. Зокрема, експорт пшениці склав 15,6 млн т (на 1,9 млн т менше попереднього МР); кукурудзи - 15,2 млн. т (на 5,5 млн т менше), ячменю - 4,2 млн т (на 1,2 млн т менше), [12].

За даними Міністерства сільського господарства США (USDA), у 2017/2018 МР Україна, експортувавши 35,1 млн тонн зерна увійшла до п'ятірки найбільших світових експортерів зерна, та посіла почесне третє місце в рейтингу, встановивши новий рекорд із експорту зернових. Попереду тільки США - 90,7 млн тонн, та Росія (49,8 млн т), яка в цьому маркетинговому році витіснила Україну з другого місця. На четвертому ж місці Аргентина – 40,5 млн тонн. ЄС в цьому МР опустився на п'яте місце. За останнє десятиліття експорт зерна з України зріс на 77%, (рис. 2.4.):

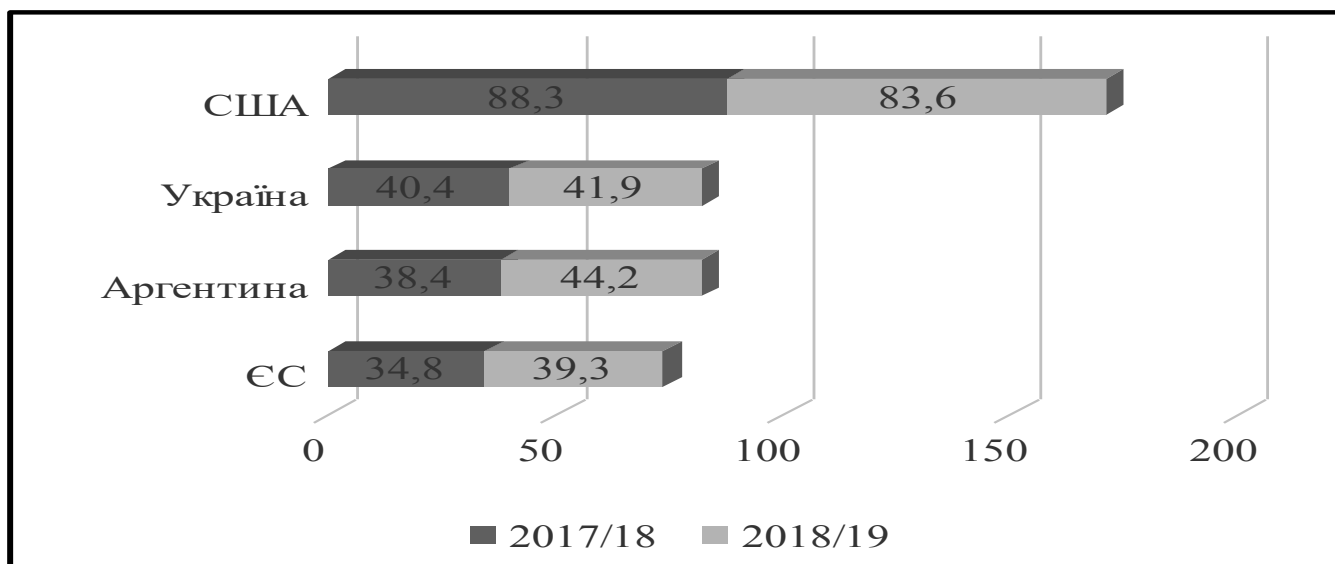

Рис. 2.4. Країни-експортери зернових в 2017/2018 МР та прогноз на 2018/2019 МР, (млн тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними звіту International Grains Council www.igc.int

Урожай зернових в Україні в 2018/2019 маркетинговому році (МР, липень-червень), за прогнозами Української зернової асоціації (УЗА), може вирости на 3% порівняно з попереднім МР - до 61,85 млн т.

Якщо говорити про внутрішнє споживання зернових у липні – квітні 2017/18 МР, воно становить майже 22 млн тонн. Йдеться про те, що Україна виробляє зернових у декілька разів більше, ніж споживає. Отже, це хороші передумови для рекордного експорту зернових - він може сягнути понад 43 млн тонн у 2018/2019 МР. Це свідчить про те, що Україна не лише дбає про власну продовольчу безпеку, а також прагне з кожним роком нарощувати експортний потенціал аграрного сектору.

Помітні частки в українському експорті зернових припали на Іспанію (7,8%), Нідерланди (7,1%), Китай (6,6%), Італію (5%) та Індію (5%). З урахуванням часток Ірану, Ізраїлю, Тунісу і Бангладеш, ці країни забезпечують близько 60% вартості експорту продукції даної товарної групи [41].

За прогнози ФАО, до 2023 року виробництво пшениці в світі збільшиться до 778,1 млн. При цьому, виробництво пшениці в Україні, за цей же період зросте на 26,29%, а виробництво грубих зернових - на 24,1%.

За повідомленням Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів, географію експорту української пшениці в 2018 році планується розширити ринками Китаю і В'єтнаму, а також лібералізувати поставки в Індонезію.

Від загальносвітового виробництва зерна частка України може і не суттєва, і здавалося б не може особливо вплинути на розвиток світового ринку, але тут необхідно враховувати, що з України поставляється на експорт зерна більше, ніж переробляється в середині держави. Це характерно для дуже обмеженої кількості країн.

У 2017/2018 МР українські аграрії виробили 24,7 млн т кукурудзи (чому посприяли гарні погодні умови), але це на 3,3 млн т менше за показник 2016/2017 МР. Така продуктивність вивела Україну на 6 місце в обсязі виробництва цієї культури в світі [12].

Україна експортує 3/4 виробленої кукурудзи, адже українці мало вживають цю культуру, і в промисловості вона також майже не використовується. У 2017/2018 МР Україна експортувала 20 млн тонн кукурудзи - це четвертий показник у світі. Це четвертий показник у світі та майже 15% світового ринку — більше експортують тільки США, Аргентина та Бразилія (рис. 2.5.):

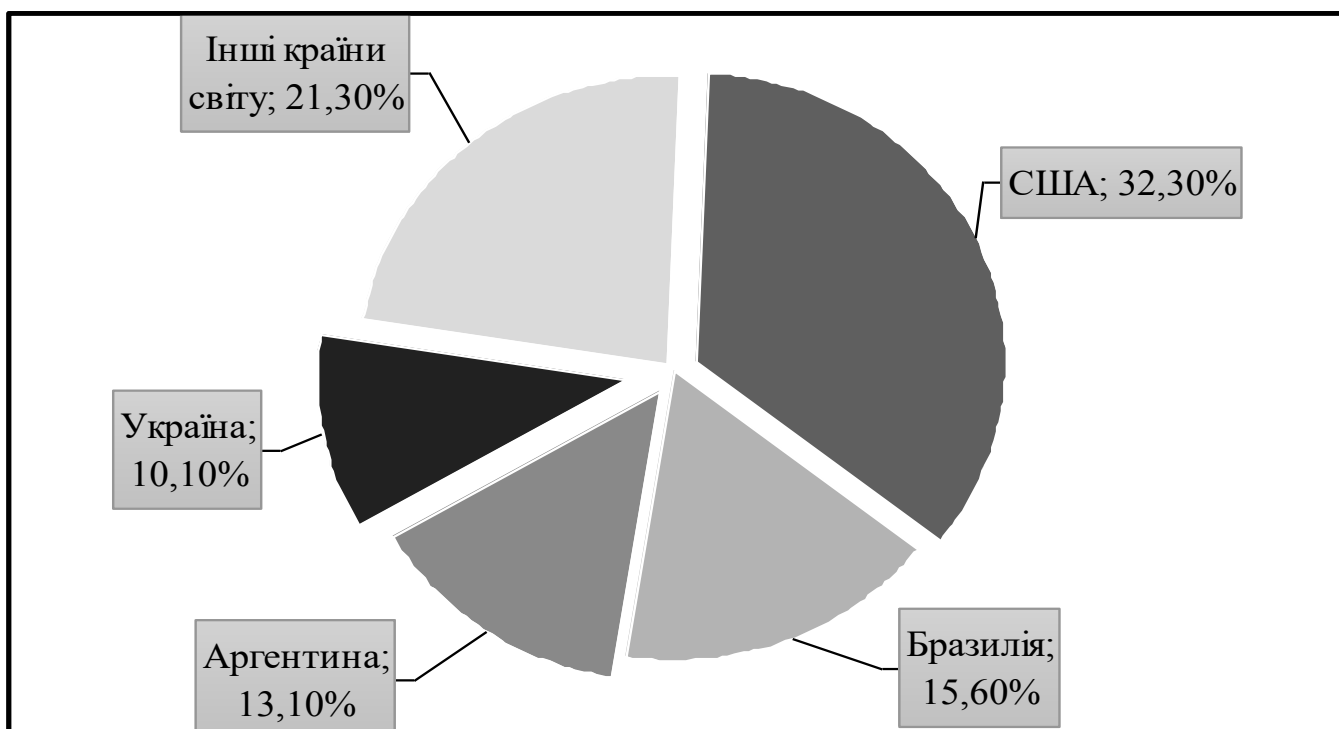

Рис. 2.5. Основні країни–експортери кукурудзи в 2017/2018 МР, (%)

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

Такий обсяг продажів приносить нам дохід у 3 701,6 млн дол.США в 2017 році, а найбільшими покупцями стали Єгипет (з часткою 14,5%), Іспанія (7,8%) та Нідерланди (7,1%) [29]. Також, українська кукурудза в цьому році стала дуже популярною в Китаї – в головній країні-імпортері американської сільгосппродукції. Навіть прогнозується, що Україна може витіснити американську кукурудзу с китайського ринку.

Також, в цьому сезоні Україна стала першою у експорті кукурудзи до Піднебесної [8, с. 136].

За підсумком 2017/2018 маркетингового року Україна займає перше місце в світі за обсягами експорту соняшникової олії, друге місце — за експортом ячменю, третє — за експортом кукурудзи, меду та горіхів, пшениці та насіння олійних культур – шосте місце [26].

Досить цікавим фактом є те, що Україна є найбільшим виробником меду в Європі і входить до п'ятірки світових лідерів зі збору цього солодкого продукту. В рік держава отримує близько 100 тис тонн меду. Точна кількість виробництва цього продукту невідома, оскільки значна частина меду збирається бджолярами – любителями і не враховується в офіційній статистиці. На частку України припадає 6% виробництва солодкого продукту в світі [43].

Соняшник в Україні – це історія успіху і ключова агрокультура для країни. При цьому світові тренди такі, що споживання рослинної олії буде зростати.

Україна займає третину світового ринку виробництва. У 2017/2018 МР українські аграрії зібрали 13,8 млн тонн соняшника [23], суттєво випередивши своїх конкурентів - Росію (10,4 млн т), ЄС (9,6 млн т) та Аргентину (3,4 млн т).

Оскільки більша частина соняшника споживається внутрішнім ринком, його експорт склав всього 50 тис. тонн, забезпечивши країні 2,7% світового ринку та 5 місце. Головними покупцями були Туреччина, Франція, Португалія, Іспанія [32].

Зокрема, за обсягами виробництва соняшнику Україна займає світову першість (13,7 млн тонн, або 29,1%). Друге місце посідає Росія з часткою 21,9% (або 10,36 млн тонн). На третьому – ЄС (20,5%, або 9,68 млн тонн), [28], (див. Рис. 2.6.).

За прогнозами Міністерства сільського господарства США (USDA), у 2018/2019 МР світове виробництво соняшнику становитиме 49,9 млн т, тобто більше попереднього сезону. Зменшення виробництва відбудеться під впливом зниження урожайності попри розширення посівних площ.

Так, урожайність очікується близько 1,9 т/га, що на 7% вище попереднього сезону. Посівна площа під культурою становитиме 26,1 млн га, що на 2,1% перевищить минулорічний показник.

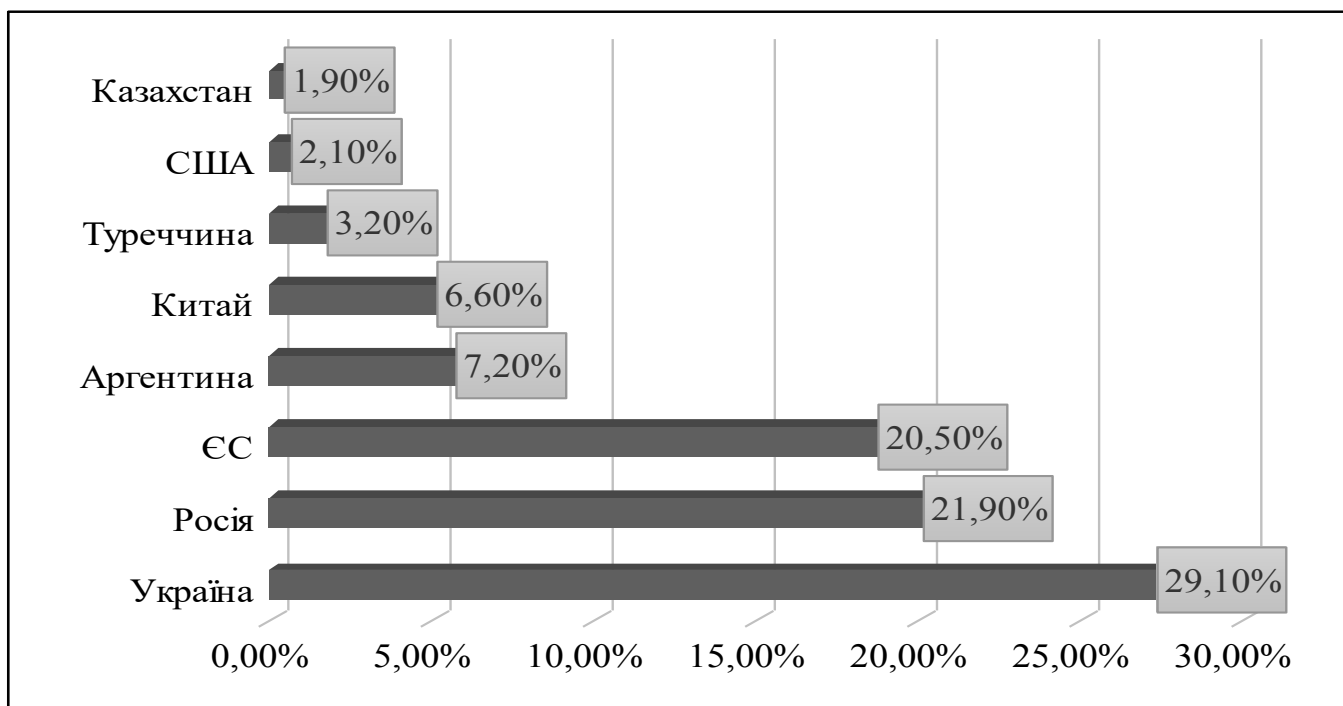

Рис. 2.6. Основні виробники соняшнику в світі у 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

Більше за попередній сезон до 3,5 млн тонн зберуть урожай соняшнику в Аргентині. Своєю чергою, Росія наростить виробництво цього олійного насіння на 1,9% до 11,5 млн т, Туреччина — на 21%, до 1,6 млн т, Китай — майже на 2%, до 3,25 млн т.

Разом з тим, у країнах ЄС-27 очікується виробництво соняшнику на рівні 9,1 млн т, що на 1,2% менше минулого сезону. Попри зростання виробництва соняшнику в основних країнах-виробниках Україна нинішнього сезону залишиться найбільшим світовим виробником цього олійного насіння [39].

За підсумками 2017/2018 МР Україна в черговий раз стала світовим лідером з експорту соняшникової олії. Частка України у світовому експорті соняшникової олії - 56%, Росії – 22,1%, Аргентини - 8% [28], (рис. 2.7.):

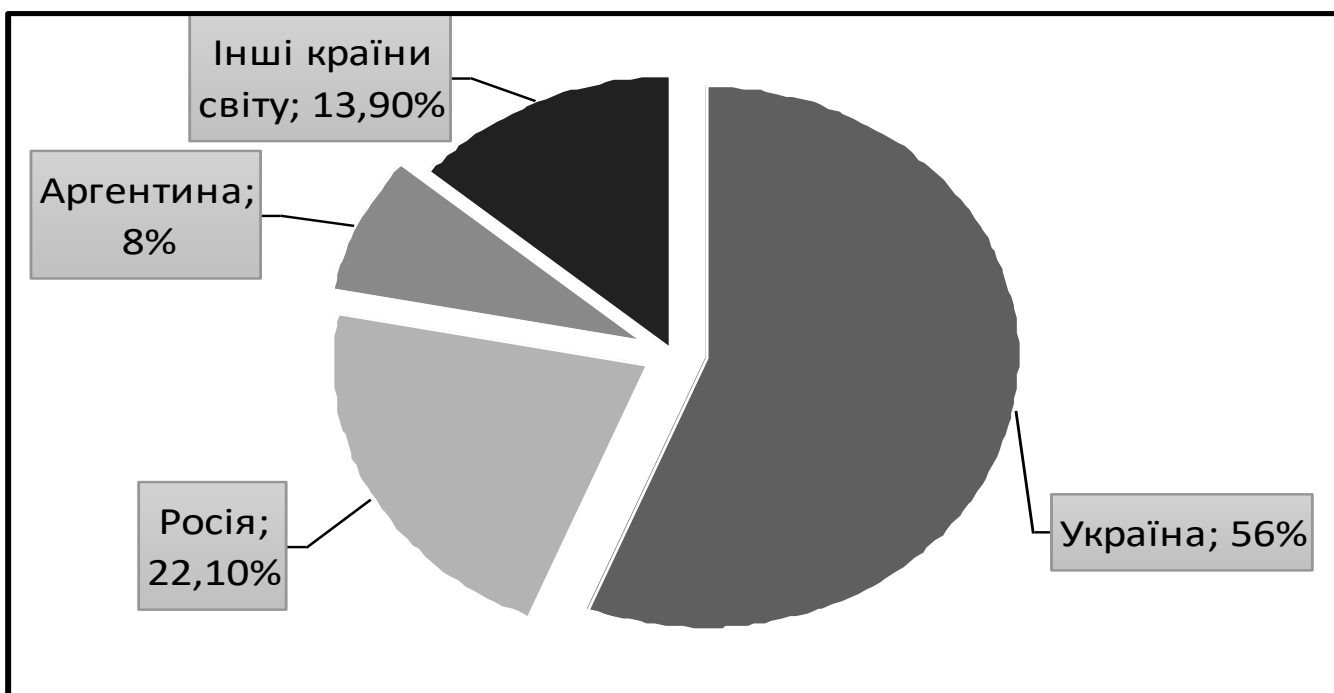

Рис. 2.7. Країни-експортери соняшникової олії в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

Українські підприємства в 2017/2018 МР (маркетинговий рік, вересень 2017 – серпень 2018) виробили 5,9 млн. тонн соняшникової олії завдяки максимальному врожаю соняшнику за всі роки незалежності на рівні 15,5 млн. тонн. Україна експортувала 5,3 млн. тонн соняшникової олії, що менше минулорічного показника [23]. Загалом українську соняшкову олію закуповували до 124 країн світу. Основними покупцями української соняшникової олії є країни Азії (54%), Африки (21%), Європи (15%), а також країни СНД, Америка, Австралія та Океанія (10%), [12].

Міністерство сільського господарства США (USDA) оцінює експорт соняшникової олії з України в 2018/2019 маркетинговому році (вересень 2017 — серпень 2018 року) на рівні близько 5,5 мільйонів тонн. Це означає, що глобальне виробництво олійних культур може виявитися не гірше значень нинішнього сезону. Лідируючі позиції України незаперечні.

Слідом за лідируючими позиціями з виробництва соняшникової олії і зернових Україна посіла восьме місце в світі з вирощування сої.

Соя є саме тією сільськогосподарською культурою, яка вдало поєднує економічний інтерес з агротехнологічним, оскільки є одним із найкращих попередників для інших сільськогосподарських культур, а також завдяки азотфіксувальним властивостям забезпечує збагачення ґрунтів азотом.

У порівнянні з минулим маркетинговим роком урожай зменшився на 300 тис. тонн — з 4,2 млн тонн до 3,9. Проте це не так вже й багато — ЄС відстає від України майже на 1 млн тонн, тоді як ми від Канади — на 4 млн тонн [28], (рис. 2.8.):

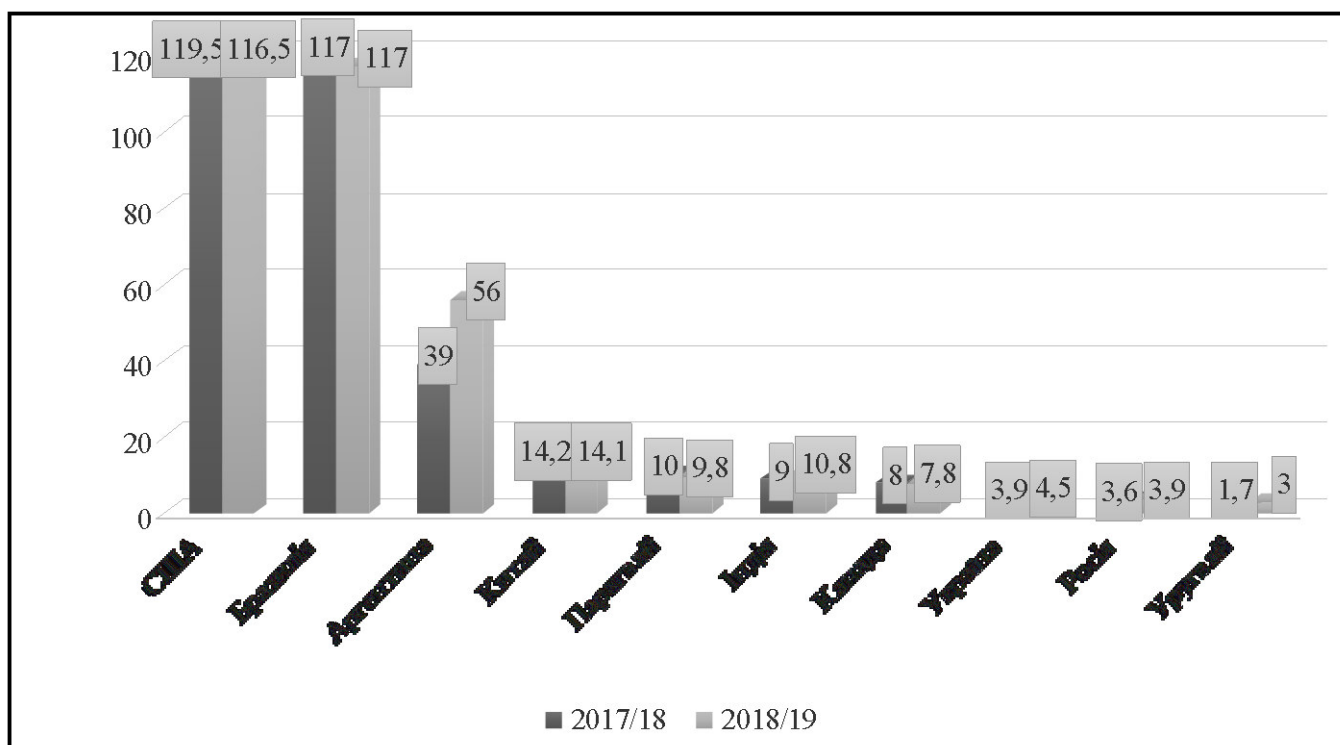

Рис. 2.8. Країни-виробники сої у світі в 2017/2018 МР та прогнозне виробництво на 2018/2019 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США)..

За офіційною статистикою у структурі посівів України 2017/18 МР соя займає 2 млн га, що більше за минулорічні показники. Незважаючи на те, що в цьому

маркетинговому році спостерігається незначне зниження виробництва цієї культури, але за прогнозами виробництво сої буде збільшуватися.

Виробляють сою у 75 країнах, найбільшими з яких є США, Бразилія, Аргентина та Китай. За прогнозами USDA, у 2018/2019 МР світове виробництво сої досягне 354,5 млн т, що значно більше від показника минулого маркетингового року.

Фактор зростання популярності сої – збільшення потреби в неї в якості кормів для тварин. Зараз це глобальний тренд: на ці цілі йде 75% врожаю сої у світі. Переважна більшість вирощеної продукції експортується. Обсягами експорту соя поступається тільки пшениці, кукурудзі та ячменю. У січні-березні 2017/2018 маркетингового року Україна експортувала 1,03 млн тонн соєвих бобів на суму 388,47 млн. дол. США, про що свідчить митна статистика Державної фіскальної служби. Найбільшим експортером була Туреччина, до якої відправлено 262,44 тис. тонн на 99,08 млн. дол. США. До Ірану експортовано 147,78 тис. тонн на 66 млн. дол. США, до Білорусі – 108,02 тис. тонн на 40,79 млн. дол. США [24].

Україна за 2017 календарний рік експортувала 598,7 тис тонн цукру на суму 279,9 млн дол. США, що на 29% більше, ніж роком раніше (465,6 тис. тонн). При цьому, Україна увійшла в топ-10 світового рейтингу експортерів цукру. Окрім того, за цей рік відбулась суттєва переорієнтація ринків збуту – український цукор купували навіть ті країни, які завжди споживали тростинний.

Найбільші поставки цукру здійснюються до Шрі-Ланки (69,03 тис.т), Туреччини (49,1 тис. т), Азербайджан (44,9 тис.т). Значні поставки здійснювались і до африканських країн (Лівія, Туніс, Єгипет тощо), [12].

Експерти прогнозують, що в 2018/2019 МР українські цукровари вироблять близько 2,3 млн тонн цукру, з яких 980 тис. т піде на експорт [28].

Продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, Сполучені Штати, Бразилія та Аргентина. У нас є

природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. Наш аграрний сектор має величезний експортний потенціал.

Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в нашій країні була збережена стабільність. Наша аграрна галузь може стати гарантом безпеки України.

Отже, в умовах світової продовольчої кризи Україна має можливості для значного збільшення виробництва у аграрному секторі. Цьому сприяють вигідні кліматичні умови і наявність родючих ґрунтів. 9% світових запасів чорноземів розташовані на Україні.

Також, не можливо залишити без уваги те, що Україна переживає серйозну економічну кризу, падіння валового внутрішнього продукту, високий рівень інфляції та безробіття. Через війну на Донбасі обвалився експорт продукції машинобудування, металургії та інших галузей промисловості України. А ось сільське господарство - чи не єдина галузь української економіки, яка в умовах війни показала незначне зменшення обсягів виробництва аграрної продукції.

Отже, у нинішніх умовах АПК може стати локомотивом, який витягне країну з кризи, забезпечивши надходження валюти від експорту продукції.

Зараз вітчизняний агропромисловий комплекс - це кожен третій долар, який надходить від експорту, це 14% загального обсягу ВВП, це вплив на глобальну продовольчу безпеку. АПК України досяг практично повної зовнішньоторговельної переорієнтації з ринку Росії на ринки країн ЄС, Азії та Африки [6].

Якщо говорити про конкурентні переваги України на світовому ринку продовольства, то тут є досить оптимістичний прогноз. Рекордні показники експорту зернових дозволили потрапити Україні до трійки світових експортерів даної продукції, поступившись лише США. Україна займає одні з найвищих позицій в рейтингах світових експортерів аграрної продукції: 1 – е місце в світі з експорту

соняшникової олії, третє – ріпаку, зернових культур та кукурудзи, 4 – е – ячменю, 6 – е – пшениці та 7 – е з експорту сої (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Експортний потенціал аграрного сектору України в 2017/2018 МР

Показник	Місце у світі
Експорт:	
соняшникова олія	1 місце
Ріпак	3 місце
зернові культури	3 місце
Кукурудза	3 місце
Ячмінь	4 місце
Пшениця	6 місце
Соя	8 місце

Примітка. Складено автором за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Завдяки усім цим показникам агросектор залишається найбільш динамічною та перспективною галуззю української економіки. Сільське господарство - експортна галузь №1 в Україні.

Підписання угоди про асоціацію з ЄС сприяє позитивним змінам в економіці країни, а особливо у секторі сільського господарства у довгостроковій перспективі. Сьогодні українські сільськогосподарські товари активно конкурують на зовнішньоекономічних ринках країн ЄС. А потенційні можливості сільського господарства України свідчать про можливе нарощення обсягів та розширення асортименту експорту сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції, чому сприятиме стабілізація економіко-політичної ситуації країни, оптимізація податкових реформ, розробка ефективних програм державної підтримки сільського господарства та залагодження військового конфлікту.

Україна постачає свою продукцію до більш ніж 190 країн світу та посідає провідні позиції за обсягами експорту зернових і олійних культур, а також продуктів їх переробки [26].

Основними споживачами є Індія, Єгипет, Іспанія, Нідерланди, Туреччина, Китай, Італія, Іран, Польща та Білорусь, сумарна частка яких в загальному експорті України становить близько 60 % (понад 5,9 млрд дол.).

Поряд із традиційними ринками Україна працює над отриманням доступу на окремі ринки інших країн світу. Інтерес зумовлений кількома чинниками: кількістю продукції, яка може бути вироблена та реалізована на світовому ринку, її ціною, якісними та безпековими параметрами. Також слід зазначити, що з року в рік аграрна продукція, вироблена в Україні, дедалі більше отримує власного споживача навіть у таких країнах, як Німеччина та Франція, які є світовими лідерами в галузі.

У цілому український агросектор інтегрований у міжнародний торговельний простір. Він живе і працює за світовими правилами і принципами. Україна залишатиметься одним із гарантів світової продовольчої безпеки, а для розширення переліку експортних товарів є сенс попрацювати над відповідністю процесу виробництва вимогам країн-імпортерів, зокрема таких, як ЄС [2].

Влада та бізнес сьогодні перебувають у постійному діалозі. Власне кажучи, рішення щодо розвитку галузей, регулювання, напрямів підтримки приймаються на підставі консультацій із зацікавленими сторонами. Мінагрополітики тут має широкий набір інструментів.

В розрізі даного питання, можна сказати, що розвиток будь якого сектору економіки залежить насамперед від його підтримки на державному рівні. Основними цілями державного регулювання сільського господарства на сучасному етапі є:

- забезпечення високої якості вітчизняної сільськогосподарської продукції;

- підвищення конкурентоспроможності української агропродукції та українських сільськогосподарських підприємств на міжнародному ринку;
- збереження та приріст природних ресурсів, що необхідні для сільськогосподарського виробництва;
- правильне формування ефективно діючого ринку агропродукції, первинної сировини та продовольства, що забезпечить підвищення прибутковості вітчизняних аграрних підприємств та розвиток інфраструктури цього ринку;
- забезпечення стабільного розвитку сільської місцевості, зайнятості сільського населення, рівня заробітної плати робітників, підвищення рівня його життя; формування довготривалого та ефективно діючого ринку сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, що забезпечував би збільшення доходності сільськогосподарських виробників та розвиток інфраструктури даного ринку [15].

Всі ці цілі спрямовані, насамперед, на закріплення позицій України на світовому продовольчому ринку.

Таким чином, продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, США, Бразилія та Аргентина. У нас є природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. АПК України має величезний експортний потенціал. Наприклад, виробництво зернових зараз становить понад 50 млн. тонн на рік, та можна його збільшити до 120-150 млн. тонн на рік. Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в нашій країні була збережена стабільність. АПК може стати гарантом безпеки України.

2.2. Оцінка сучасних трендів світового ринку зерна та позиція України на ньому

Зерно залишається одним зі стратегічно важливих сегментів мейнстріму світового агропродовольчого ринку, що забезпечує не лише продовольчу безпеку, але і є також стабільним джерелом доходів для фермерських господарств у багатьох країнах.

Зернові культури є однією із найбільших товарних позицій на світовому ринку агропродовольства, торгівля якими здійснюється багатьма країнами, і зокрема вітчизняними агроекспортерами. Тому це певною мірою закономірно привертає особливу увагу до його стану й аналізу динаміки розвитку, моніторингу тенденцій та трендів. Загальновідомо, що основними зерновими культурами в світі є пшениця, кукурудза і рис, які формують стратегічний продовольчий кошик людства.

Згідно з даними ФАО, **обсяг виробництва зернових** у світі в 2018/2019 МР становить **2 657 млн. тонн**. Обсяг виробництва **фуражних зернових** у світі в 2018/2019 МР становить **1 408 млн. тонн**, що на 1,7 % (24,5 млн. тонн) менше рекордно високого обсягу 2017/2018 МР. **Світове виробництво рису** в 2018/2019 МР збільшено на 8,5 млн. тонн до **517,5 млн. тонн** [61]. (див. Табл. 1.2 та Рис. 1.3.).

Глобальне споживання зернових в 2018/2019 МР, досягло **2688,1 млн. тонн** (майже зрівнявшись з обсягами виробництва). **Світові запаси зернових** в 2018/2019 МР трохи знизяться, на 14,9 млн. тонн, до **864,7 млн. тонн**, що стане мінімальним значенням після сезону 2016/2017 МР. Зменшення відбудеться в основному за рахунок скорочення запасів кормового зерна і рису. Запаси пшениці навпаки зростуть майже до рекордного рівня [61, 63].

Україна важливий гравець міжнародної торгівлі зерновими, що займає частку в 12% світового ринку.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО), в 2018/2019 маркетинговому році (МР, липень-червень) **світовий експорт зернових** становив **411,6 млн. тонн** [61].

Україна важливий гравець міжнародної торгівлі зерновими, що займає частку в 12% світового ринку.

Виробництво зернових за останні 10 років зросло на 19,5%, тоді як споживання збільшилось на 18,6%, а пропозиція на 23,6% (рис 2.9.):

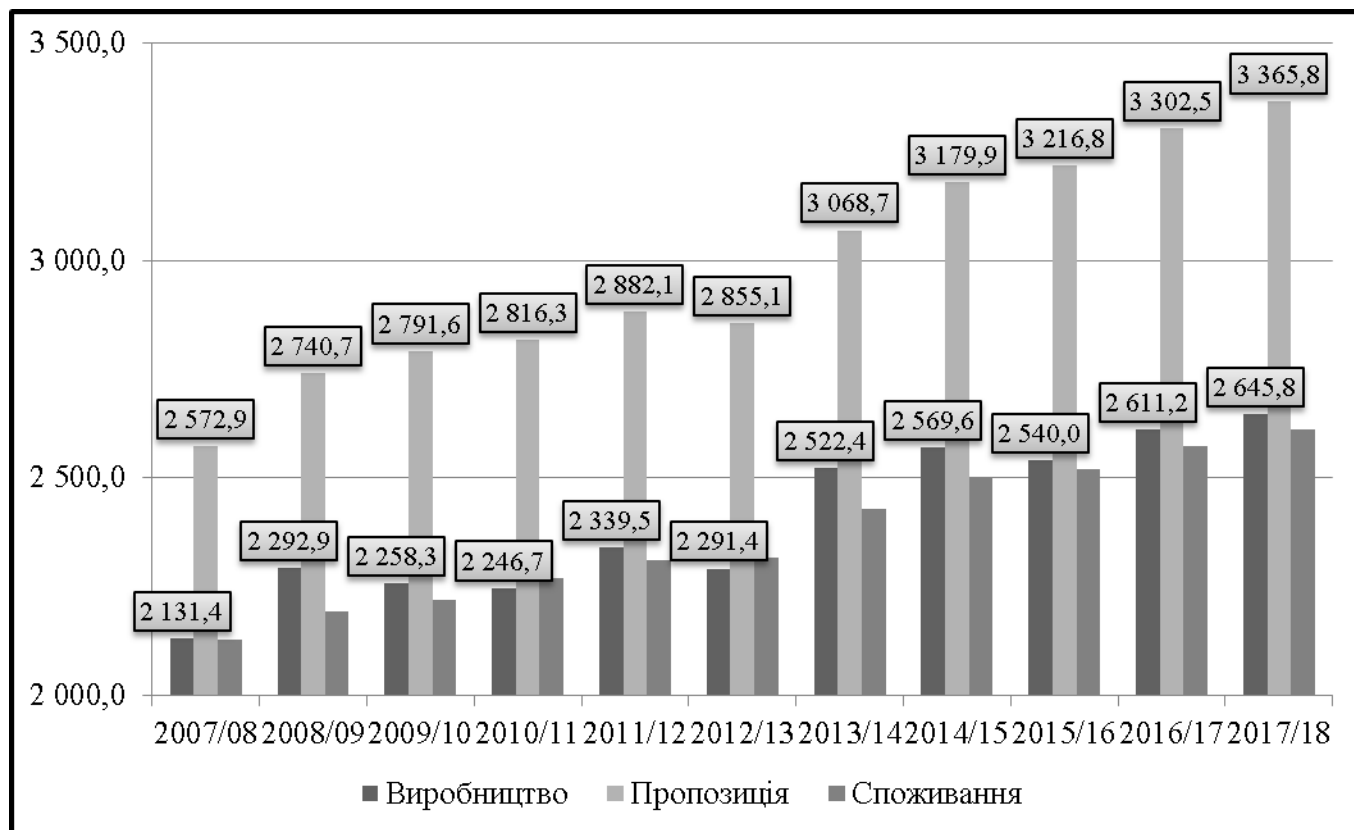

Рис. 2.9. Світове виробництво, пропозиція та споживання зернових в 2007/2018 МР, (млн.т).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

За даними останнього прогнозу ФАО, обсяг виробництва зернових в світі в 2017-2018 МР році склав майже 2 646 млн т, що на 33 млн т або 1,3% більше, ніж очікувалося раніше, і основний приріст припав на частку кукурудзи, урожай якої виявився вище прогнозованого рівня.

До основних виробників зернових у світі в 2017/2018 МР відносяться: КНР, США, Індія, Бразилія, Росія, Аргентина, на сьомому місці Україна, а також Канада, Індонезія та Пакистан [32], (рис. 2.10.):

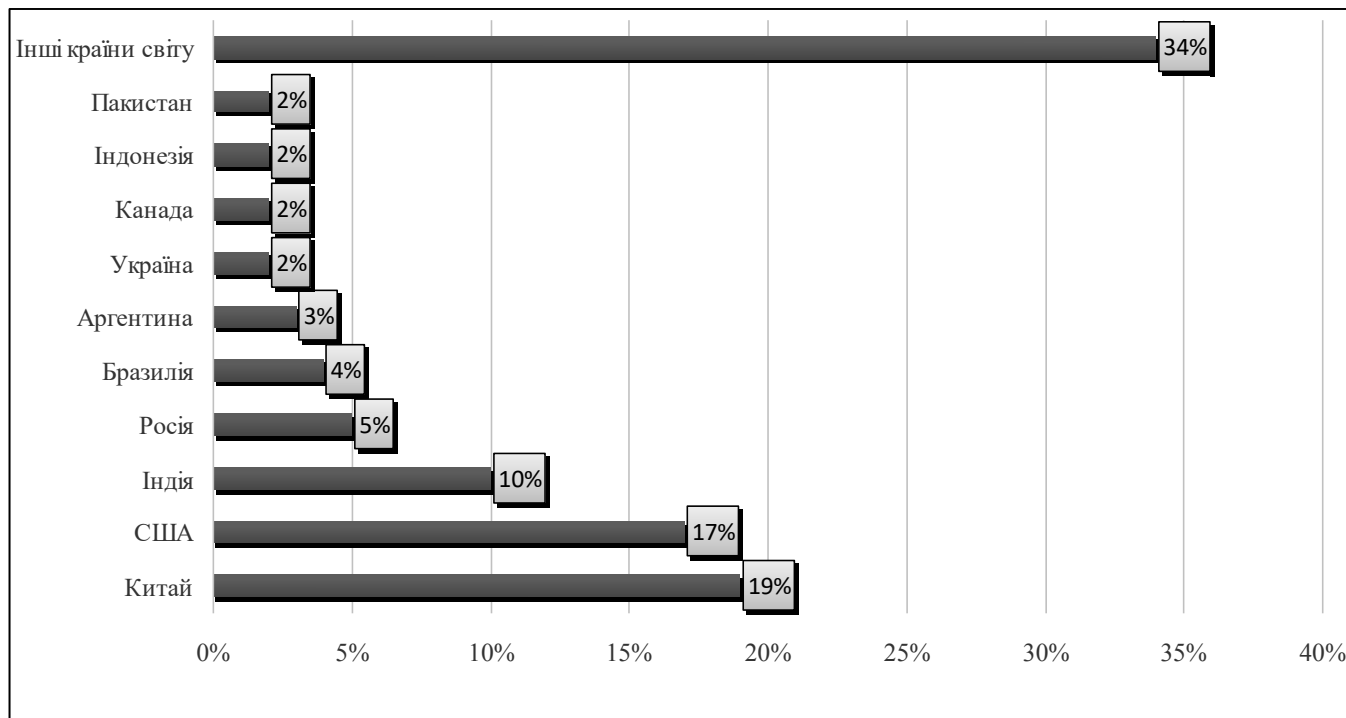

Рис. 2.10. Топ-10 виробників зернових у світі в 2017-2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Основними світовими виробниками зерна, за експертними оцінками аналітиків ринку USDA, в 2017/2018 МР є наступні 10 країн: Китай (499,9 млн т), США (436,4 млн т), Індія (248,1 млн т), Росія (125,9 млн т), Бразилія (109,9 млн т), Аргентина (67,3 млн т), Україна (61,5 млн т), Канада (56,2 млн т), Індонезія (48,4 млн т) і Пакистан (38,9 млн т). Разом на ці країни припадає 66% усього світового виробництва зернових культур (див. Рис. 2.11.).

Тобто, в 2017/2018 МР найбільшими світовими виробниками зерна є Китай, з часткою 19%; на другому місці – США (17%); Індія – 10%; Росія – 5%; Бразилія,

Аргентина, Україна, Канада, Індонезія, Пакистан – з частками від 2 до 4% та інші країни світу. Їх частка від загальносвітового обсягу становитиме близько 34%.

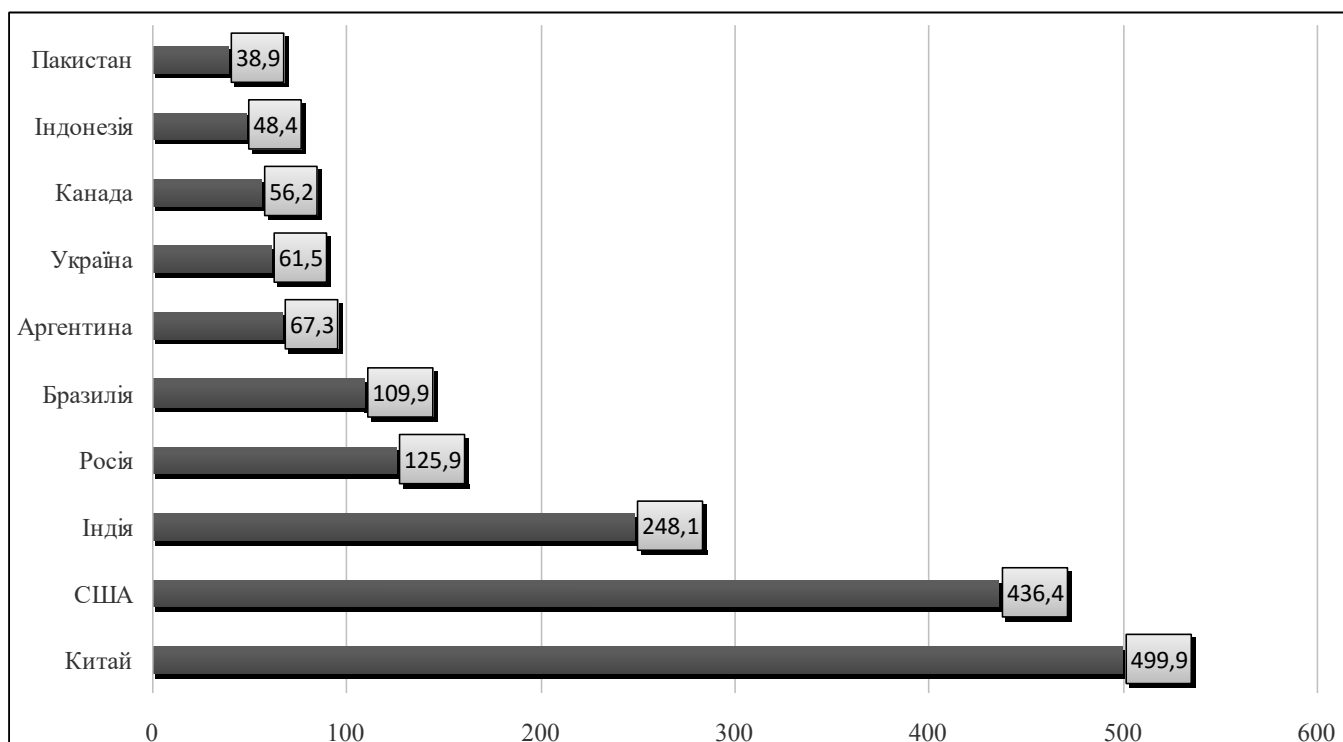

Рис. 2.11. Топ-10 країн світових виробників зерна в 2017/2018 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

Згідно з першими прогнозами ФАО на сільськогосподарський сезон 2018/2019 МР, запаси зернових дозволять повністю забезпечити очікуване споживання. Незважаючи на прогнозоване скорочення запасів зернових в світі, основний обсяг скорочення припаде на частку кукурудзи. Попередні прогнози також вказують лише на незначне зниження обсягів міжнародної торгівлі зерновими в порівнянні з рекордним рівнем сезону 2017/2018 МР, що пояснюється збереженням високого імпортного попиту, перш за все на ячмінь, пшеницю і рис.

У структурі міжнародного торговельного обміну зерновими провідне місце належить пшениці, а серед кормового зерна - кукурудзі (60%), ячменю (18%) та сорго (10%).

Частка експорту рису в загальному обсязі торгівлі зерном становить лише 6%. Головними постачальниками цієї цінної зернової культури виступають США та Таїланд [37].

Основна зернова культура – пшениця. За площею посівів вона займає перше місце серед усіх сільськогосподарських культур. Пшениця вирощується в 70 країнах світу, але основне виробництво зосереджене в декількох державах (світове виробництво 2017/2018 МР становить 757,9 млн. т.), [32].

Запаси пшениці в світі, за оцінками ФАО, на кінець 2017/2018 МР досягнули свого історичного максимуму в 276,7 млн. тонн, що в рази вище показника за попередній маркетинговий період. Досить значне їх збільшення у порівнянні із рівнем маркетингового періоду 2016/2017 насамперед пояснюється зростанням обсягів запасів у Китаї та Російській Федерації, що компенсувало аналогічне скорочення у Північній Америці [37].

Аналіз тенденцій виробництва зернових культур в Україні показує, що після п'ятирічного періоду стабілізації валових зборів намітився черговий період зростання. Так, основним фактором, що формував ситуацію на зерновому ринку в 2018/2019 МР, став рекордний урожай, який досяг 70,1 млн. тонн, що на 13% більше за показник 2017/2018 МР і на 11% вище середнього показника за 5 попередніх сезонів. Приріст виробництва обумовлений активним зростанням середньої врожайності на тлі досить стабільних посівних площ. В середньому за 5 сезонів зернові культури в Україні висівали на площі 14,7 млн. га. В той же час середня урожайність зернових, досягнувши в 2018/2019 МР рекордного значення 47,4 ц/га, опинилася на 8% більше за показник в 2014/2015 МР і на 11% перевищила середній показник за п'ять попередніх сезонів [55].

У 2017/2018 МР найбільшими експортерами, що визначають стан світового ринку пшениці, є США та ЄС, які експортували кожна по 24 тис тонн, Росія (39,5 тис тонн), Канада (22,8 тис тонн), на п'ятому місці Україна (17,2 тис тонн, Австралія (16 тис тонн), а також Аргентина, Казахстан та Туреччина [32], (рис. 2.12.):

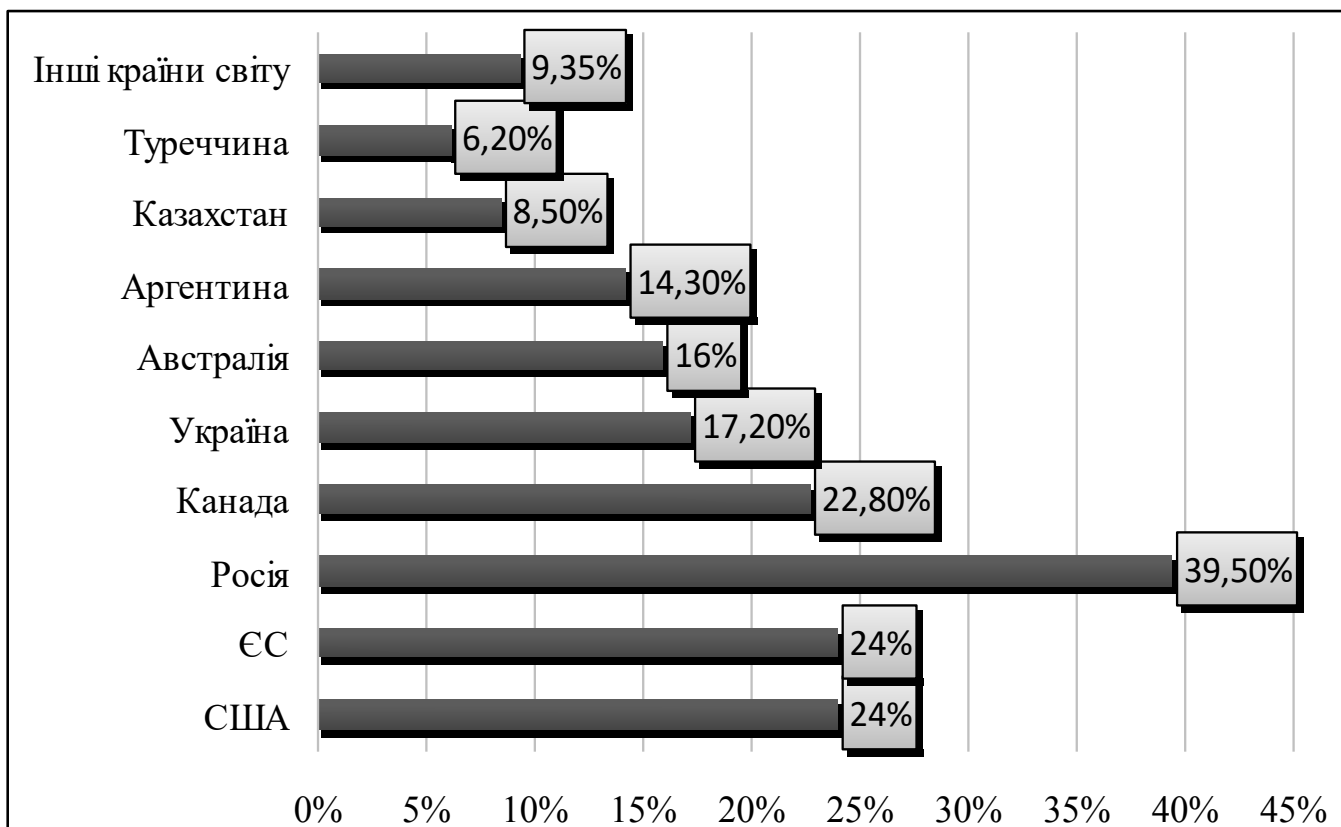

Рис. 2.12. Країни-експортери пшениці в світі в 2017/2018 МР, (тис тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

За даними Міністерство сільського господарства США (USDA), урожай пшениці в 2017/2018 МР становить 758,4 млн тонн, а експорт 183,7 млн тонн цієї культури [28].

Ячмінь – важлива світова сільськогосподарська культура продовольчого та фуражного значення, що користується значним попитом на аграрному ринку. Поряд із цим, інтерес вітчизняних аграрних формувань до вирощування ячменю останніми роками дещо знизився, про що свідчить динаміка зменшення посівних площ під цією культурою. В Україні традиційно вирощують як озимий, так і ярий ячмінь. Загальна зібрана площа ячменю у 2018/2019 МР становила 2784,3 тис. га, що на 17,2 тис. га менше, ніж у 2017/2018 МР. У підсумку це вплинуло на зменшення обсягів виробництва ячменю у звітному році на 11,3 % й становило 8284,9 тис. тонн. Україна увійшла до п'ятірки країн з експорту ячменю в грошовому еквіваленті,

відправивши на зовнішні ринки у 2018/2019 МР його на суму 681,9 млн. дол. США (8,9 % у світових поставках культури), посівши при цьому четверте місце [61, 63].

Основними постачальниками ячменю на світову арену в 2017/2018 МР є Австралія з часткою 32,3 %, а другу сходинку поділяють Україна та ЄС з частками 19% відповідно, також сюди входить Росія, Аргентина, Канада, Казахстан та Уругвай [32], (рис. 2.13.):

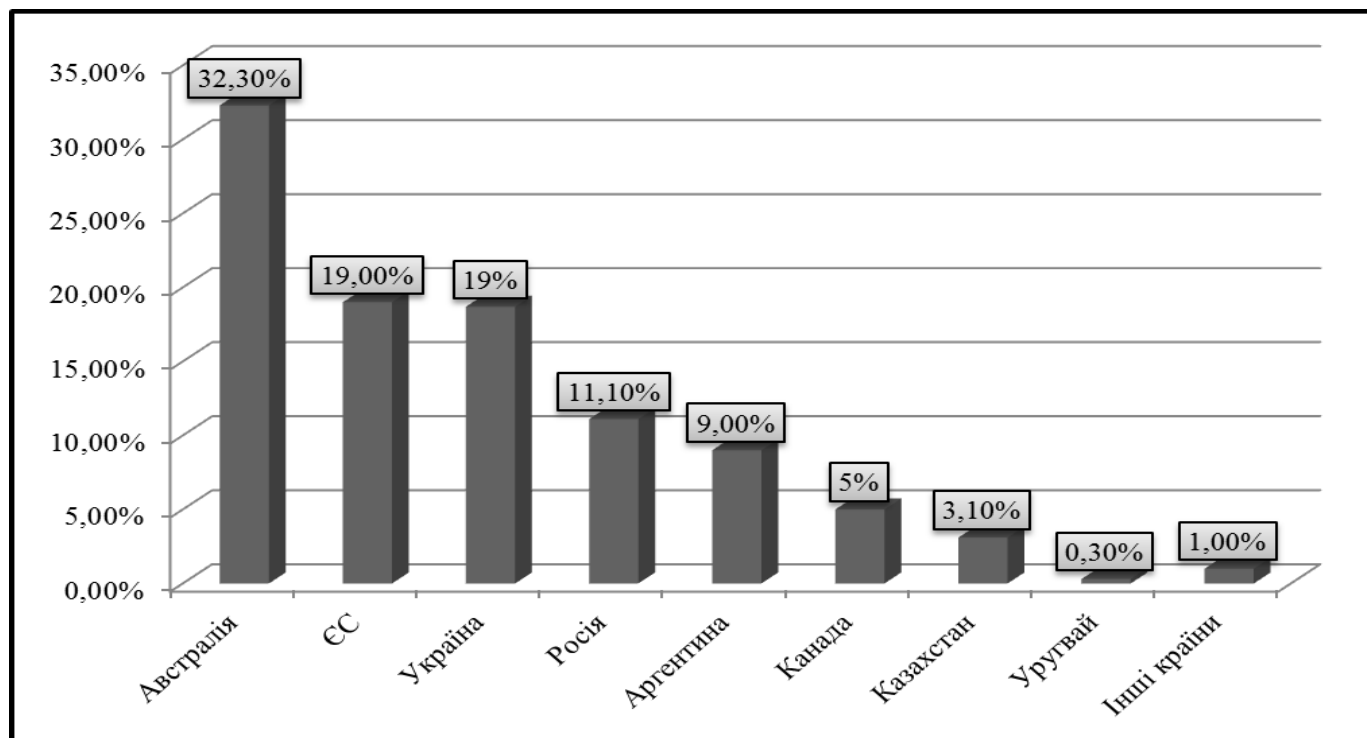

Рис. 2.13. Країни-експортери ячменю в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Кукурудза ж навпаки, складає важливу статтю у кормовому балансі багатьох країн, хоча деякою мірою відіграє роль в харчуванні населення. Близько 35 % світової продукції кукурудзи припадає лише на Північну Америку [12].

США - лідер в експорті кукурудзи в 2017/2018 МР. Але останніми роками, найбагатша країна світу відчуває потужний тиск в цьому відношенні з боку країн Латинської Америки та України. Таким чином, частка Бразилії становить 15,6% від

світового експорту, Аргентини – 13,1% та України - 10,1%, інші країни світу всього 21,3% [28], (рис. 2.14.).

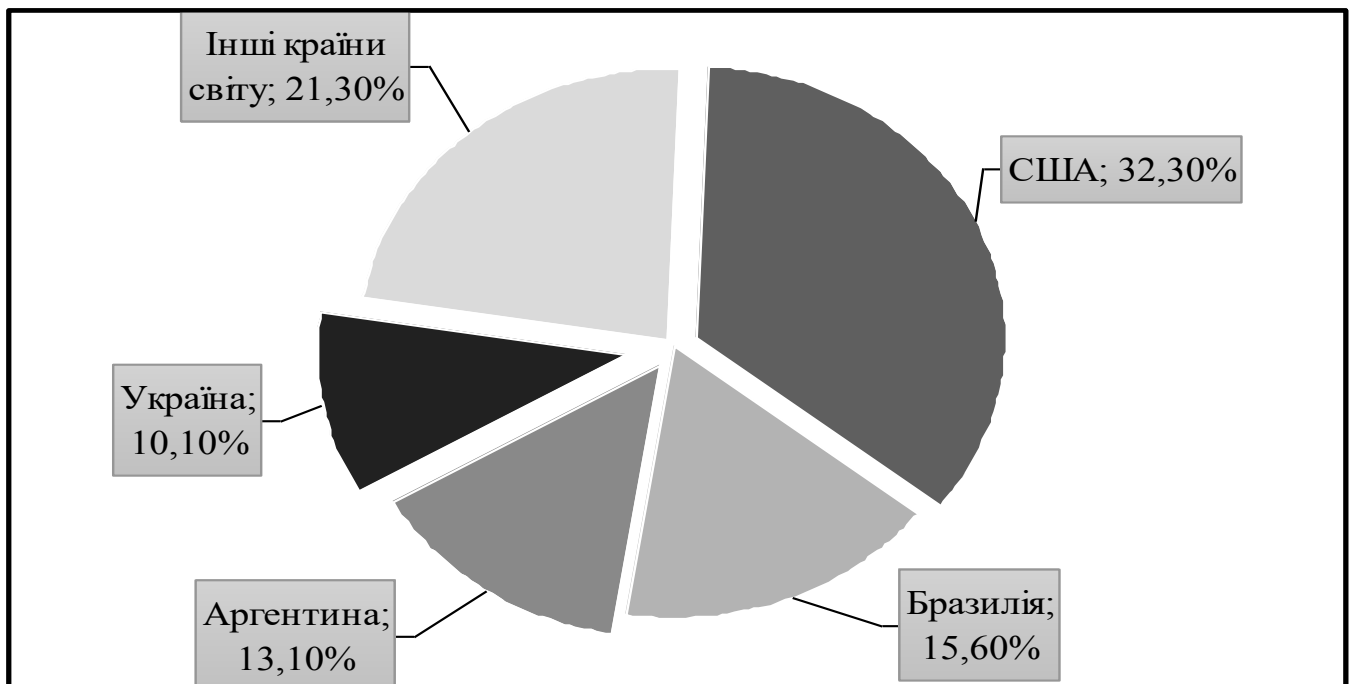

Рис. 2.14. Країни-експортери кукурудзи в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

Загальний обсяг споживання кукурудзи, за прогнозом на 2018/19 МР, перевищить піковий рівень поточного сезону на 2,8 відсотка, досягнувши рекордного рівня в 615 млн т, причому найбільший приріст в цьому році очікується в Китаї і Південній Америці.

Олійні культури виробляють у багатьох країнах, проте соняшник - здебільшого на євразійському континенті. У структурі виробництва олійних культур домінують соєві боби. Вони займають більше половини світового виробництва олійної сировини, тоді як ріпак - 12%, насіння хлопку, соняшник - по 8 %. В структурі світового виробництва олійних культур частка сої оцінюється на рівні 58 %, відтак, саме ця культура є основним ціноформуючим товаром на світовому ринку [7, с. 29].

Соя є саме тією сільськогосподарською культурою, яка вдало поєднує економічний інтерес з агротехнологічним, оскільки є одним із найкращих попередників для інших сільськогосподарських культур, а також завдяки азотфіксувальним властивостям забезпечує збагачення ґрунтів азотом.

У порівнянні з минулим маркетинговим роком урожай зменшився на 300 тис. тонн — з 4,2 млн тонн до 3,9. Проте це не так вже й багато — ЄС відстає від України майже на 1 млн тонн, тоді як ми від Канади — на 4 млн тонн [28], (рис. 2.15.):

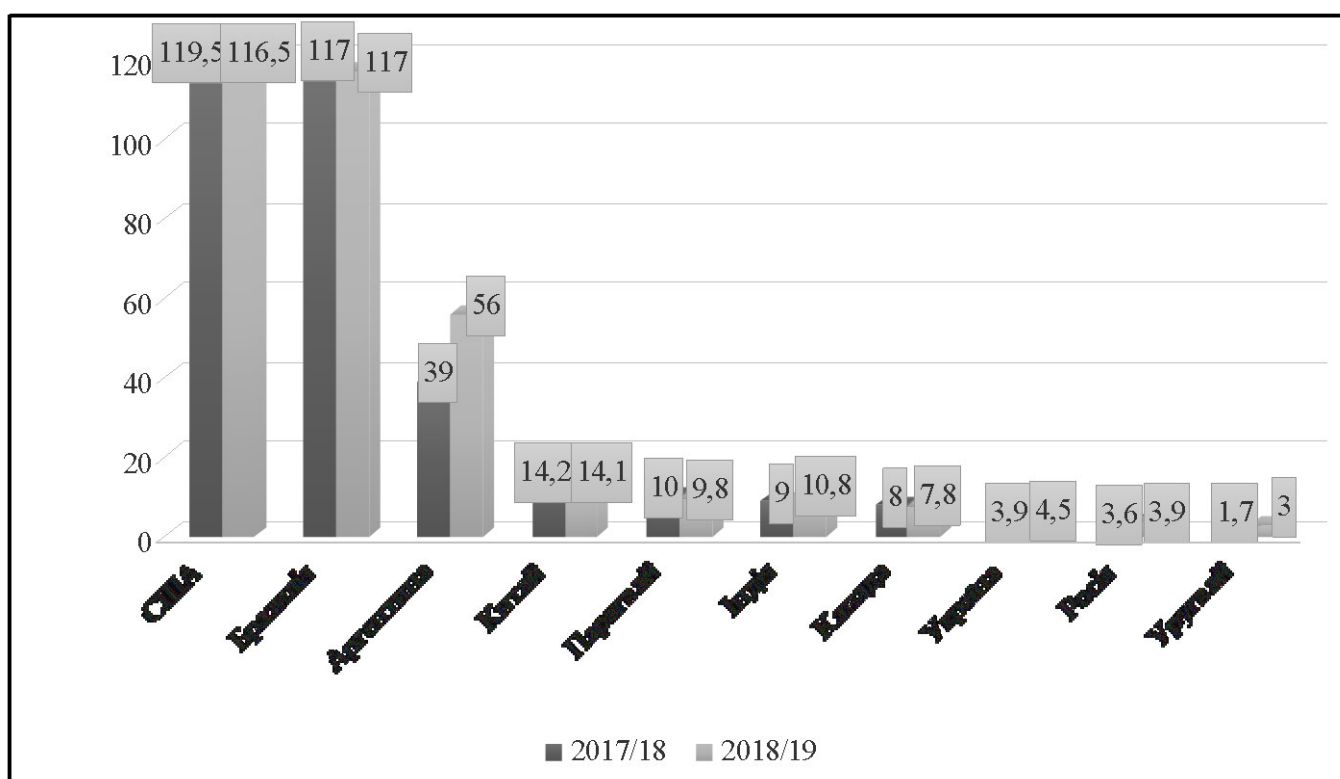

Рис. 2.15. Країни-виробники сої у світі в 2017/2018 МР та прогнозне виробництво на 2018/2019 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

За офіційною статистикою у структурі посівів України 2017/18 МР соя займає 2 млн га, що більше за минулорічні показники. Незважаючи на те, що в цьому маркетинговому році спостерігається незначне зниження виробництва цієї культури, але за прогнозами виробництво сої буде збільшуватися.

Виробляють сою у 75 країнах, найбільшими з яких є США, Бразилія, Аргентина та Китай. За прогнозами USDA, у 2018/2019 МР світове виробництво сої досягне 354,5 млн т, що значно більше від показника минулого маркетингового року.

Фактор зростання популярності сої – збільшення потреби в неї в якості кормів для тварин. Зараз це глобальний тренд: на ці цілі йде 75% врожаю сої у світі. Переважна більшість вирощеної продукції експортується. Обсягами експорту соя поступається тільки пшениці, кукурудзі та ячменю. У січні-березні 2017/2018 маркетингового року Україна експортувала 1,03 млн тонн соєвих бобів на суму 388,47 млн. дол. США, про що свідчить митна статистика Державної фіскальної служби.

Найбільшим експортером була Туреччина, до якої відправлено 262,44 тис. тонн на 99,08 млн. дол. США. До Ірану експортовано 147,78 тис. тонн на 66 млн. дол. США, до Білорусі – 108,02 тис. тонн на 40,79 млн. дол. США [24].

З кожним роком спостерігається збільшення площ під посівами сої в світі. Так, в 2017/18 МР загальна світова площа цієї культури становить 124,6 млн. га.

На сьогоднішній день світове виробництво сої становить 336,7 млн т і незмінно глобальними лідерами є США (35,4% або 119,5 млн т), Бразилія (34,7% або 117 млн т), Аргентина (11,5% або 39 млн т), які в 2017/18 МР разом зібрали 275,5 млн т сої, що становить 81,6% світового виробництва.

Також до провідних виробників відносять Китай (4,2% або 14,2 млн т), Індію (2,6% або 9 млн т) та Парагвай (2,9% або 10 млн т), а також Канада (2,3% або 8 млн т), [28], (рис. 2.16.).

За прогнозами USDA, у 2018/2019 МР Бразилія буде найбільшим виробником соєвих бобів в усьому світі (117 млн т), за нею послідує США (116,5 млн т) та Аргентина (56 млн т).

Завдяки несподівано гарному врожаю глобальне виробництво олійних культур в 2017/2018 МР досягло нових висот, а саме 572,8 млн. тонн. Велика частина приросту доводиться на соєві боби: сприятливі погодні умови привели до

збільшення врожаю в усіх країнах – основних виробниках сої. Світове виробництво ріпаку навпаки буде знижуватися через зменшення площ і несприятливих погодних умов. Виробництво пальмового масла повернулося на колишній рівень в зв'язку з відновленням пальмових плантацій в Південно-Східній Азії після посушливої погоди в 2016 році [32].

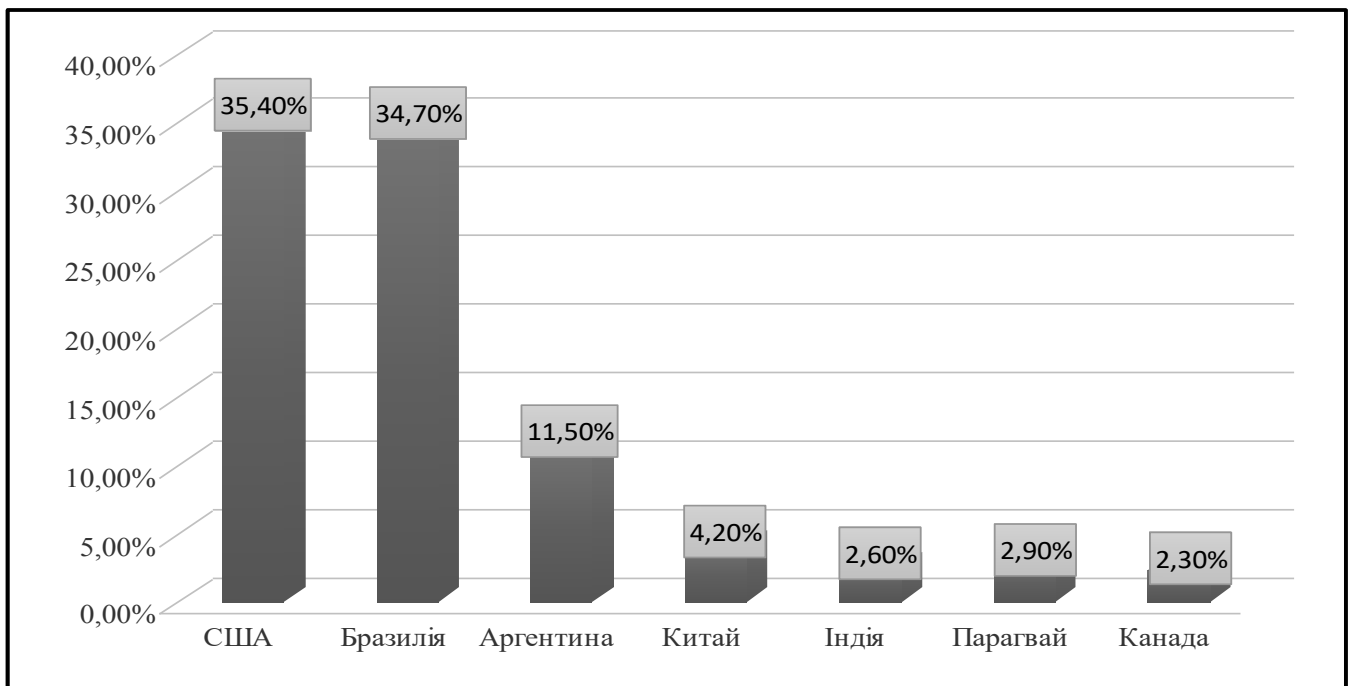

Рис. 2.16. Країни-лідери по вирощуванню сої в світі в 2017/2018 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними USDA (Міністерства сільського господарства США).

Згідно з прогнозом ФАО на сезон 2018/2019, глобальне виробництво олійних культур може виявитися не гірше рекордних значень нинішнього сезону, а навпаки, значно виросте і становитиме 593,7 млн тонн.

У 2017/2018 МР світовий експорт ріпаку склав 16,7 млн. тонн. На першому місці - Канада (68,8%), на другому - Австралія (17,9%), Україна посіла третє місце (13%). Інші країни світу – близько 1% [28].

За прогнозами на 2018/2019 МР, глобальне виробництво рапсу зросте на 1,1 млн тонн, що майже на 2% більше поточного року.

Продуктивні прибутки від продажу насіння прогноуються для Австралії, Європейського Союзу, Індії, а також невелике зростання припаде на Україну та США. Прогнози щодо врожаю Канади та Китаю дещо гірші.

Очікується, що глобальний експорт зросте до рекордного рівня 17,5 млн. тонн, що буде супроводжуватися сильним попитом з боку Китаю. Таке зростання експорту ріпакового насіння в наступному році призведе до збільшення обсягів посівних площ ріпаку та видобутку нафти.

Зростання чисельності населення у світі забезпечує стабільний попит на олійні культури та, зокрема, соняшник, оскільки в країнах із низьким рівнем доходів населення олія соняшникова використовується як дешевий висококалорійний продукт у харчуванні людей, а шрот - як цінна добавка до раціонів годівлі тварин. Тому існуючий попит й надалі стимулюватиме виробництва цих видів продукції [17, с. 147].

Високий попит на соняшник на внутрішньому та світовому ринках забезпечує йому високу популярність серед аграріїв - площі під соняшником збільшилися до 6,1 млн га попри порушення сівозмін, збільшення кількості шкідників та непередбачуваність погоди. Завдяки високій ліквідності соняшника, ці проблеми змушують фермерів не відмовлятися від культури, а, навпаки, - шукати нові методи господарювання. Свідчить про це й динаміка урожайності: за останні 10 років вона збільшилася з 14,3 ц/га до 22,4 ц/га [20, с.78].

Світовий експорт олійних культур у 2018/2019 МР виросте на 11,2 млн тонн до 186,4 млн тонн, переважно за рахунок соєвих бобів. Аргентина та США відновлять свої частки на глобальному ринку після їх скорочення у 2017/2018 МР.

Найважливіша зернова культура екваторіального, тропічного, а також (разом із пшеницею і кукурудзою) субтропічного поясів – рис. Незважаючи на значно менші посівні площі, за валовим збором, рис майже не поступається пшениці (світове виробництво в 2017/2018 МР становить 503,9 млн. т, світова торгівля – 47,6 млн. т). Рис вирощують переважно в Азії і Латинській Америці. Лідерами є Китай, Індія, Індонезія, Бангладеш, В'єтнам, Таїланд, Філіппіни, Бразилія [32].

Варто зазначити, що 90% сільськогосподарських земель країн Азії використовується для вирощення рису і саме в Азії вживають 90% всього світового рису. Згідно з висновками Міжнародного інституту досліджень рису (IRRI) половина населення нашої планети залежить від цієї крупи.

Щодо світової торгівлі цим продуктом, то очікується незначне зниження, але все таки прогнозується збереження обсягів торгівлі на високому рівні, що пояснюється стабільно високим імпорнтним попитом з боку азіатських країн.

Згідно з попереднім прогнозом ФАО, обсяг виробництва рису в світі в 2018 році досягне нового рекордного рівня і складе 510 млн т, що на 1,3 відсотка (6,7 млн тонн) більше показника 2017 року. Даний очікуваний приріст пов'язаний зі збільшенням посівних площ, головним чином в Азії. Крім того, попередні прогнози для Африки та Сполучених Штатів також сприятливі. Разом з тим обсяг виробництва в Австралії може зберегтися на колишньому рівні, а в Латинській Америці і Карибському басейні, а також в Європі - знизиться. Серед експортерів Індія 2017/2018 МР намагатиметься зберегти позицію провідного світового постачальника рису, незважаючи на збільшення поставок з боку Таїланду і В'єтнаму.

За останніми прогнозами у 2018/2019 МР світове виробництво рису буде йти в ногу зі споживанням (виробництво становитиме 510,6 млн. т, а споживання - 509,1 млн. т). Даний фактор буде сприяти збереженню запасів рису на незмінному рівні. Відносна стабільність ситуації обумовлена запасами в країнах-імпортерах рису, в першу чергу в материковому Китаї. З іншого боку, основні експортери рису очікують подальшого скорочення запасів, пов'язаного зі спробами зменшення державних резервів в Таїланді [32].

Також, за деякими прогнозними даними ФАО, у 2018/2019 МР споживання рису зросте ще більше (становитиме близько 509,1 млн.тонн, що більше на 5,2 млн.тонн на відміну від прогнозів попереднього періоду).

Світові ціни на рис стійко ростуть, через підвищення курсів валют Індії і Таїланду і поживлення попиту з боку імпортерів. До основних експортерів рису відносять В'єтнам, Індію, Пакистан, США і Таїланд (рис. 2.17.):

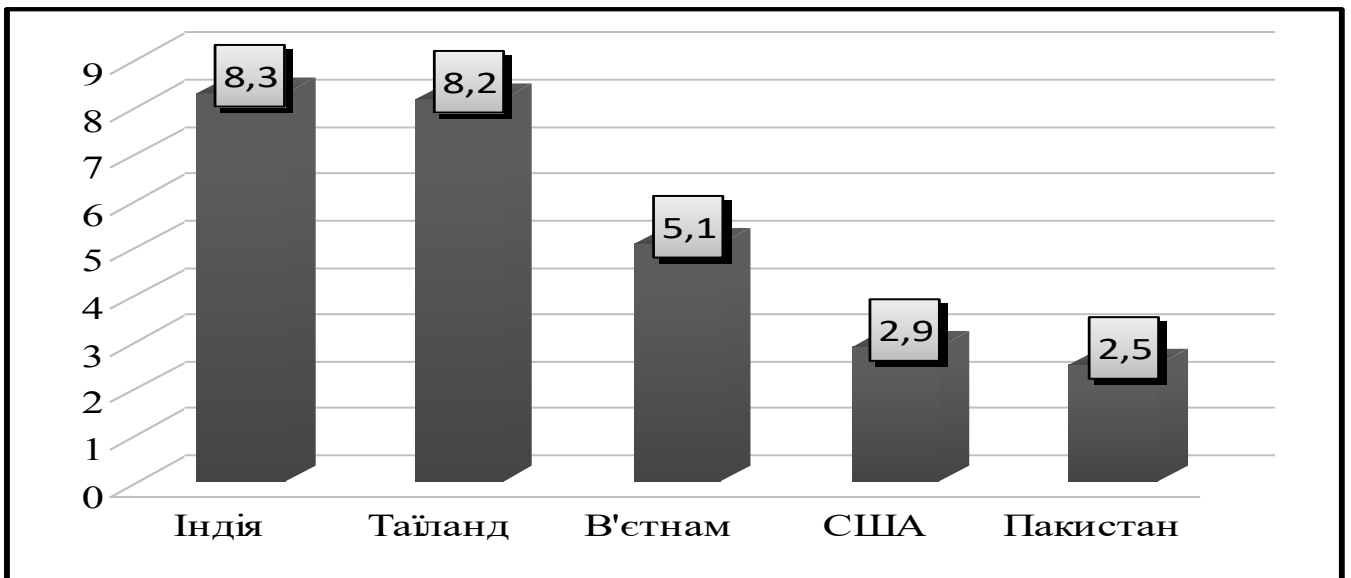

Рис. 2.17. Топ-5 експортерів рису в світі в 2017/2018 МР, (млн.тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними International Grains Council (IGC).

Виробництво рису в 2017/2018 МР у світі склало близько 500 млн тонн. Більшу частину виростили три найбільші виробники рису: Китай (146 млн тонн), Індія (110 млн тонн) та Індонезія (37 млн тонн), [32], (рис. 2.18.):

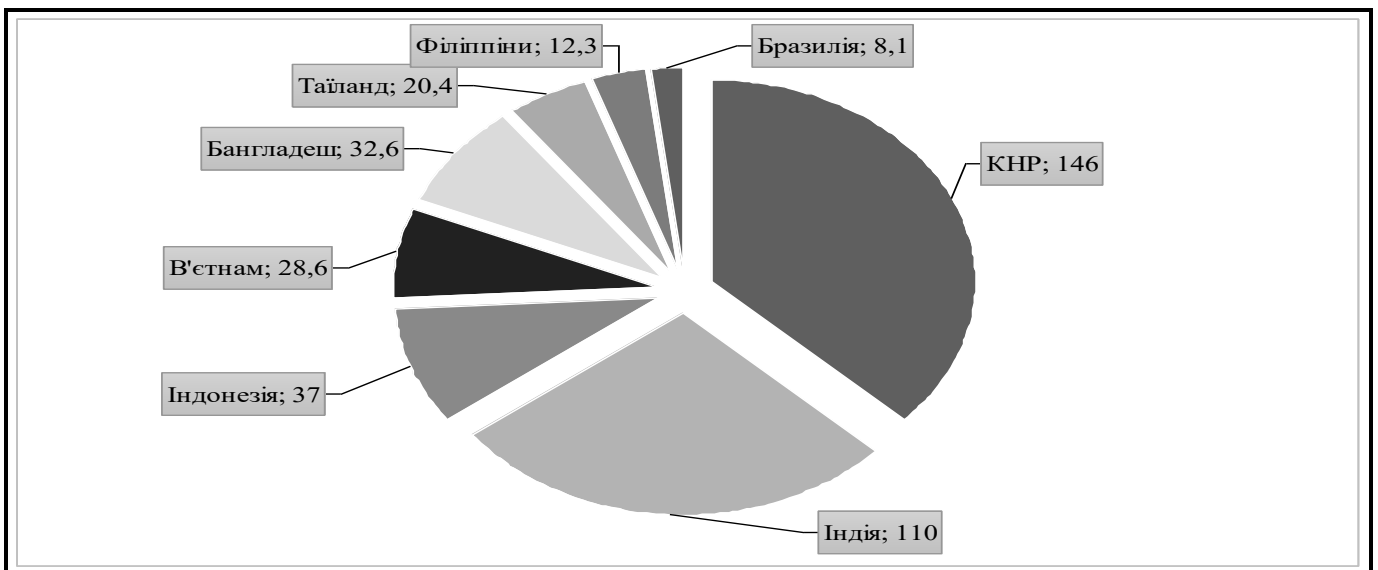

Рис. 2.18. Країни-виробники рису в світі у 2017/2018 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Так, за підсумками 2018/2019 МР відзначається збільшення на 44% в порівнянні з попереднім сезоном обсягів поставок пшениці на Філіппіни, які практично досягли 1,6 млн. тонн. Ключовий імпортер української пшениці – Індонезія – також на 13% (до 2,6 млн. тонн) збільшила закупівлі в сезоні, що завершився. Поставки в Таїланд зросли на 15% і досягли 829 тис. тонн. В цілому, обсяг поставок пшениці в країни Азії в сезоні, що завершився практично відповідає торішньому показнику (7,2 млн. тонн проти 7,3 млн. тонн). Таким чином, частка регіону в закупівлях збільшилася до 46% від загального обсягу поставок проти 42% в 2017/2018 МР.

Варто відзначити, істотний приріст поставок пшениці в Марокко (+23%) і Лівію (+83%). При цьому традиційний ключовий покупець української пшениці – Єгипет – протягом 2 сезонів імпортує близько 1,9 млн. тонн зернової. У той же час, як на ринку Єгипту, так і на ринках інших ключових імпортерів зберігається висока конкуренція з боку Росії, яка, на тлі приросту виробництва, часто пропонує більш конкурентні ціни.

Така ж конкуренція характерна і для сегмента ячменю, зокрема на ключовому ринку Саудівської Аравії. Але тут ситуація є більш ризикованою, оскільки експортний ринок українського ячменю є більш консолідованим. Так, за підсумками 2018/2019 МР понад 65% експорту зернових з України довелося тільки на одну цю країну, в той час як для РФ частка Саудівської Аравії оцінюється всього в 33% і ринок диверсифікований за рахунок Ірану, Йорданії і Туреччині. Незважаючи на досить жорстку конкуренцію і зниження виробництва, в сезоні українським трейдерам все ж вдалося збільшити обсяги поставок в Саудівську Аравію до 2,3 млн. тонн, що виявилось на 30% більше за показник попереднього сезону.

Примітним є те, що на другій позиції серед ключових імпортерів ячменю в 2018/2019 МР знаходиться Китай, що є вагомим глобальним гравцем на ринку ячменю. На тлі скорочення виробництва ячменю в Австралії – ключовому постачальнику для Китаю, цей напрямок міг би бути цікавим для постачання української зернової. Тим більше, що за абсолютними обсягами імпорту сегмент

ячменю цікавіший за сегмент кукурудзи, яка є основною експортною культурою для поставок з України до Китаю. Так, в 2018/2019 МР, за оцінками USDA, імпорт ячменю в Китай оцінюється в 6,5 млн. тонн, а кукурудзи – в 5 млн. тонн.

В цілому, українська пшениця і ячмінь залишаються конкурентними на основних ринках збуту. При цьому все більш явним стає азійський вектор у формуванні експортних потоків, що обумовлено активним приростом населення і динамічним розвитком економіки даного регіону.

Підписання угоди про асоціацію з ЄС сприяє позитивним змінам в економіці країни, а особливо у секторі сільського господарства у довгостроковій перспективі. Сьогодні українські сільськогосподарські товари активно конкурують на зовнішньоекономічних ринках країн ЄС. А потенційні можливості сільського господарства України свідчать про можливе нарощення обсягів та розширення асортименту експорту сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції, чому сприятиме стабілізація економіко-політичної ситуації країни, оптимізація податкових реформ, розробка ефективних програм державної підтримки сільського господарства та залагодження військового конфлікту.

Україна постачає свою продукцію до більш ніж 190 країн світу та посідає провідні позиції за обсягами експорту зернових і олійних культур, а також продуктів їх переробки [26].

Основними споживачами є Індія, Єгипет, Іспанія, Нідерланди, Туреччина, Китай, Італія, Іран, Польща та Білорусь, сумарна частка яких в загальному експорті України становить близько 60 % (понад 5,9 млрд дол.).

Поряд із традиційними ринками Україна працює над отриманням доступу на окремі ринки інших країн світу. Інтерес зумовлений кількома чинниками: кількістю продукції, яка може бути вироблена та реалізована на світовому ринку, її ціною, якісними та безпековими параметрами. Також слід зазначити, що з року в рік аграрна продукція, вироблена в Україні, дедалі більше отримує власного споживача навіть у таких країнах, як Німеччина та Франція, які є світовими лідерами в галузі.

У цілому український агросектор інтегрований у міжнародний торговельний простір. Він живе і працює за світовими правилами і принципами. Україна залишатиметься одним із гарантів світової продовольчої безпеки, а для розширення переліку експортних товарів є сенс попрацювати над відповідністю процесу виробництва вимогам країн-імпортерів, зокрема таких, як ЄС [2].

Влада та бізнес сьогодні перебувають у постійному діалозі. Власне кажучи, рішення щодо розвитку галузей, регулювання, напрямів підтримки приймаються на підставі консультацій із зацікавленими сторонами. Мінагрополітики тут має широкий набір інструментів.

Поточна ситуація в Україні вимагає нових підходів до проведення реформ і формування політики. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. (Стратегія) націлена відповісти на цей виклик і комплексно провести низку реформ, на які вже довго чекають виробники сільськогосподарської продукції, аграрний бізнес і сільське населення [4].

Стратегія визначає план розвитку аграрного сектору України та сільських територій на період 2015-2020рр. Вона побудована на чинних стратегічних документах, зокрема Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і Коаліційній Угоді 2014 року, визначає довгострокову концепцію розвитку сільського господарства і сільських територій, надає базу для стабільної, передбачуваної і прозорої правової системи, спрямованої на покращення ділового клімату, протидію корупції і стимулювання інвестицій для модернізації сільськогосподарського сектору. Вона також надає підґрунтя для проведення інституціональної реформи, необхідної для ефективного контролю і реалізації.

Стратегія є результатом безпрецедентної колективної праці. Виявлення і визначення пріоритетності потреб українського сільськогосподарського сектору і сільських територій потребувало залучення Уряду та інших міністерств, представників основних донорів, серед яких Європейський Союз (ЄС) і його держави-члени, Агентство США з міжнародного розвитку USAID, Світовий

Банк/Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), та країни-донори (Канада, Швейцарія та ін.), а також інтенсивних консультацій з бізнесом, неурядовими організаціями, науковими установами та суспільством.

Стратегія охоплює широкий і комплексний перелік питань, які впливають на сільськогосподарський сектор в цілому, зокрема управління земельними ресурсами, науково-дослідна діяльність і освіта в сільському господарстві, доступ до фінансових ресурсів, механізми державної підтримки, безпечність харчових продуктів, охорона довкілля тощо.

Національна стратегія і план дій щодо розвитку сільського господарства та сільських територій забезпечують комплексну, всеосяжну, неупереджену та реалістичну стратегічну концепцію та загальні засади реформування сільськогосподарського сектору на період 2015-2020 років [4].

Для України як держави, орієнтованої на експорт сільськогосподарської продукції, із практично незрівнянним сільськогосподарським виробничим потенціалом, прогноз розвитку світового сільськогосподарського ринку виглядає багатообіцяючим. Очікується, що на фоні збільшення доходів, урбанізації, змін харчових звичок і розвитку виробництва біопалива світові обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією стабільно зростатимуть. Це стосується як сировини, так і готової продукції із високою доданою вартістю.

Втім реформа сільськогосподарського сектору України є необхідною для того, щоб скористатися величезними прогнозованими можливостями, оскільки поки сільське господарство і харчова промисловість України не досягли можливого та бажаного рівня конкурентоспроможності. Наприклад, середня врожайність пшениці майже в два рази менше, ніж у Франції та Німеччині.

Для створення сучасного, ефективного сільського господарства та промислової переробки сільськогосподарської продукції бракує інвестицій.

Підприємницькі ініціативи гальмуються поганими умовами ведення бізнесу, які характеризуються необґрунтованими адміністративними бар'єрами, корупцією і надмірним регулюванням.

Для того, щоб повною мірою використати сприятливу кон'юнктуру світового ринку сільськогосподарської продукції, необхідно розкрити потенціал сільського господарства і агробізнесу України шляхом проведення глибокої, довгострокової і збалансованої реформи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та харчової промисловості, а також на розвиток сільських територій.

Таким чином, з урахуванням сформованих тенденцій і сформованих очікувань складені оцінки виробництва і розподілу зернових культур в 2019/2020 МР. Зокрема, прогнозується, що може бути встановлений черговий рекорд виробництва та валовий збір зернових сягне 71,8 млн. тонн. Враховуючи рекордне виробництво кукурудзи в попередньому сезоні, очікувалося деяке скорочення посівів під цією культурою, але, згідно з оперативними даними, під урожай 2019 року цією культурою засіяно на 5% площ більше. Однак внаслідок очікуваного деякого зниження врожайності кукурудзи валовий збір прогнозується на рівні 33,8 млн. тонн, що на 6% нижче за показник у 2018 році. Урожай пшениці очікується на рівні 27,5 млн. тонн (+12%), а ячменю – 8,4 млн. тонн (+14%). При цьому слід зазначити невизначеність щодо обсягів виробництва. Що стосується розподілу, то внутрішнє споживання зерна в новому сезоні очікується на рівні 21,6 млн. тонн (+2%), а експорт – рекордним, на рівні 49,9 млн. тонн (+1%). В т.ч. експорт пшениці прогнозується на рівні 17,8 млн. тонн (+15%), а ячменю – 4,7 млн. тонн (+32%).

Зазначимо фактори, що сприяють зростанню українського експорту: зростання чисельності населення; розвиток економік країн Азії; глобальні зміни клімату та торговельний конфлікт між США і Китаєм. А також фактори ризику: Китай – ризиковий партнер; глобальні зміни в сировинній структурі для кормів; конкуренція з боку РФ та логістика.

2.3. Структурні зміни експорту сільськогосподарської продукції України в контексті глобальних перетворень

В сучасних умовах трансформації ринкової економіки та жорсткої конкуренції на міжнародних ринках товарів та послуг важливим інструментом в механізмі зовнішньоекономічної політики будь якої країни виступає зовнішня торгівля. Незаперечним фактом є те, що зовнішня торгівля посідає особливе місце в складній системі міжнародних зв'язків, адже інтернаціоналізація господарського життя розпочиналася зі сфери товарного обігу, окрім того, рівень соціально-економічного розвитку держави в значній мірі залежить від зовнішньої торгівлі. Розвиток зовнішньої торгівлі дає можливість у забезпеченні країни необхідними ресурсами, захищає торгівельні інтереси та стабілізує зростання національного доходу. Проблеми залежність економіки від монопольних імпорتنих ринків постачання товарів та ресурсів, відсутність дієвої зовнішньоторговельної інфраструктури вказують на необхідність удосконалення зовнішньоекономічної діяльності країни та її структурних компонентів. Тому Україна не може залишатися осторонь інтеграційних процесів, які відбуваються в світовому економічному просторі.

Важливими товарами для кожної держави є продукти харчування, як джерело забезпечення базових потреб населення, а також продукція сільського господарства, що має дещо ширшу сферу призначення. Аналіз ринку цих товарів та тенденції розвитку їх вітчизняного виробництва показують, що Україна має достатньо проблем на шляху щод зміцнення своєї позиції на міжнародному ринку, а сільськогосподарська продукція є одним з головних вітчизняних експортних товарів. Проблеми розвитку міжнародної торгівлі продукцією сільського господарства завжди були серед пріоритетних в економічних дослідженнях [34, с.48].

На фоні слабкої динаміки розвитку більшості інших секторів економіки України, аграрний сектор демонструє високі темпи приросту виробленої продукції та має значний додатковий нереалізований потенціал щодо нарощування експорту.

Подальший його розвиток (за умови стійкого забезпечення продовольчої безпеки держави) здатен не лише закріпити за Україною статус надійного постачальника якісного доступного продовольства на світовий ринок, але й стати потужним драйвером розвитку економіки та зростання добробуту населення. А для окремих видів агропродовольчого виробництва саме експорт є чинником формування додаткового попиту, а його активізація – запорукою розвитку підгалузей.

Сільське господарство – це важливе джерело, по-перше, нічим не замінних на сьогодні предметів споживання, по-друге, додаткової робочої сили для несільськогосподарських галузей, по-третє, джерело чистого прибутку. І, нарешті, ця галузь суттєво впливає на соціально-економічний розвиток суспільства в цілому. Вона є первинною ланкою агропромислового комплексу (АПК) і разом з харчовою і деякими галузями легкої промисловості (текстильної, шкіряної, хутрової) становить його основу.

Агропромисловий комплекс навіть в кризу приносить прибуток і забезпечує приплив іноземної валюти. Україна займає лідируючі позиції в світі по виробництву і експорту багатьох продуктів. На експорті сільськогосподарської продукції Україна заробляє на третину більше, ніж на металах, на 162 % більше, ніж на машинобудуванні, і в 7 рази більше, ніж на легкої промисловості [17].

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль в економіці України. Тенденцією останніх п'яти років було скорочення виручки від експорту товарів з одночасним скороченням експорту агропромислової продукції. Натомість, не дивлячись на загальний негативний тренд, експорт не агропромислової продукції скорочувався значно швидшими темпами ніж аграрний[50]. Варто зазначити, що у 2017 році спостерігалось зростання експорту сільськогосподарської продукції (див. Рис. 2.19.).

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу

виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

За 2018 рік експорт сільськогосподарської продукції склав 17,8 млрд. дол. США, що на 16% більше, ніж в 2016 році і майже встановив рекорд. Історично рекордний обсяг експорту спостерігався у 2013 році, який склав 17,9 млрд. дол. США [50].

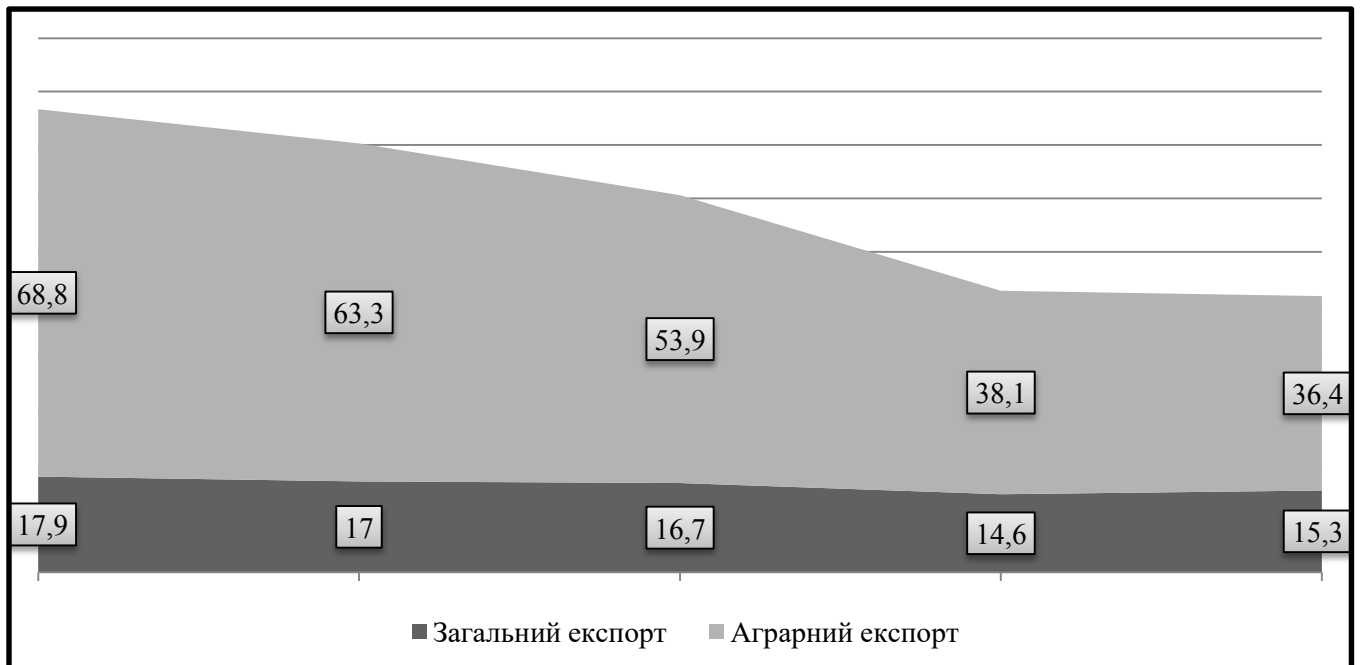

Рис. 2.19. Динаміка загально та аграрного експорту України в 2013-2018рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

На тлі спадаючого обсягу загальної експортної виручки зростає частка сільськогосподарської продукції. За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 27% у 2013 році до 41% у 2017. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт

сировини, а саме продукція рослинного походження – пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. Частка цієї продукції в структурі становить близько 55% (див. Рис. 2.20.):

Локомотивом нарощення аграрного експорту стало збільшення реалізації соняшникової олії на +16% (+597 млн дол. США). Україна вже декілька років поспіль є світовим лідером з виробництва і експорту соняшникової олії. В той же час, експорт насіння і плодів олійних культур зріс на +525 млн дол. США (де ключове місце займають ріпак і соєві боби), а експорт зернових культур на +428 млн дол. США (в основному за рахунок кукурудзи).

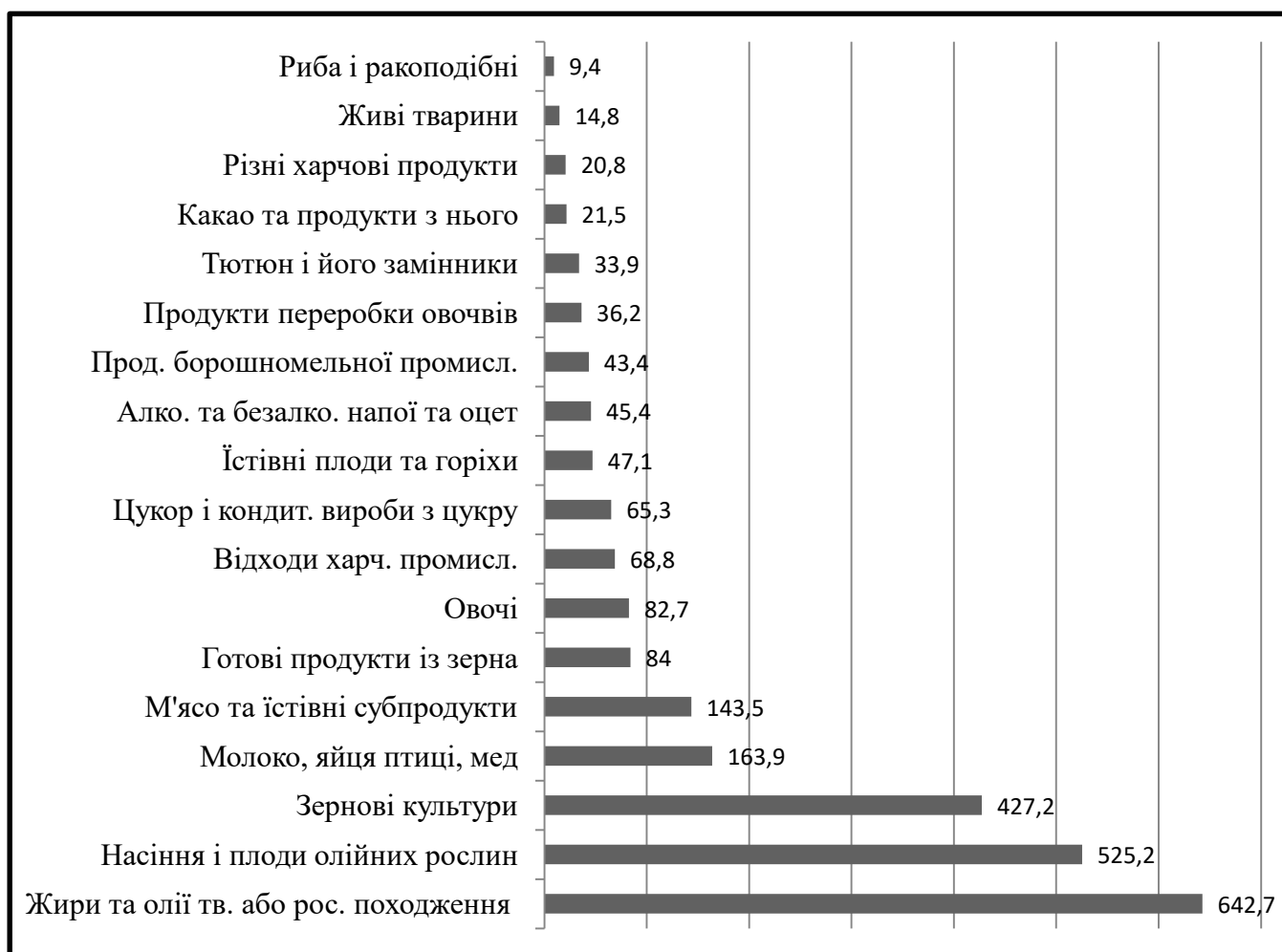

Рис. 2.20. Динаміка нарощення аграрного експорту

в 2018 році порівняно з 2017 роком, (млн. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії, котрий дещо зменшив частку в структурі українського експорту в 2018 до 45%, з 48% у 2017 році [61].

Основними країнами-партнерами з Азії у 2018 році виступали – Індія, Туреччина і Китай. На другому місці – країни ЄС, з часткою в 32%, де головними партнерами є Нідерланди, Іспанія та Італія [50]. Трійку лідерів замикають країни Африки, котрі в свою чергу займають 14%.

Основними партнерами з Африки є Єгипет, Туніс і Марокко (див. Рис. 2.21.).

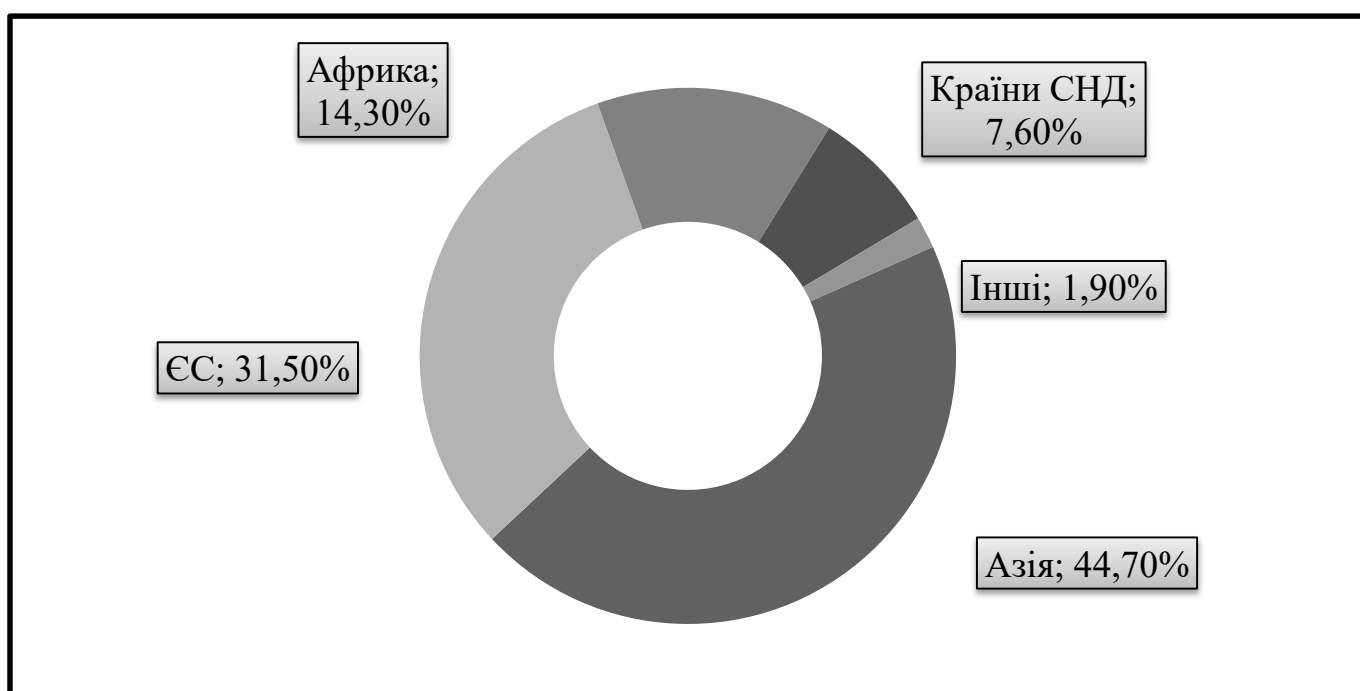

Рис. 2.21. Географічна структура українського експорту аграрної продукції в 2018 році, (%).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

У 2018 році найбільшим партнером України була Індія, саме в цю країну поставлялося 11% всієї агропродовольчої продукції з України. Порівняно з 2017 роком у 2018 поставки з України до Індії зросли на +374 млн дол. США [50], (див. Рис. 2.22.).

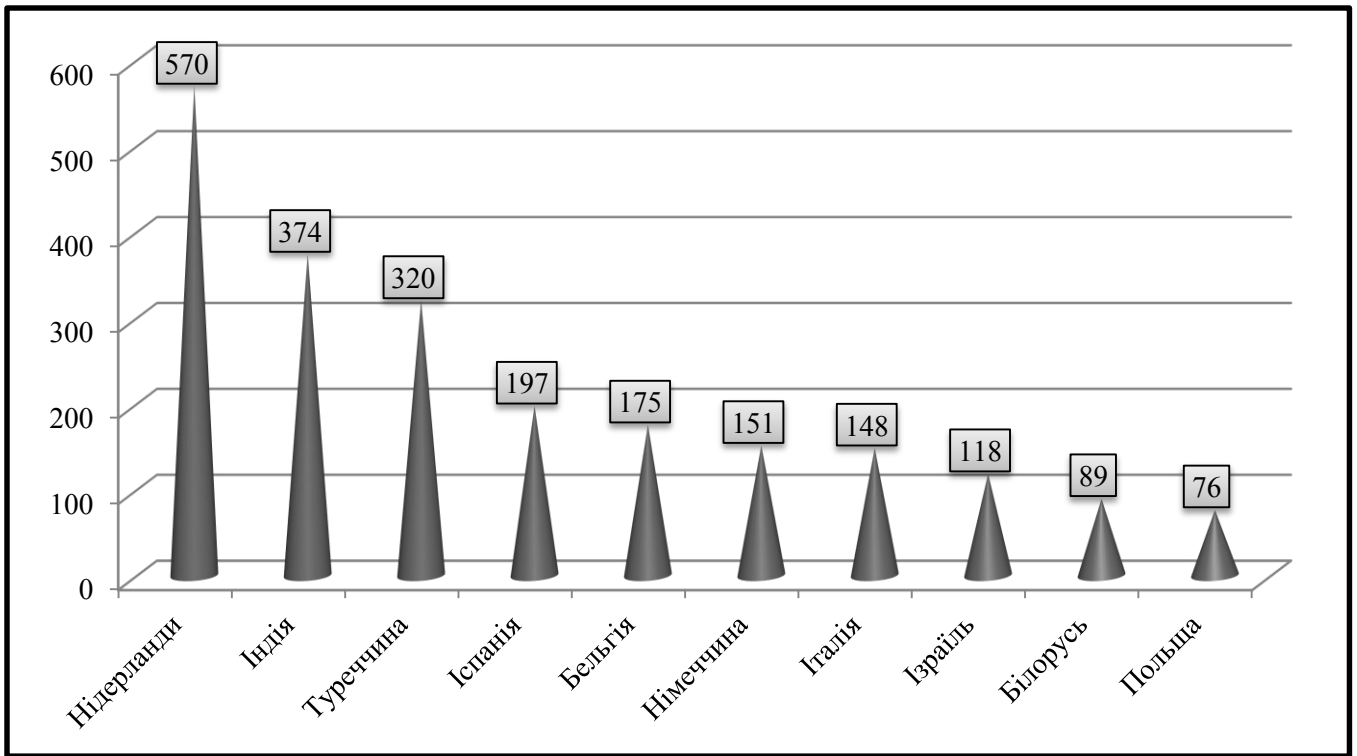

Рис. 2.22. Топ 10 країн з нарощування експорту аграрної продукції в 2017 році порівняно з 2016 роком, (млн. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Натомість найбільше вдалося наростити поставки до Нідерландів, їх частка в структурі експорту української продукції АПК склала 7%, а обсяги нарощення закупки продукції з України становили +570 млн дол. США. На третьому місці – Іспанія, з часткою в 6% і нарощенням закупок на 320 млн дол. США.

Найбільше в 2017 скоротилися поставки до Таїланду (-174 млн дол. США до 141 млн дол. США), головну роль у скороченні поставок мало зменшення закупок пшениці Таїландом. Також, прослідковується тенденція до скорочення поставок сільськогосподарської продукції до Ірану (-150 млн дол. США до 528 млн дол. США), за рахунок зменшення поставок з України соняшникової олії і кукурудзи та Корея (-110 млн дол. США до 169 млн дол. США), зменшення закупок української пшениці і кукурудзи (див. Рис. 2.23.).

1 січня 2016 набула чинності угода про Поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом. Тимчасове застосування

економічної частини Розділу IV Угоди про асоціацію (що охоплює Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі) розпочалося ще 23 квітня 2014 року в односторонньому порядку, тобто Україна мала право використовувати квоти на безмитний експорт продукції до ЄС, в свою чергу країни ЄС постачали продукцію в Україну на загальних умовах. Лише з січня 2016 року Угода почала діяти у двосторонньому порядку [77].

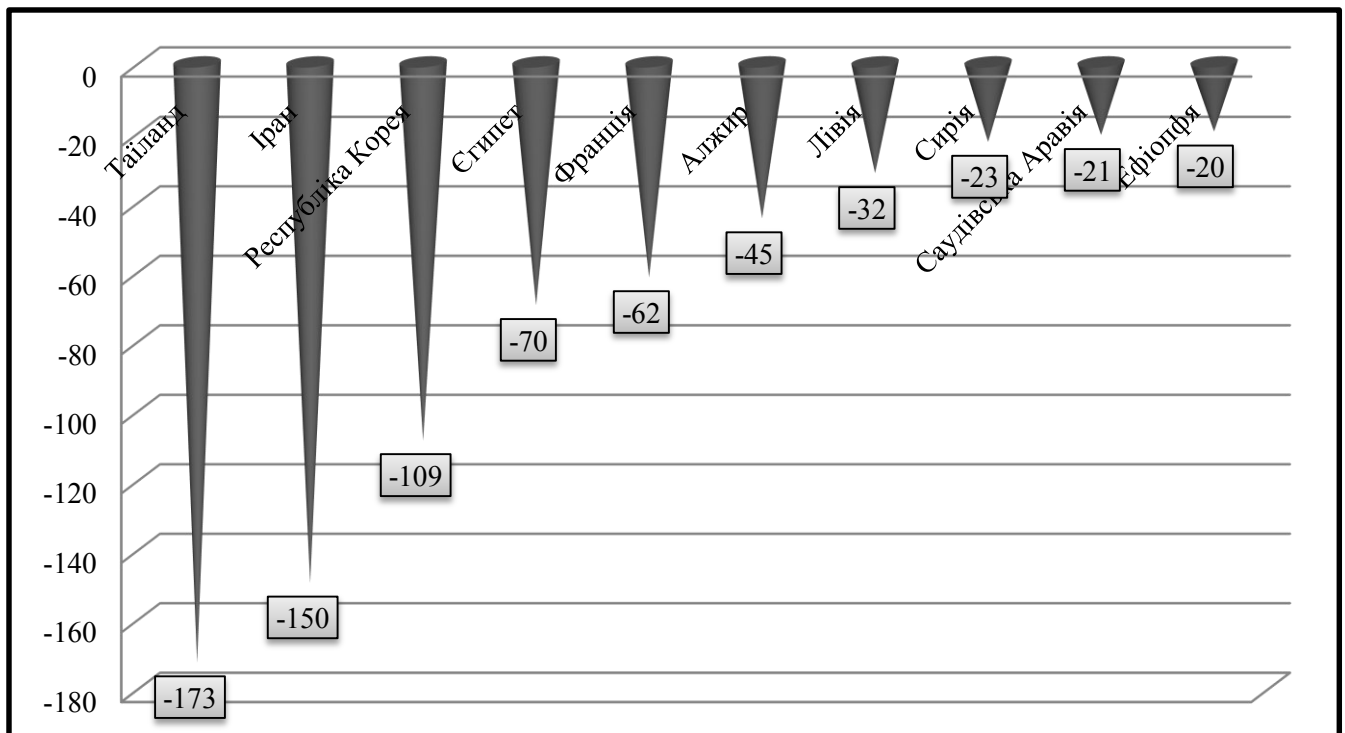

Рис. 2.23. Топ 10 країн по зменшенню експорту аграрної продукції в 2018 році порівняно з 2017 роком, (млн. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

У вересні 2017 року в Європейському союзі підписали документ про запровадження додаткових тимчасових торговельних преференцій для України на три роки. Торговельні преференції складаються з додаткових квот на деякі різновиди сільськогосподарської продукції з нульовими митними ставками, а також часткового або повного скасування мит на деякі різновиди промислової продукції. Торговельні преференції для України включають впровадження нульових митних

тарифів для деяких різновидів сільськогосподарської продукції, зокрема, на 625 тисяч тонн кукурудзи, 325 тисяч тонн ячменю, 65 тисяч тонн пшениці, 2,5 тисяч тонн меду тощо. У додатках до Угоди повністю описано тарифне регулювання торгівлі між Україною та ЄС. Система регулювання включає мита, тарифні квоти, вхідну ціну [89].

Мито стягується митницею ЄС при надходженні товарів на їх ринок. Для більшості сільськогосподарської продукції мито на імпорт з України до ЄС було скасоване з 1 січня 2016 року в рамках Угоди про асоціацію. Для кожного продукту вказано базову ставку ввізного мита та перехідний період, під яким розуміють проміжок часу, впродовж якого ставка мита прямо пропорційно буде зменшена або повністю скасована. Базова ставка мита діє також на продукцію, експортна квота по якій була повністю використана і надалі експортується понад обсяги квоти.

Тарифна квота – це дворівневий митний тариф, пов'язаний з кількістю товару, при якій, задану кількість товару можна експортувати/імпортувати за «пільговою», або «нульовою» ставкою мита протягом певного періоду часу («ставка мита в межах квоти»). Після заповнення обсягів тарифної квоти, можна продовжувати експортувати/імпортувати продукт без обмежень, але платити більш високу тарифну ставку («ставка мита поза квотою»). Адміністрування тарифних квот ЄС здійснюється виключно Європейським Союзом (відповідними директивами Європейської Комісії) за двома принципами:

«Перший прийшов – перший обслуговується» оформлення ввезення товару в рамках тарифної квоти відбувається в залежності від наявності невикористаного залишку відповідної квоти на момент подачі супровідних документів. При цьому, першим оформлюється той товар, супровідні документи якого прийшли першими.

За принципом «перший прийшов – перший обслуговується» експортується наступна продукція: ячмінна крупа та борошно, зерно зернових злаків, оброблене іншим способом, оброблена продукція з молочних вершків, продукція з обробленого молока, оброблена продукція із зернових, солод та пшенична клейковина, гриби (основна і додаткова квота), оброблена продукція з цукру, висівки, відходи та

залишки, харчові продукти, сигари та сигарети, оброблений крохмаль, оброблена продукція з масла, продукти переробки солоду та крохмалю, виноградний та яблучний соки, м'ясо баранини, оброблені томати, цукрова кукурудза, інший цукор, цукрові сиропи, цукор, овес, часник, мед, етанол (рис. 2.24.):

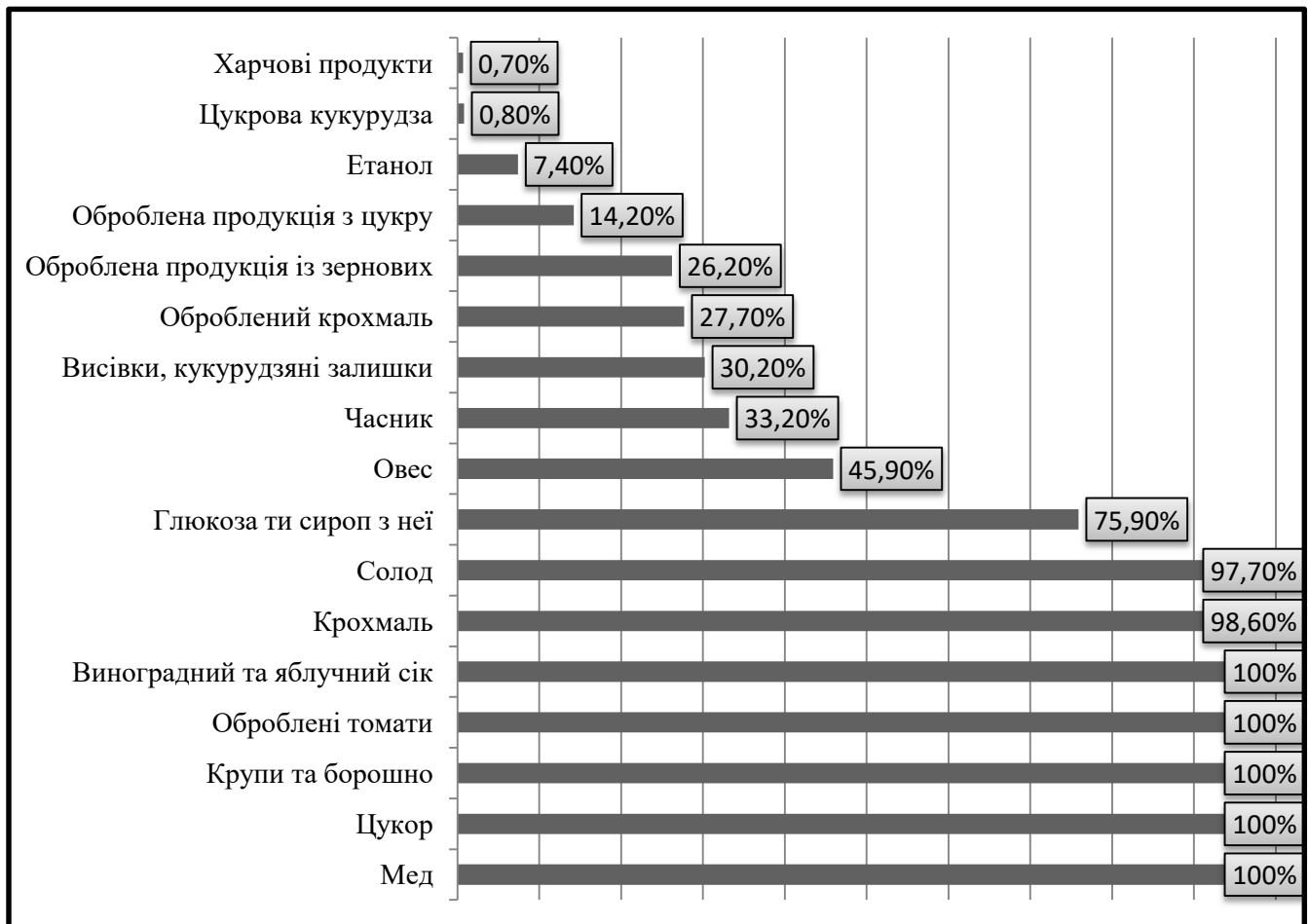

Рис. 2.24. Стан закриття квот за принципом «Перший прийшов – перший обслуговується» в 2017 році, (%).

Примітка. Побудовно автором за даними Генерального Директорату з оподаткування та митного союзу Європейської Комісії.

Другий принцип - «імпортного ліцензування» – імпортери української продукції подають відповідну заявку на право здійснення імпорту (видачу ліцензії) до Генерального Директорату Європейської Комісії «Аграрні питання та розвиток сільської місцевості» (рис 2.25.):

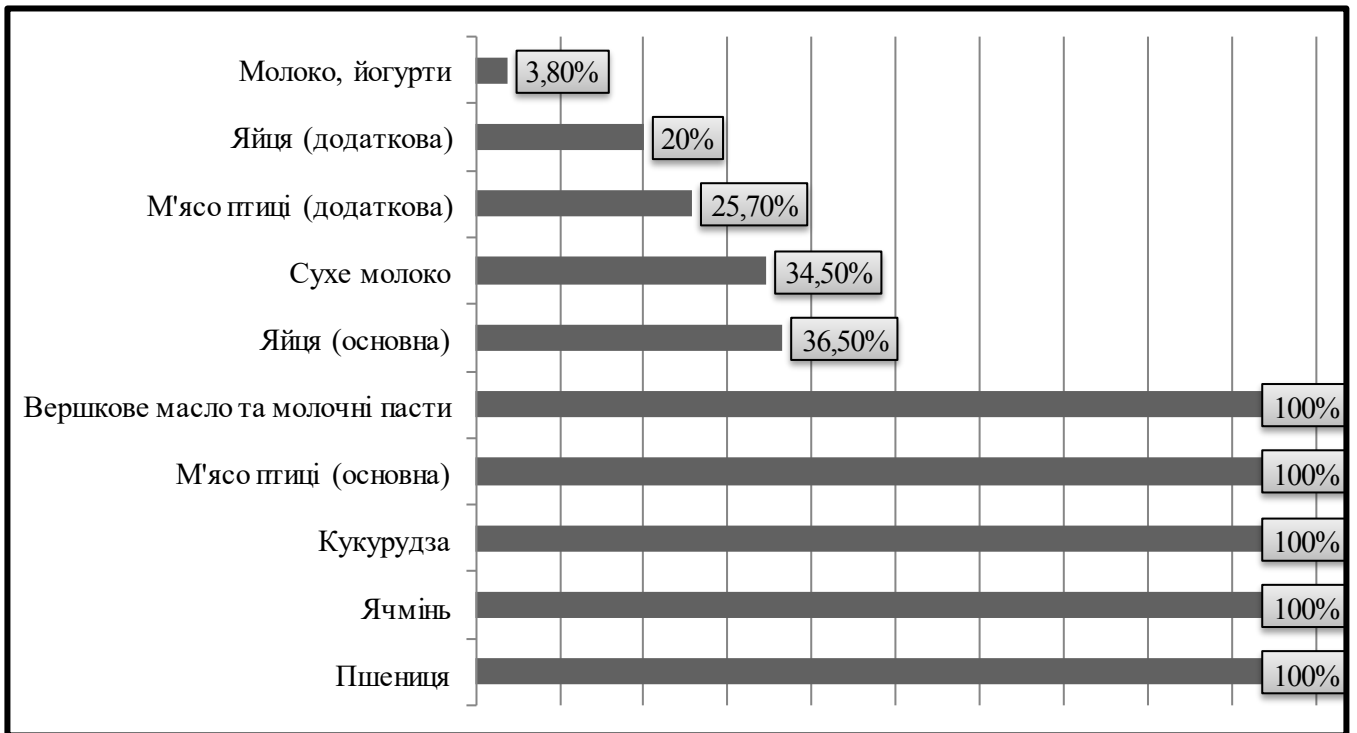

Рис. 2.25. Стан закриття квот за принципом «Імпортна ліцензія» в 2018 році, (%).

Примітка. Побудовно автором за даними Генерального Директорату з оподаткування та митного союзу Європейської Комісії.

При цьому існують обмеження у часі, протягом якого можна зарезервувати відповідний обсяг квот. Імпортна ліцензія використовується для наступної продукції:

1. Яловичина.
2. М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці (основна та додаткова).
3. Свинина (основна та додаткова).
4. Яйця та альбуміни (основна та додаткова).
5. Вершкове масло та молочні пасти.
6. Сухе молоко.
7. Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти.
8. Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули.

9. Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули.

10. Ячмінь, ячмінне борошно та гранули [77].

Вхідна ціна - уніфікована процедура, в основу якої покладено визначення цін на внутрішньому ринку, на основі яких розраховуються всі подальші митні платежі. Всі фрукти, овочі, натуральні соки, а також вина з усіх країн за межами ЄС розмитнюється за цією схемою. Відповідно до цієї системи мито складається із загальної ставки та додаткового митного платежу, розмір якого залежить від того, наскільки ціна товару є нижчою від встановленого ЄС показника.

Українські товари мають преференцію у вигляді звільнення від сплати базового мита. Таким чином, стягується лише різниця в ціні, а базове мито не нараховується.

За результатами 2018 року Україною було закрито 10 квот, а саме на: мед натуральний, цукор, крупи та борошно, оброблені томати, виноградний і яблучний соки, пшеницю, кукурудзу, ячмінь, м'ясо птиці, вершкове масло. Отже, за результатами 2017 року спостерігалось зростання експорту сільськогосподарської продукції. Трійку країн лідерів серед імпортерів Української аграрної продукції за 2017 рік сформували Індія, Єгипет і Нідерланди. При цьому глобально регіональний розріз агроекспорту не змінився: до країн Азії експортували понад 44% нашої продукції, до країн ЄС – 31,5% і до країн Африки – 14,3%.

У вересні 2016 в Європейському союзі підписали документ про запровадження додаткових тимчасових торговельних преференцій для України на три роки. Торговельні преференції складаються з додаткових квот на деякі різновиди сільськогосподарської продукції з нульовими митними ставками, а також часткового або повного скасування мит на деякі різновиди промислової продукції. Торговельні преференції для України включають впровадження нульових митних тарифів для деяких різновидів сільськогосподарської продукції, зокрема, на 625 тисяч тонн кукурудзи, 325 тисяч тонн ячменю, 65 тисяч тонн пшениці, 2,5 тисяч тонн меду.

В структурі загального експорту України продукція з додано вартістю демонструватиме зростання у 2019 році, проте у порівнянні з експортом сировинних товарів, зріс буде не таким вражаючим.

Основними експортними товарами рослинництва в 2019 році стали: кукурудза, пшениця, ріпак, соя, ячмінь.

Основними експортними товарами тваринництва в 2019 році стали: м'ясо птиці, мед, яйця, м'ясо великої рогатої худоби.

Аналітичний відділ Ради з питань експорту продовольства радить звернути увагу на такі статті експорту продукції українського АПК в 2020 році:

1. Вершкове масло, адже у 2018 році Україна увійшла до п'ятірки світових експортерів даного продукту.

2. Яблуко: даний фрукт завойовує нові ринки, якщо тенденція до розширення експортної географії продовжиться і у 2019 році, даний продукт може поповнити топ-десятку експортних продуктів з України.

3. Яйця в шкарлупі: вітчизняне поголів'я стабільно зростає, як і виробництво яєць. Якщо позитивна тенденція продовжиться, то прогнози будуть найбільш оптимістичними для даної експортної позиції.

4. Мед: 2018 рік був не простим для українських виробників, але даний продукт зберігає свій експортний потенціал.

5. Соева олія: якщо посівні площі вагомо не знизяться, даний експортний продукт залишиться в топ-десятці і у 2019 році.

Напрями підвищення конкурентоспроможності експорту продукції АПК України представлено в Додатку Б.

Основним інструментальним чинником ефективності гео економічного розвитку країн світу є диверсифікація експорту на сучасній технологічній базі. Вадами структури національної економіки є превалювання сировинних галузей, тому поступове ускладнення технологічної структури експорту є сприятливим для прискорення динаміки її розвитку [34, с. 54].

Позитивами зовнішньої торгівлі України є: стабільне додатне сальдо експорту-імпорту послуг, скорочення частки торгівлі з країнами СНД за рахунок розширення операцій з іншими країнами: Європи, передусім із країнами ЄС, Азії, Африки. Україна отримає можливість збільшити кількість безмитного експорту до ЄС пшениці, кукурудзи, ячменю, вівсяних і ячмінних круп і гранул. Також ця пропозиція також сприятиме безмитному експорту до ЄС більшої кількості томатів, натурального меду і виноградного соку. Від цих торгових преференцій виграють також експортери промислової продукції. Зокрема, це українські виробники взуття, добрив, виробів з алюмінію і побутової електроніки.

В Україні є низка чинників, які перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, основними з них є: низький рівень розвитку фінансово-кредитної системи, нерозвиненість сфери страхування від виробничих і кредитних ризиків, нерозвиненість інфраструктури АПК, які збільшують вартість виробництва. Українська сільськогосподарська продукція має низьку якість, внаслідок чого ціни на неї знижуються [22, с. 16].

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

Таким чином, незважаючи на зростання обсягів торгівлі України з ЄС, частка торгівлі продукцією аграрного сектору з Україною в загальному зовнішньоторговельному обороті країн ЄС залишається вкрай незначною.

Основними продуктами українського експорту, залишаються зернові та олійні культури. Загальна вартість всіх імпортованих товарів, у переважній більшості періодів, перевищує обсяги їх експорту. В цілому географічні й товарні структурні зрушення у зовнішній торгівлі України відображають переорієнтацію експорту та імпорту на більш розвинені ринки, що, з одного боку, розширює потенційні можливості у напрямку збільшення зовнішньоторговельного обороту, а з іншого – ведуть до підвищення рівня конкуренції, нових процедурних бар'єрів, високих вимоги до якості.

Загальний експорт продовольчих товарів з України за 9 місяців 2019 року у порівнянні з попереднім роком зріс приблизно на 5% - до понад 18,6 млрд дол. США. При цьому до 57% усього експорту забезпечили лише три позиції: соняшникова олія, кукурудза та пшениця [51].

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту є зернові та олійні культури, олія, залишки і відходи, а також м'ясо. Їх сукупна частка становить близько 85% в аграрному експорті.

Основними заходами для посилення позицій продукції вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках є розвиток збутової інфраструктури, державна підтримка та розширення джерел фінансування, вдосконалення цінових відносин на продукцію сільського господарства та інших галузей економіки, врегулювання земельних відносин.

Висновки до розділу 2

Таким чином, продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, США, Бразилія та Аргентина. У нас є природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. АПК України має величезний експортний потенціал. Наприклад, виробництво зернових зараз

становить понад 50 млн. тонн на рік, та можна його збільшити до 120-150 млн. тонн на рік. Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в нашій країні була збережена стабільність. АПК може стати гарантом безпеки України.

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту є зернові та олійні культури, олія, залишки і відходи, а також м'ясо. Їх сукупна частка становить близько 85% в аграрному експорті.

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

Зазначимо фактори, що сприяють зростанню українського експорту: зростання чисельності населення; розвиток економік країн Азії; глобальні зміни клімату та торговельний конфлікт між США і Китаєм. А також фактори ризику: Китай – ризиковий партнер; глобальні зміни в сировинній структурі для кормів; конкуренція з боку РФ та логістика. Основними заходами для посилення позицій продукції вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках є розвиток збутової інфраструктури, державна підтримка та розширення джерел фінансування, вдосконалення цінових відносин на продукцію сільського господарства та інших галузей економіки, врегулювання земельних відносин.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

3.1. Особливості регулювання та державна підтримка сільськогосподарського сектору України

У умовах сьогодення сільське господарство є однією з найбільш важливих галузей вітчизняної економіки. В силу підвищеної чутливості до впливу різного роду негативних чинників нестабільності, сільське господарство потребує певної державної підтримки. Таким чином, одним із чинників успішного розвитку сільського господарства є державна підтримка (її ефективна реалізація сприяє прискоренню темпів зростання обсягів сільськогосподарського виробництва та підвищенню конкурентоспроможності галузі).

На сьогодні існує необхідність не стільки одержання державної підтримки, скільки ефективного її використання. Організаційно-економічний механізм державної підтримки агропромислового виробництва повинен формуватися на підставі наступних принципів: достатність, гласність і контроль виділених бюджетних засобів і строге планування бюджетного фінансування; своєчасність надання підтримки й сприяння в рішенні невідкладних проблем агропромислового комплексу; доступність, гнучкість і прозорість державної підтримки для різних видів господарств; облік регіональних особливостей при фінансуванні бюджетних програм і формуванні єдиного ринкового простору [29, с. 26].

Стосовно сільського господарства, як показує аналіз дослідженої літератури, використовуються наступні механізми державної підтримки:

– **податкова політика**, що здійснюється шляхом призначення диференціальної ставки податків, уведення податкових пільг, звільнення від податків тощо;

– **грошово-кредитна політика**, за допомогою якої уряд впливає на грошовий обіг;

– **бюджетна політика** – розподіл коштів бюджету за різними напрямками, виділяючи пріоритетним на даний момент галузям великі асигнування. Держава здійснює субсидування відсоткових ставок за кредитами для агропромислових підприємств, формування регіональних і державних продовольчих фондів, лізинг та ін.;

– **цінова політика** в цілому здійснюється шляхом регулювання цін, установлення граничних цін на деякі суспільно значимі товари й послуги, граничних рівнів рентабельності для підприємств-монополістів і критеріїв, що визначають величину цін. У сільському господарстві застосовують механізм гарантованих цін, що встановлюються органами влади на рівні, що забезпечує господарствам мінімальну рентабельність виробництва й одержання доходів, достатніх для розширеного відтворення, граничних цін, якщо ціни на внутрішньому ринку істотно вище імпортованих, а збут вітчизняного продовольства ускладнений, моніторингу паритету цін і поліпшення їхнього співвідношення, закупівельних і товарних інтервенцій, диференціації транспортних тарифів на перевезення сільськогосподарської продукції й продовольства;

– **планування**, якому належить особливе місце в системі підтримки аграрного сектора. Інструментами при цьому є прогнози, цільові програми, перспективні й поточні плани, що мають рекомендаційний характер. Воно включає прогнозування, розробку програм і планів різного призначення, що дає змогу передбачити позитивні наслідки прийнятих рішень;

– **дотації з бюджету** – це асигнування з державного бюджету, що виділяються підприємствам за продану продукцію для покриття збитків, у тому числі планових, наприклад дотації до цін на продукти харчування для зниження витрат споживачів;

– **підтримка сфер освіти, охорони здоров'я, охорона навколишнього середовища, соціальна політика** – підтримка наукових досліджень по тематиці, що

представляє інтерес для агробізнесу, сприяння розвитку соціальної сфери села (регулювання умов праці, трудових відносин, оплати праці, заходів пенсійного забезпечення, допомога інвалідам, дітям, страхування життя й здоров'я селян), заходів щодо захисту природи;

– **державне замовлення**, коли держава виступає найбільшим прямим замовником продукції;

– **механізм обмежень і заборон певних видів економічної діяльності, державне ліцензування та реєстрація;**

– **зовнішньоекономічна політика**, що припускає законодавче встановлення ставок мит, обмінних курсів валют, використання іноземних позик, інвестицій, валютних обмежень. Це, наприклад, установлення квот, мит на імпорт або експорт сільськогосподарської продукції та продовольства з метою захисту вітчизняних товаровиробників і продовольчого ринку [29, с.28].

Звідси досить важливою є оптимальна взаємодія між механізмом державного і ринкового регулювання, але вона повинна залежати від співвідношення попиту та пропозиції на агропродовольчому ринку, враховуючи інтереси як виробників, так і споживачів сільськогосподарської продукції.

Аналіз еволюції теоретичних концепцій державної підтримки економіки свідчить, що в умовах ринкового господарювання вона є суб'єктивно необхідною: сільське господарство через наявність притаманних йому особливостей не може отримати від реалізації виробленої продукції дохід, який міг би повністю перекрити витрати виробництва, забезпечити розширене відтворення виробництва та соціальний розвиток села. Однак сільське господарство на сьогоднішній день не є самостійною галуззю економіки та не здатне до розвитку на принципах самофінансування та самоокупності.

Насамперед сільське господарство залежить від природно-кліматичних умов, має сезонний циклічний характер виробництва та є набагато відсталою в технічному забезпеченні галуззю, ніж промисловість. Усі зазначені особливості свідчать про необхідність визначення ролі держави та ступені її участі в регулюванні аграрного

сектора та розробці заходів державної підтримки, що сприяють стабілізації та розвитку даного сектору економіки [44, с.75].

В сучасних умовах розвинені країни досить успішно використовують різні концепції: і ті, де державі належить посиленна роль, і ті, де роль держави обмежена. Як свідчить практика розвинених країн світу, активна політика аграрного державного протекціонізму має вигляд пріоритетного стратегічного напрямку розвитку та сприяє росту виробництва та забезпечення країни власним продовольством, що є запорукою продовольчої безпеки держави та нації.

На сьогодні фінансування більшості сільськогосподарських підприємств можна визнати не задовільним. Багато підприємств АПК не здатні реалізувати принцип самофінансування не лише розширеного, але і простого відтворення, що робить галузь інвестиційно непривабливою. Державна підтримка на державному та регіональному рівнях є одним з чинників успішного розвитку сільського господарства. Державна бюджетна підтримка є основним напрямом державного регулювання сільського господарства. Вона дозволяє істотно пом'якшити наслідки нееквівалентності в товарообміні сільського господарства з іншими галузями економіки, забезпечити ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва України в цілому [69].

До основних проблем державної підтримки сільського господарства в Україні потрібно віднести: відсутність довіри до держави у цій сфері з боку сільгоспвиробників; недостатній рівень впливу заходів бюджетної підтримки на розвиток вітчизняного сільського господарства. Це обумовлено тим, що програми бюджетної підтримки в Україні страждають від постійного недофінансування; а також, правила розподілу бюджетних коштів за відповідними програмними підтримками зазвичай схвалюється на щорічній основі і часто змінюється з року в рік (тобто виробники сільськогосподарської продукції часто не отримують підтримки, коли вона їм терміново потрібна).

Також, потрібно врахувати корупційні прояви, наявність обмежень та ускладнень для доступу до програм бюджетної підтримки для сільгоспвиробників.

Світовий досвід переконує, що основою створення раціонального та стійкого, економічного збалансованого сільськогосподарського виробництва є цілеспрямована державна підтримка. Нині у сфері державної підтримки агропромислового комплексу України визначають такі основні напрями :

1. Розробка та реалізація різних програм розвитку сільського господарства.
2. Підтримка сільськогосподарських товаровиробників за рахунок дотацій, субсидій і субвенцій.
3. Надання виробникам кредитів і позик на пільгових умовах.
4. Страхування аграрної галузі.
5. Розвиток зернового потенціалу [21, с.110].

Важливе значення мають не лише обсяги державної підтримки, а й механізми її надання. Механізм державної підтримки аграрного сектору регулюється Законом України «Про державний бюджет України» і «Про державну підтримку сільського господарства України», а порядок витрачання бюджетних коштів щорічно визначається окремими постановами Кабінету Міністрів України. В державній підтримці сільськогосподарських товаровиробників держава повинна не тільки сприяти індивідуальному підходу, але і стимулювати їх розвивати власну збутову інфраструктуру, що допоможе позбавитись від посередників у сільському господарстві та наблизитись до світових моделей розвитку агропромислового комплексу [35, с.6], (див. Рис. 3.1.).

В сфері аграрної політики, для досягнення поставленої мети, держава використовує різноманітні інструменти, зокрема фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників. Головними інструментами державної підтримки сільськогосподарських підприємств є дотації, субсидії, субвенції.

Отже, державна підтримка являє сукупність різних важелів і інструментів пільгового, фінансування найбільш вразливих підприємств і галузей АПК, а таке є невід'ємною частиною державного регулювання. Розвитку агропромислового комплексу сприятиме удосконалення державної підтримки. Її необхідність

здійснювати з урахуванням специфіки регіональної ситуації, а також фінансових можливостей бюджету.

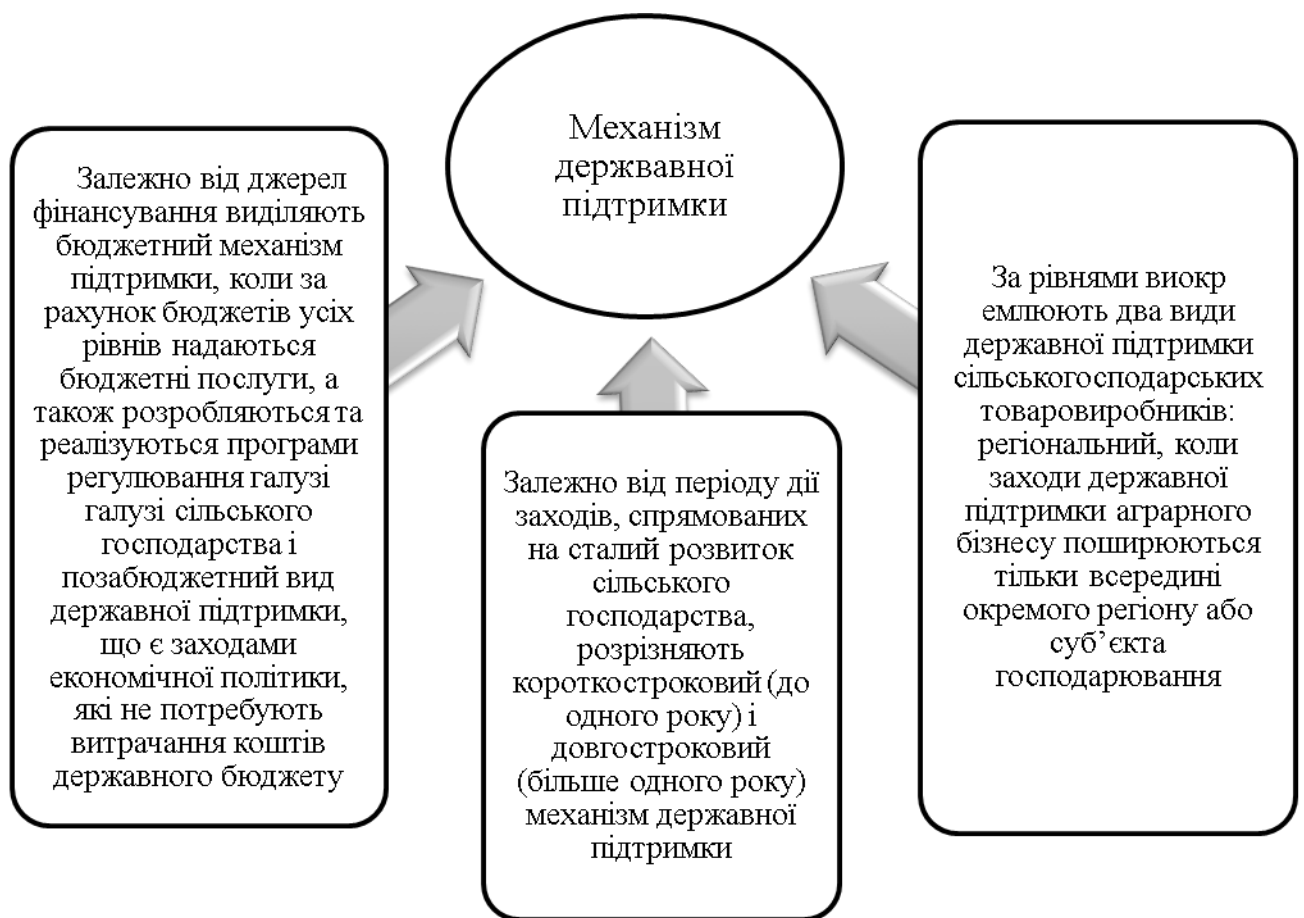

Рис. 3.1. Диференціювання механізму державної підтримки.

Примітка. Побудовано автором за даними Панухник О.В.. Державна підтримка суб'єктів аграрної сфери. Актуальні проблеми інноваційної економіки. №1/2017. – С.6.

На сьогодні недостатньо ефективно реалізується державна підтримка у вигляді надання субсидій, дотацій і субвенцій. Оскільки, виробники сільськогосподарської продукції, або не отримують фінансових ресурсів унаслідок браку коштів, або отримують їх зі значним запізненням у часі [35, с.7].

Процедура отримання категорії державної підтримки, порядок надання документів для отримання субсидій є складною та не зрозумілою суб'єкту господарювання. Державна підтримка має бути переорієнтована з сільськогосподарського виробництва на підтримку індивідуальних проектів, що

визначаються заздалегідь відомими категоріями, які забезпечують їх високу ефективність.

Держава повинна сприяти зниженню процентних ставок на кредитах, забезпечувати рівні умови діяльності в усіх регіонах України, шляхом більш ефективної податкової політики, переглянути транспортні тарифи для сільськогосподарських товаровиробників і стимулювати останніх розвивати власну збутову інфраструктуру, що допоможе позбавитися від посередників у сільському господарстві та наблизитися до світових моделей розвитку агропромислового комплексу. У світовій практиці, за наявності активної державної підтримки в країні має бути створено повний цикл виробництва сільськогосподарської продукції [61], (рис. 3.2.):

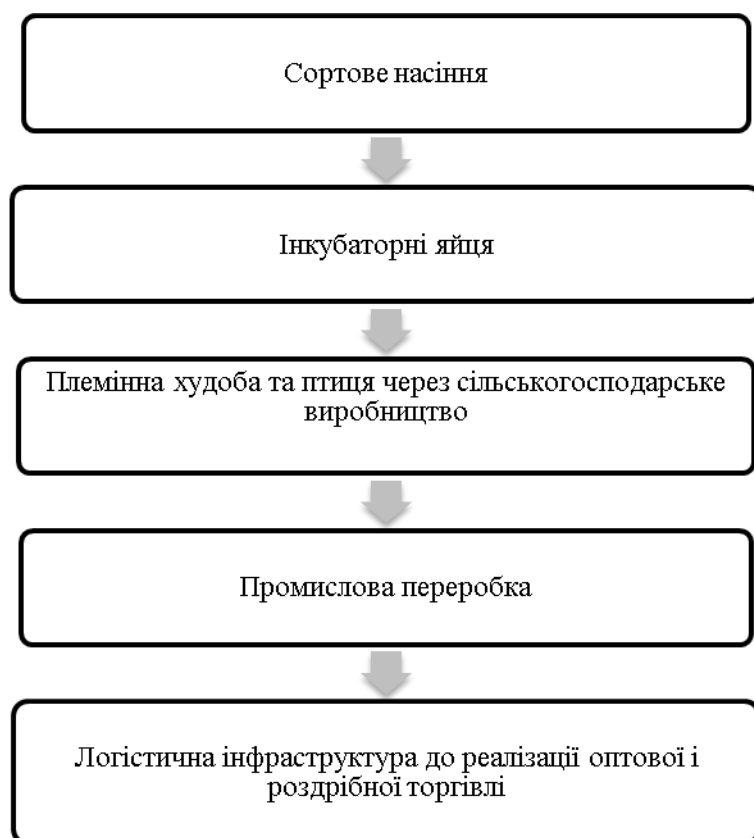

Рис. 3.2. Цикл виробництва сільськогосподарської продукції.

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

При цьому слід зосередити основні зусилля на таких напрямках:

1. Забезпечити зростання виробництва сільськогосподарської продукції як важливої умови стабілізації кормової бази тваринництва й відповідно збільшити експортні можливості країни.
2. Стимулювати зростання виробництва м'яса та молока.
3. Скоротити залежність від імпорту сільськогосподарської продукції.

Пропонується три групи збільшених нормативів державної підтримки державного регулювання АПК [21, с.111], (рис. 3.3.):

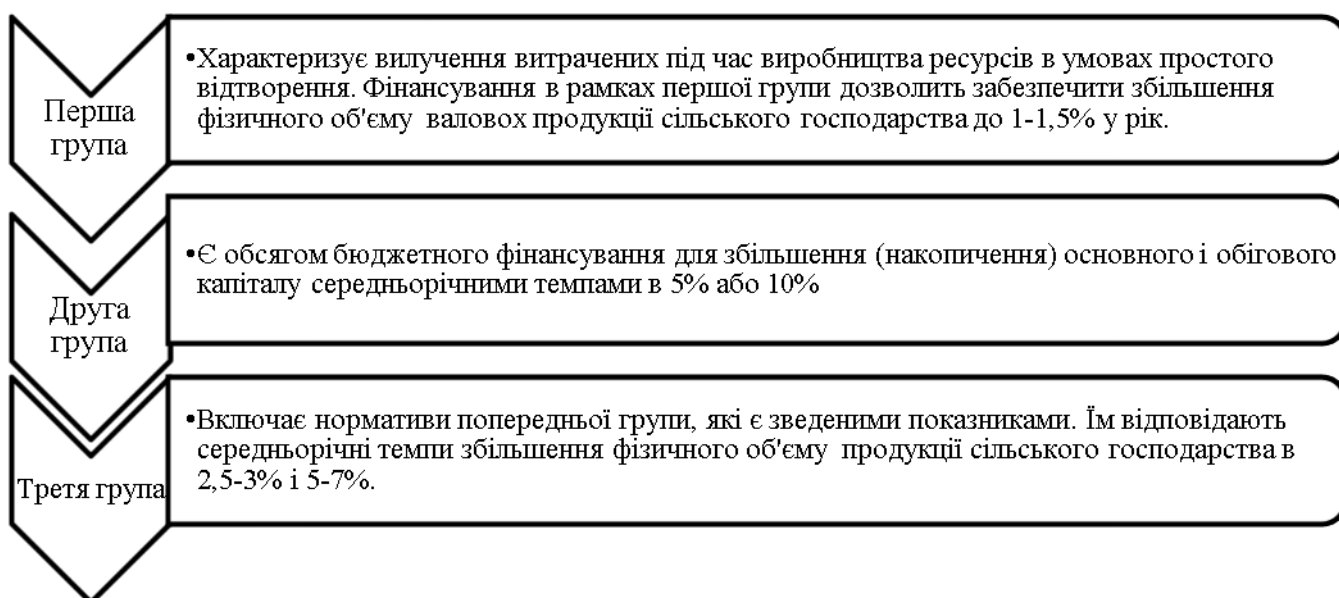

Рис. 3.3. Скадові елементи нормативу.

Примітка. Побудовано автором за даними Вакуленко В.Л Шляхи вдосконалення державного регулювання агровиробництва. Випуск №19 / 2018. С.111.

Отже, аналіз державної підтримки повинен враховувати [35, с.8]:

1. Макроекономічні аспекти ефективності (результуючими показниками яких є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, рівень захисту вітчизняних товаровиробників на агропродовольчому ринку).

2. Макроекономічні аспекти ефективності (результуючими показниками яких є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, рівень захисту вітчизняних товаровиробників на агропродовольчому ринку).

3. Регіональний аспект ефективності (орієнтований на активізацію зміцнення і використання регіональних конкурентних переваг, підвищення інвестиційної привабливості регіонального АПК).

4. Мікроекономічний аспект ефективності (відображає рівень держаної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання).

3.2. Дослідження форм взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України

Розвиток аграрного сектору в ринковому середовищі залежить від формування ефективних взаємовідносин у системі держава-бізнес, цілями яких мають бути як забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу, наповнення Державного бюджету країни, збереження та створення нових робочих місць, так і впровадження підприємницьких ініціатив аграріїв.

Державним бюджетом України на 2019 рік, затвердженим Законом від 23.11.18 р. № 2629-VIII (далі – Закон № 2629), передбачено фінансування державних цільових програм на підтримку підприємств АПК [2].

Повний документ Інформація «Про стан фінансування державної підтримки розвитку підприємств АПК у 2019 році за рахунок загального фонду державного бюджету» відображено в Додатку А.

Законом України „Про Державний бюджет України на 2019 рік” Мінагрополітики передбачені видатки в обсязі 12 341 643,0 тис грн, з них за програмами підтримки розвитку АПК – 5 909,0 млн грн, в тому числі.

Поточна ситуація в Україні вимагає нових підходів до проведення реформ і формування політики. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. (Стратегія) націлена відповісти на цей виклик і комплексно провести низку реформ, на які вже довго чекають виробники сільськогосподарської продукції, аграрний бізнес і сільське населення [4].

Стратегія визначає план розвитку аграрного сектору України та сільських територій на період 2015-2020рр. Вона побудована на чинних стратегічних документах, зокрема Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і Коаліційній Угоді 2014 року, визначає довгострокову концепцію розвитку сільського господарства і сільських територій, надає базу для стабільної, передбачуваної і прозорої правової системи, спрямованої на покращення ділового клімату, протидію корупції і стимулювання інвестицій для модернізації сільськогосподарського сектору. Вона також надає підґрунтя для проведення інституціональної реформи, необхідної для ефективного контролю і реалізації.

Стратегія є результатом безпрецедентної колективної праці. Виявлення і визначення пріоритетності потреб українського сільськогосподарського сектору і сільських територій потребувало залучення Уряду та інших міністерств, представників основних донорів, серед яких Європейський Союз (ЄС) і його держави-члени, Агентство США з міжнародного розвитку USAID, Світовий Банк/Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), та країни-донори (Канада, Швейцарія та ін.), а також інтенсивних консультацій з бізнесом, неурядовими організаціями, науковими установами та суспільством.

Стратегія охоплює широкий і комплексний перелік питань, які впливають на сільськогосподарський сектор в цілому, зокрема управління земельними ресурсами, науково-дослідна діяльність і освіта в сільському господарстві,

доступ до фінансових ресурсів, механізми державної підтримки, безпечність харчових продуктів, охорона довкілля тощо.

Національна стратегія і план дій щодо розвитку сільського господарства та сільських територій забезпечують комплексну, всеосяжну, неупереджену та реалістичну стратегічну концепцію та загальні засади реформування сільськогосподарського сектору на період 2015-2020 років [4].

Для України як держави, орієнтованої на експорт сільськогосподарської продукції, із практично незрівнянним сільськогосподарським виробничим потенціалом, прогноз розвитку світового сільськогосподарського ринку виглядає багатообіцяючим. Очікується, що на фоні збільшення доходів, урбанізації, змін харчових звичок і розвитку виробництва біопалива світові обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією стабільно зростатимуть. Це стосується як сировини, так і готової продукції із високою доданою вартістю.

Втім реформа сільськогосподарського сектору України є необхідною для того, щоб скористатися величезними прогнозованими можливостями, оскільки поки сільське господарство і харчова промисловість України не досягли можливого та бажаного рівня конкурентоспроможності. Наприклад, середня врожайність пшениці майже в два рази менше, ніж у Франції та Німеччині.

Для створення сучасного, ефективного сільського господарства та промислової переробки сільськогосподарської продукції бракує інвестицій. Підприємницькі ініціативи гальмуються поганими умовами ведення бізнесу, які характеризуються необґрунтованими адміністративними бар'єрами, корупцією і надмірним регулюванням.

У сільській місцевості негнучкий ринок землі у поєднанні з низьким рівнем освіти, браком молодих, ділових, інноваційних фермерів призвели до утворення неефективної структури господарюючих суб'єктів та невикористання потенціалу для підвищення продуктивності та диверсифікації. Висока залежність від обмеженої кількості експортних товарів (в основному сировинних) і партнерів робить Україну вразливою до несприятливих погодних умов,

політичних подій та ринкової кон'юнктури та цін. Якщо потенціал України не розкрити найближчим часом, країна може втратити чудову нагоду скористатись зростаючими світовими сільськогосподарськими ринками. Існує цілком реальна небезпека постійно втрачати експортні можливості, оскільки більш конкурентоспроможні, гнучкіші і здатні швидше адаптуватись конкуренти заволодіють найбільш перспективними та цінними можливостями на світовому ринку.

Для того, щоб повною мірою використати сприятливу кон'юнктуру світового ринку сільськогосподарської продукції, необхідно розкрити потенціал сільського господарства і агробізнесу України шляхом проведення глибокої, довгострокової і збалансованої реформи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та харчової промисловості, а також на розвиток сільських територій.

Десять стратегічних пріоритетів.

Національна стратегія і план дій щодо розвитку сільського господарства та сільських територій визначає порядок реалізації реформ по десяти головних стратегічних пріоритетах:

1. Діловий клімат і протидія корупції, створення стабільної правової системи, що відповідає міжнародним і європейським стандартам, зокрема шляхом виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Зазначене пріоритетне завдання полягає у кардинальній зміні систем виробництва та надання державних гарантій Україні щодо безпечності та якості харчових продуктів та іншої сільськогосподарської продукції шляхом гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС у сфері санітарних і фітосанітарних заходів.

Задля досягнення поставленого завдання необхідно змінити або скасувати ряд нормативно-правових актів, які є застарілими нормами, створюють необґрунтований адміністративний тягар, або необґрунтовані матеріальні затрати для операторів ринку.

Даний підхід гарантує створення більш прозорого, стабільного, логічного та спрощеного регуляторного середовища для виробників і переробників сільськогосподарської продукції, що обумовить зниження адміністративних затрат та дозволить створити сприятливі умови для залучення інвестицій і прогресивних технологій у аграрний сектор економіки України. Також це покращить якість і безпечність українських харчових продуктів та іншої сільськогосподарської продукції і відкриє доступ до ринків третіх країн, цим самим створить додаткову експортну спроможність держави.

2. Земельна реформа.

Мета реформи полягає в тому, щоб дозволити ефективне використання землі в якості виробничого ресурсу і активу шляхом створення сприятливих умов для відкритої і прозорої оренди державних і комунальних земель, а також запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення.

Для досягнення цієї мети необхідно послабити регулювання обігу прав на землю та консолідувати право власності та право користування землею, удосконалити систему кадастру і реєстрації прав на нерухоме майно, забезпечити захист прав на земельні ділянки.

3. Інституціональна реформа Мінагрополітики, державних підприємств, установ, організацій, що належать до його сфери управління.

Основна мета процесу реструктуризації та реорганізації Мінагрополітики полягає в чіткому визначенні сфер компетенції Мінагрополітики, державних підприємств, установ, організацій, що належать до його сфери управління (далі – установи Мінагрополітики) та їх зв'язків з іншими відповідними державними установами на підтримку сільського господарства та розвитку сільських територій.

Важливою є побудова політики ефективного розвитку сільського господарства та сільської місцевості, стратегічного управління, програмування і впровадження структури, систем і процедур, що існують в рамках Мінагрополітики і підпорядковуються йому, які забезпечуватимуть прозорість і

підзвітність в процесі прийняття рішень та постійну активну участь зацікавлених сторін сектору на всіх етапах реалізації політики. Необхідне також заснування підготовлених професійних та кваліфікованих кадрів з відповідними можливостями, навичками, досвідом і ресурсами для впровадження нових завдань та виконання обов'язків, тим самим надаючи Мінагрополітики можливість відновити впевненість і довіру зацікавлених сторін сектору на всіх рівнях.

Реформа державних підприємств дозволить розділити регуляторні функції і господарську діяльність Уряду, сприятиме чесній конкуренції між державними і приватними компаніями, зменшить фінансові збитки від управління державними аграрними компаніями і збільшить надходження до бюджету. Все це сприятиме створенню сприятливого інвестиційного клімату. Необхідно буде внести зміни до відповідних законодавчих актів і, в принципі, приватизувати всі державні компанії, за винятком тих, які використовують кошти з державного бюджету, виконують арбітражні функції або пов'язані з питаннями національної безпеки.

4. Продовольча безпека.

Цей пріоритетний напрямок має на меті створення системи продовольчої безпеки, яка не викривлює діяльність ринків, а забезпечує для всіх фізичний та економічний доступ до достатніх обсягів безпечної та поживної продовольчої продукції шляхом цільової підтримки найуразливіших верств населення. Буде розроблена програма адресної продовольчої допомоги разом з ефективним моніторингом стану продовольчої безпеки країни. Державні інтервенції проводитимуться лише для запобігання кризових ситуацій.

5. Оподаткування.

Раціоналізація і усунення існуючих недоліків системи оподаткування сільськогосподарського сектору зроблять її ефективнішою, зменшать частку тіньової економіки і рівень податкового навантаження на легальний бізнес. Все це покращить умови подальшого розвитку агробізнесу та зміцнення його експортного потенціалу. Питання з ПДВ (спеціальний режим оподаткування

ПДВ, повернення ПДВ) буде вирішене із урахуванням специфіки кожного сектору.

6. Розвиток агропродовольчих ланцюгів доданої вартості.

Покращення операційної діяльності учасників продовольчого ланцюга, а також розбудова та модернізація виробничого, складського і переробного потенціалу галузі і логістичної інфраструктури дозволить розширити можливості українського аграрного бізнесу та підвищити його конкурентоспроможність. Це також сприятиме розвитку диверсифікованих та інноваційних виробничих структур та залучить іноземні інвестиції. Сприяння розвитку різноманітних форм організацій виробників та їх представництв підвищить їхні переговорні можливості і відповідно допоможе адаптувати господарську практику до глобальних викликів.

Щоб розкрити потенціал агропродовольчих виробничих ланцюгів України, знадобиться більш ефективна, простіша і прозоріша політика державної підтримки, що стимулює інвестиції, диверсифікацію і орієнтацію на ринок. Через вкрай обмежені бюджетні ресурси буде запроваджено обмежену кількість простих, адресних і контрольованих заходів, зокрема малих сільськогосподарських виробників та виробників-початківців для підтримки їхнього розвитку.

7. Сільський розвиток – відродження українського села.

Розробка політики сільського розвитку стимулюватиме і сприятиме збалансованому територіальному і сталому розвитку сільської місцевості, сільських територіальних громад і всієї економіки сільських територій країни.

Це досягатиметься за рахунок надання прямої правової і фінансової підтримки та зміцнення потенціалу сільських територіальних громад і зацікавлених сторін, а також розробки і впровадження інтегрованих місцевих стратегій розвитку, розроблених жителями сільської місцевості для сільського населення.

Зокрема, мета політики полягає в тому, щоб зробити основні послуги більш доступними для сільського населення, розвинути диверсифіковані види

діяльності та інфраструктуру для сільського туризму, покращити вміння та навички сільського населення, підвищити його обізнаність щодо необхідності інтеграції процесів місцевого розвитку, а також зберегти місцеві традиції і культурну спадщину.

8. Доступ до міжнародних ринків, торговельна політика та просування експорту.

Цей пріоритетний напрямок спрямований на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств за допомогою лібералізації торгівлі, скорочення трансакційних витрат, спрощення процедур торгівлі та сприяння експорту.

9. Аграрна наука, освіта, інновації та дорадчі послуги.

Реформування і оптимізація державних науково-дослідних установ та закладів освіти з метою підвищення якості та ефективності їхньої роботи дозволить проводити актуальні для сільськогосподарських виробників дослідження, створювати інновації світового класу, а також розробляти нові навчальні плани, що враховуватимуть потреби сільськогосподарських виробників. Поширення пов'язаних із сільським господарством знань, інновацій та актуальної ділової інформації буде спрощено за рахунок створення належної інфраструктури і розвитку мережі дорадницьких послуг.

10. Захист довкілля та управління природними ресурсами, зокрема лісовим та рибним господарством.

Встановлення мінімальних екологічних стандартів, розробка програм раціонального використання природних ресурсів разом з відповідними показниками, а також розвиток органічного сільського господарства сприятиме інтеграції екологічних та кліматичних аспектів у розвиток сільського господарства та сільських територій.

Розробка комплексної програми сталого поведіння з відходами на сільських територіях доповнить заходи, які реалізуються в рамках цього

пріоритетного напрямку, разом із заходами, спрямованими на розвиток біоенергетики і забезпечення сталого розвитку рибного та лісового господарств.

Більшість заходів, передбачених Стратегією, вимагатимуть належного та своєчасного фінансування. Для цього необхідно провести ретельний перегляд розподілу бюджетного фінансування на сільське господарство та оподаткування сільськогосподарського сектору і агробізнесу.

Таким чином, розуміючи, наскільки є важливим процвітання аграрної галузі для усієї економіки України, запропонована Стратегія надасть можливість реформування агросектору, розширення міжнародної співпраці та залучення інвестицій до сільського господарства України.

Ефективність вирішення проблеми продовольчої безпеки відображає рівень розвитку економіки країни загалом та АПК, політичну незалежність та фінансову стабільність, здатність держави задовольняти одну із першочергових потреб своїх громадян – потребу в продуктах харчування. Забезпечення населення продуктами харчування належної якості та в достатній кількості сприяє високому рівню його фізичної та розумової активності, підтриманню здоров'я людини, зменшенню соціальної напруги в суспільстві.

Основної уваги при оцінюванні рівня продовольчої безпеки заслуговує саме індикатор обсягу та структури споживання населенням харчових продуктів. Набір базових продуктів харчування, на основі яких проводиться оцінювання рівня продовольчої безпеки, визначається чинними нормативними актами країн світу та складається, в основному, з м'яса та м'ясопродуктів; молока і молочних продуктів; яєць; риби і рибопродуктів; цукру; олії; картоплі; овочів та баштанних продуктів; плодів, ягід та винограду; хліба та хлібних продуктів [6].

Досить важливим фактором є структура споживання. В одних країнах, наприклад, переважає споживання продуктів тваринного походження, де більше вживають м'яса (Німеччина, Мексика, США), в інших – продуктів рослинного походження, так зване «вегетаріанське спрямування» (Таїланд, Малайзія, Індія та інші).

Однак виробництво продуктів харчування поширене у світі вкрай нерівномірно. Це залежить від системи розселення людей, а також від кліматичних умов, біологічної продуктивності морів, наявності придатних для сільського господарства земель, аграрних технологій, традицій населення, необхідних сортів рослин та порід свійських тварин, транспортно-географічного положення.

Існують різні методи оцінювання продовольчої безпеки. Одним з таких є глобальний індекс продовольчої безпеки (GFSI). Він розглядає такі ключові фактори, які пов'язані з такими показниками, як економічна та фізична доступність продовольства, а також їхня безпечність та якість [47].

Лідерами рейтингу GFSI є Ірландія, яка в цьому році витіснила США на другу позицію (85,6 балів), США (84,6), Великобританія (84,2), Сінгапур (84) та Австралія (83,3). Ці країни мають достатньо непогані погодні умови, їхня продукція фінансово і фізично доступна, якісна та безпечна.

Усі три країни відрізняються високим рівнем життя, що дає населенню можливість споживати якісні і, що дуже важливо, різноманітні продукти харчування. Крім того, в них діють досить високі стандарти щодо безпеки продовольчих товарів. А місцеві виробники завдяки потужній урядовій підтримці та доступу до дешевих кредитів мають можливості для забезпечення не лише внутрішніх потреб ринку, а й для постачання власних товарів за кордон.

Серед найбільших переваг, які має наша держава, можна визначити відносно невеликий відсоток людей, що перебувають нижче глобального рівня бідності, безпеку продуктів харчування, низький рівень втрат продовольства, помірні тарифи на імпорт сільськогосподарської продукції, волатильність виробництва та наявність програм продовольчої безпеки.

До найсерйозніших викликів експерти віднесли високий рівень корупції, валовий внутрішній продукт на душу населення, недостатній обсяг фінансування наукових досліджень і новітніх розробок в аграрному секторі та ризику політичної нестабільності. Також, на відміну від розвинених країн світу, українські сільгоспвиробники мають проблеми з доступом до дешевих кредитів.

Займаючи практично лідируючі позиції у експорті деяких продовольчих товарів, країна не в змозі забезпечити достатнім і якісним харчуванням своє населення. За таких обставин досить сильно страждає економіка, і країна починає деградувати в плані економічного процвітання взагалі.

Досить цікаво також було порівняти структуру харчування України з розвиненими країнами, наприклад Німеччиною.

Завдяки усім цим показникам агросектор залишається найбільш динамічною та перспективною галуззю української економіки. Сільське господарство - експортна галузь №1 в Україні.

Український зерновий ринок глибоко інтегрований у світовий торговельний простір у цьому сегменті та з часткою більше 12% уже спроможний як впливати на кон'юктуру, так і знаходитись під її впливом.

Український аграрний експорт в останні сезони характеризується диверсифікованістю, орієнтацією на ринки з високим рівнем купівельної спроможності та збалансованою структурою в розрізі товарних груп.

Сьогодні українські виробники шукають нові ринки і переорієнтовують свою стратегію продажів. Україна має працювати з усіма країнами, не треба концентруватися на одному чи двох напрямках. Наприклад, Китай зацікавлений у розширенні та збільшенні експорту української сільськогосподарської продукції, а також у можливостях вирощувати та переробляти продукцію в Україні. Зокрема, можливість експорту соняшникового шроту, жмиху та сорго.

А Україна, в свою чергу, зацікавлена у збільшенні експорту власної продукції із доданою вартістю. Адже розвиток фермерських господарств допоможе перетворити сільське господарство України із сировинної галузі – на переробну. Це – одна з головних цілей стратегії реформ «3+5», розробленої Міністерством аграрної політики та продовольства України, яка передбачає конкретні шляхи реформування галузі. Вона включає 3 стратегічно важливі пріоритети: державна підтримка фермерів, розвиток державних підприємств та чесний і прозорий обіг землі та 5 напрямків, які витікають із них. Це розвиток сільських територій, збільшення ринків

збуту, органічне виробництво і нішеві культури, зрошення і безпека харчової продукції.

Мета стратегії розвитку АПК «3+5» – сильна процвітаюча галузь. А це – розвиток сільських територій, створення нових робочих місць, підвищення зарплатні та відрахувань до бюджету. Вона дозволить максимально розкрити потенціал АПК України і вивести його на європейський рівень.

Україна є надійним гарантом продовольчої безпеки в світі. Вона експортує свою продукцію в більш ніж 190 країн світу і займає провідні позиції на світовому ринку, зокрема, по експорту олійних і зернових культур. І ця продукція формує значний економічний потенціал української держави. Україна посідає перше місце у світі за експортом соняшникової олії, третє місце - за обсягами експорту кукурудзи, ячменю, п'яте - соняшнику, шосте – за експортом пшениці, сьоме - з експорту сої, цукру та меду.

Разом з тим, нинішні обсяги продажів продукції АПК України це далеко не межа. Потенціал зростання агросектору України ще досить значний. Так, вітчизняні аграрії можуть розвиватися в органічному сільськогосподарському виробництві, але не сировини, а перероблених продуктів. Крім того, перспективним є розвиток нішевих напрямків. До яких відносяться і крупи, деякі ягоди і продукти з них. А також зернові і олійні культури, які є популярними на світових ринках.

Однак виникає проблема, пов'язана з відсутністю інвестицій та допомоги виробникам з точки зору виходу продажу на зовнішніх ринках. Оскільки досвід є не у всіх.

Таким чином, для того щоб збільшити продажі готової української агропродукції, а не сировини, за кордон, держава повинна проводити відповідну політику.

Таким чином, в ході дослідження виявлено, що для результативного розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні та підвищення його конкурентоздатності насамперед варто упорядкувати хід державного фінансування

сільського господарства, забезпечити його значне збільшення та ефективність застосування, що відповідає як правилам ринкової економіки, так і підходам до державного стимулювання сільськогосподарського виробництва в інших країнах.

Отже, в 2019 році держава активно співпрацює з бізнесом та створює порівняно вигідні умови для ведення підприємницької діяльності. Розроблений певний ряд дотацій якими можуть скористатись фермери, кооперативи, селяни, та агровиробники. Дотації стосуються закупівлі насіння та саджанців, тварин та ембріонів, будівництва приміщень, купівлі техніки та обладнання. Отримати дотацію може кожен підприємець, якщо його діяльність відповідає умовам, що зазначені в програмах допомоги.

3.3. Проблеми та шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України

В умовах геополітичної напруженості все частіше виникають міжнародні політичні конфлікти. У зв'язку із цим найважливішою умовою досягнення конкурентоспроможних параметрів і стійкості вітчизняного сільського господарства стає державне регулювання аграрного виробництва. Це пов'язано з тим, що аграрний сектор економіки України відрізняється специфікою відтворювальних процесів, пов'язаних не тільки з природними умовами та сезонністю виробництва, а й із недостатньо розвиненою матеріально-технічною базою, залежністю від імпортних технологій виробництва, відносно низькою інноваційно-інвестиційною привабливістю і високими виробничо-фінансовими ризиками. Все вищесказане вимагає постійної концентрації матеріально-технічних і фінансових ресурсів для вирішення нагальних проблем аграрного сектору економіки країни з метою забезпечення його стабільного функціонування.

Експерти у сфері вітчизняної аграрної політики єдині в думці, що для сталого розвитку галузі необхідна підтримка держави, яка виражається в ефективному використанні набору інструментів і механізмів державного регулювання аграрної

сфери, заснованих на ідеї аграрного протекціонізму. При цьому основою розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах сучасних економічних реалій повинне стати розвинене інституційне середовище, здатне формувати умови для активізації інвестиційно-інноваційних та інтеграційних процесів, розвитку імпортозамінних виробництв, підвищення кваліфікації кадрів. Механізми державної підтримки та регулювання галузі повинні спиратися на економічні важелі та інструменти: податки, кредити, субсидії, гранти тощо.

В основі формування концепції ефективного аграрного виробництва і збалансованої державної аграрної політики лежить ідея збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної сфер сільських територій. Стійкість розвитку аграрного сектору економіки передбачає активізацію ролі держави, яка за рахунок різноманітних інструментів впливу, включаючи правові нормативи та планування, опосередковано контролює і регулює як виробництво сільськогосподарської продукції, так і процес її реалізації [21, с. 111].

В умовах кризових явищ в економіці, у тому числі в аграрній сфері України, найважливішим способом стимулювання та розвитку вітчизняного сільського господарства є **бюджетна, кредитна і податкова підтримка** в поєднанні з розвитком **державно-приватного партнерства**. Важливо підкреслити, що державна підтримка аграрного виробництва є найважливішою ланкою національної безпеки країни, оскільки сприяє зростанню обсягів виробництва аграрної продукції і споживання продуктів харчування на душу населення, а також забезпечує доступність продовольства для широких верств населення.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що сучасне аграрне виробництво – це високотехнологічна галузь, тісно пов'язана з наукою і технікою й вимагає пильної уваги. Проблемами цієї галузі займаються як окремі інститути, які покликані розвивати АПК, так і держава. Для вирішення зазначених проблем слід мати стратегічний погляд на трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки, що враховує не тільки майбутнє, а й оцінює пройдені етапи. Іншими словами, аграрний сектор повинен мати чітко розроблену й обґрунтовану

стратегію розвитку. Державне регулювання сучасної національної економіки полягає у виявленні потреб галузей у бюджетному фінансуванні та в розподілі наявних фінансових ресурсів між галузями. Аграрна політика багато в чому зводиться до щорічного бюджетного фінансування без аналізу ефективності витрачання грошових коштів за минулий рік і без вирішення основного завдання – реформування аграрного сектору [25, с. 74].

Досвід розвинених країн, таких як Канада, Японія, США, Данія, Швеція, Австрія, Німеччина, Франція, Угорщина та ін., свідчить, що держава всебічно підтримує аграрний сектор економіки країни та галузі, які з ним тісно пов'язані. Провідну роль в агропромисловому комплексі відіграє сільськогосподарське виробництво, оскільки забезпечує виробництво продуктів харчування та сільськогосподарської сировини для переробних підприємств. Щодо сільського господарства в розвинених країнах використовують різні інструменти державного регулювання: грошово-кредитне, податкове, бюджетне, соціальне, цінове; регулювання шляхом державного замовлення; регулювання за допомогою обмежень; регулювання трудових відносин та оплати праці; безпосереднє управління сільськогосподарськими підприємствами [21, с. 112].

Таким чином, система механізмів державної підтримки аграрної сфери в розвинених зарубіжних країнах характеризується не стільки стимулюванням виробництва (хоча, наприклад, податки виступають як механізм стимулювання сільськогосподарського виробництва або його обмеження, а зниження податкового тиску дає можливість на макроекономічному рівні підвищити стабільність функціонування господарського механізму фермерського виробництва, збільшити обсяги оборотних засобів і підняти рівень самофінансування), скільки вирішенням соціальних завдань – підтримка рівня доходів фермерів, розвиток сільської інфраструктури й природоохоронні заходи. Що стосується державної політики підтримки аграрного сектору в Україні, то вона повинна в сучасних умовах стосуватися, насамперед, стимулювання вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та реалізації експортоорієнтованої стратегії його

розвитку, що слугуватиме поштовхом для зростання всієї економіки країни і на цій основі підвищення рівня життя населення України [69].

Правові основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку, забезпечення продовольчої безпеки населення визначає Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» від 24.06.2004 № 1877-IV.

Згідно зі ст. 3 вищезазначеного Закону, держава здійснює цінове регулювання окремих видів сільськогосподарської продукції встановленням їхніх мінімальної та максимальної цін та проведенням інтервенцій Аграрним фондом в обсягах, що дають змогу встановити ціну рівноваги у межах організованого аграрного ринку України. Якщо мінімальні інтервенційні ціни не забезпечують середньостатистичну безбитковість виробництва, на виробництво таких видів продукції запроваджується додаткова державна підтримка [4].

Систематизація наукових поглядів із питань напрямів та інструментів державного регулювання виробництва продукції сільського господарства дала змогу встановити:

- державне регулювання сільськогосподарської сфери економіки спрямоване на досягнення довготривалих цілей розвитку аграрного виробництва в умовах постійної трансформації ринкових відносин;
- об'єктом державного регулювання аграрної сфери є формування майбутнього ресурсного потенціалу сільського господарства;
- державне регулювання виробництва продукції сільського господарства передбачає вплив держави на виробництво і реалізацію аграрної продукції для збільшення рівня її конкурентоспроможності, забезпечення розширеного відтворення та сталого розвитку аграрної сфери;
- державне регулювання аграрного сектору засноване на тісній взаємодії його як із внутрішнім, так і з зовнішнім середовищем.

Однією з важливих проблем розвитку сільськогосподарських підприємств є недостатньо ефективна державна політика щодо створення умов формування кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських підприємств у сфері виробництва та збуту сільськогосподарської продукції. Незважаючи на те що на законодавчому рівні прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на забезпечення розвитку системи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, таких як закони України «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про споживчу кооперацію», «Про кредитні спілки», Постанова КМУ «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва» та ін., потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні, на думку фахівців, залишається нереалізованим. За їхніми дослідженнями, кількість сільськогосподарських кооперативів останніми роками поступово знижується, а їхня структура є незадовільною. Автори вважають, що причина такого становища полягає у: низькому рівні державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; подвійному оподаткуванні обслуговуючих кооперативів; низькому рівні професійних знань управлінського персоналу обслуговуючого кооперативу щодо цілей і мети його створення, особливостей оподаткування та господарської діяльності об'єднання; нерозвиненості споживчої кооперації, відсутності її підтримки з боку Центральної спілки споживчих товариств України; нерозвиненості кредитної кооперації та ін. [4].

Стабілізація аграрного виробництва та активна участь країни у зовнішніх ринках сільськогосподарської і продовольчої продукції мали б передбачати механізм формування та фіксування рівня цін на сільськогосподарську сировину на значно вищому рівні, який би задовольняв потреби товаровиробників. Без ефективного державного регулювання й фінансової підтримки наше сільськогосподарське виробництво приречене на поступовий занепад незалежно від того, хто займатиметься цим виробництвом – фермери або великотоварні сільгосппідприємства.

Особисті селянські господарства населення демонструють гнучкість і виживання в умовах безконтрольної експансії імпортного продовольства в нашу країну, причому у цьому разі мова може йти про натуральне виробництво. Слід також акцентувати увагу й на тому, що в нашій країні сьогодні не здійснюється жодної підтримки ОСГ, внесок яких у загальне виробництво аграрної продукції коливається в останні роки в межах 40–50% від сумарного її виробництва [25, с. 76].

Удосконалення механізмів державного регулювання аграрної галузі повинне бути спрямоване на створення траєкторії його сталого розвитку, збільшення обсягу виробництва аграрної продукції, достатньому для вирішення проблеми продовольчої безпеки та реалізації політики імпортозаміщення, підвищення економічної, соціальної, екологічної ефективності функціонування сільського господарства. Крім того, система державного регулювання має сприяти розвитку ринкової інфраструктури, підтримці стабільної, сприятливої кон'юнктури на ринку шляхом проведення державних інтервенцій, забезпечення товаровиробників доступними кредитами.

Створення ефективної державної системи підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств, на думку економістів, має відбуватися шляхом формування пакета законодавчих актів і нормативних документів регулятивного характеру, які доповнюють та розвивають попередньо ухвалений закон чи інший нормативний документ. Окрім того, повинен бути досягнутий певний компроміс між органами виконавчої та законодавчої влади, органами прокурорського нагляду та судочинства, суспільства у цілому. Автори справедливо зазначають, що регуляторні акти, що ухвалюються органами управління, повинні кореспондентуватися із загальними нормами законів, основними принципами, закріпленими в законодавстві, оскільки не може функціонувати нормативний акт, що суперечить закону або не відповідає йому [29, с.26].

Доцільно розробити Державну програму розвитку аграрного сектору, що визначає цілі та основні напрями розвитку аграрного сектору на середньостроковий період (п'ять років), фінансове забезпечення та механізми реалізації передбачених

заходів. Державна програма повинна містити основні показники і прогноз розвитку аграрного сектору, цілі, завдання, показники результативності та витратні зобов'язання, у тому числі розподіл фінансових коштів на цілі та завдання на майбутній період за роками.

Реалізація державної програми повинна здійснюватися Міністерством аграрної політики та продовольства України, місцевими виконавчими органами державної влади за допомогою цільових програм, інших заходів у сфері розвитку аграрного сектору. Галузеві цільові програми повинні формуватися і реалізовуватися відповідно до законодавства. Щорічно Міністерство аграрної політики та продовольства України має готувати й опубліковувати доповідь про хід та результати реалізації державної програми в попередньому році [21, с. 113].

Система державних програм є найважливішим інструментом реалізації державної політики у сфері аграрного господарства. Найважливішими цілями реалізації програм є не тільки зростання частки вітчизняних продуктів, а й створення нових робочих місць, підвищення оплати праці в галузі, розширення сировинного ринку. Для вирішення найважливіших проблем сільського господарства необхідно впроваджувати механізм інвестування даного сектору економіки [12]. Залучення іноземних інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва, їх обсяг та рівень ефективності залишаються недостатніми через наявність багатьох причин: неплатоспроможність вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, нестабільність політичної ситуації, законодавчої бази, низька інвестиційна привабливість сільського господарства [29, с. 27].

Для того щоб поліпшити інвестиційні процеси в сільському господарстві, необхідно вдосконалити державне регулювання через надання кредитів для придбання нового устаткування, нових технологічних ліній та основних фондів, передусім у сферу матеріально-технічного забезпечення.

Також, окремими напрямками державного регулювання інвестиційної діяльності в сільському господарстві є поліпшення управління державними

інвестиціями, регулювання умов інвестування, посилення контролю над інвестиційною діяльністю, а також запровадження гнучкої системи оподаткування суб'єктів інвестиційної діяльності шляхом диференціації відсоткових ставок податків та податкових пільг, що дадуть змогу поліпшити інвестиційний клімат галузі [12].

Удосконалення механізмів державного регулювання аграрної сфери має бути спрямоване на поліпшення використання її природних, трудових, матеріальних ресурсів, створення ефективної інституційної середовища, забезпечення зростання інноваційноінвестиційної активності товаровиробників.

Система державного регулювання реалізується за допомогою комплексу заходів, що здійснюються державними органами, для захисту національного ринку від негативних зовнішніх впливів, досягнення стійкого економічного зростання за допомогою формування ефективної структури економіки, створення комплексу необхідних умов для модернізації техніко-технологічної бази галузі, забезпечення економічної та соціальної стабільності.

Механізми державного регулювання агропромислового комплексу реалізуються за допомогою нормативно-правового, інформаційного, інфраструктурного та фінансового забезпечення, використання інструментів із регулювання ринку аграрної продукції, прогнозування, програмування та планування, цінового регулювання та ін.

Особлива увага повинна бути приділена соціальній підтримці села, розвитку логістичної інфраструктури, забезпеченню стійкої прибутковості і конкурентоспроможності галузей. Перераховані пріоритети розвитку аграрного сектору економіки повинні визначати відповідні методи й інструменти державного впливу, що сприяють вирішенню поставлених завдань.

Проведене дослідження дало змогу виділити низку проблем у сучасній системі державного регулювання аграрної сфери економіки:

– недостатня ефективність використання заходів державної підтримки; механізм виділення субсидій із республіканського бюджету залишається

незрозумілим і недоступним для багатьох сільських виробників (низька інформованість їх про свої права);

– виконання умов виділення багатьох видів субсидій негативно позначається на фінансових результатах діяльності сільгоспвиробників, змушуючи відмовлятися від вигідних пропозицій щодо реалізації сільськогосподарської продукції.

Все вищесказане підтверджує необхідність розроблення чіткого алгоритму, який би дав змогу оптимізувати витрати на підтримку сільського господарства з урахуванням обмеженості фінансових ресурсів. Це, своєю чергою, дало б змогу скорегувати саму структуру розподілу державних субсидій за напрямом державної програми.

Висновки до розділу 3

Отже, аналіз державної підтримки повинен враховувати:

1. Макроекономічні аспекти ефективності (результуючими показниками яких є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, рівень захисту вітчизняних товаровиробників на агропродовольчому ринку).

2. Макроекономічні аспекти ефективності (результуючими показниками яких є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, рівень захисту вітчизняних товаровиробників на агропродовольчому ринку).

3. Регіональний аспект ефективності (орієнтований на активізацію зміцнення і використання регіональних конкурентних переваг, підвищення інвестиційної привабливості регіонального АПК).

4. Мікроекономічний аспект ефективності (відображає рівень державної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання).

В 2019 році держава активно співпрацює з бізнесом та створює порівняно вигідні умови для ведення підприємницької діяльності. Розроблений певний ряд дотацій якими можуть скористатись фермери, кооперативи, селяни, та агровиробники. Дотації стосуються закупівлі насіння та саджанців, тварин та ембріонів, будівництва приміщень, купівлі техніки та обладнання. Отримати дотацію може кожен підприємець, якщо його діяльність відповідає умовам, що зазначені в програмах допомоги.

Проведене дослідження дало змогу виділити низку проблем у сучасній системі державного регулювання аграрної сфери економіки:

- недостатня ефективність використання заходів державної підтримки; механізм виділення субсидій із республіканського бюджету залишається незрозумілим і недоступним для багатьох сільських виробників (низька інформованість їх про свої права);

- виконання умов виділення багатьох видів субсидій негативно позначається на фінансових результатах діяльності сільгоспвиробників, змушуючи відмовлятися від вигідних пропозицій щодо реалізації сільськогосподарської продукції.

Все вищесказане підтверджує необхідність розроблення чіткого алгоритму, який би дав змогу оптимізувати витрати на підтримку сільського господарства з урахуванням обмеженості фінансових ресурсів. Це, своєю чергою, дало б змогу скорегувати саму структуру розподілу державних субсидій за напрямом державної програми.

ВИСНОВКИ

Отже, економічна сутність продовольчого ринку полягає у взаємопов'язаному функціонуванні галузей і структур, об'єднаних спільною метою – виробництвом високоякісних продуктів харчування, доведенням їх до споживача, забезпеченням раціонального споживання, створенням державних продовольчих фондів.

В структурі продовольчого ринку виділяють три основних елементи: суб'єкти продовольчого ринку; об'єкти продовольчого ринку; характер економічних відносин між суб'єктами продовольчого ринку. До суб'єктів продовольчого ринку відносять покупців, продавців і виробників продовольчих товарів. До об'єктів – реалізовані виробниками або продавцями матеріальні цінності.

Проаналізувавши структуру та динаміку розвитку світового ринку продовольства варто зазначити, що основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу FAO свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є такі країни як США, ЄС, Аргентина, Китай, Україна, Індія, Росія, Бразилія та Мексика.

Продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, США, Бразилія та Аргентина. У нас є природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. АПК України має величезний експортний потенціал. Наприклад, виробництво зернових зараз

становить понад 50 млн. тонн на рік, та можна його збільшити до 120-150 млн. тонн на рік. Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в нашій країні була збережена стабільність. АПК може стати гарантом безпеки України.

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту є зернові та олійні культури, олія, залишки і відходи, а також м'ясо. Їх сукупна частка становить близько 85% в аграрному експорті.

Зазначимо фактори, що сприяють зростанню українського експорту: зростання чисельності населення; розвиток економік країн Азії; глобальні зміни клімату та торговельний конфлікт між США і Китаєм. А також фактори ризику: Китай – ризиковий партнер; глобальні зміни в сировинній структурі для кормів; конкуренція з боку РФ та логістика.

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

Отже, аналіз державної підтримки повинен враховувати:

1. Макроекономічні аспекти ефективності (результуючими показниками яких є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської

продукції, рівень захисту вітчизняних товаровиробників на агропродовольчому ринку).

2. Макроекономічні аспекти ефективності (результуючими показниками яких є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, рівень захисту вітчизняних товаровиробників на агропродовольчому ринку).

3. Регіональний аспект ефективності (орієнтований на активізацію зміцнення і використання регіональних конкурентних переваг, підвищення інвестиційної привабливості регіонального АПК).

4. Мікроекономічний аспект ефективності (відображає рівень державної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання).

В 2019 році держава активно співпрацює з бізнесом та створює порівняно вигідні умови для ведення підприємницької діяльності. Розроблений певний ряд дотацій якими можуть скористатись фермери, кооперативи, селяни, та агровиробники. Дотації стосуються закупівлі насіння та саджанців, тварин та ембріонів, будівництва приміщень, купівлі техніки та обладнання. Отримати дотацію може кожен підприємець, якщо його діяльність відповідає умовам, що зазначені в програмах допомоги.

Проведене дослідження дало змогу виділити низку проблем у сучасній системі державного регулювання аграрної сфери економіки:

– недостатня ефективність використання заходів державної підтримки; механізм виділення субсидій із республіканського бюджету залишається незрозумілим і недоступним для багатьох сільських виробників (низька інформованість їх про свої права);

– виконання умов виділення багатьох видів субсидій негативно позначається на фінансових результатах діяльності сільгоспвиробників, змушуючи відмовлятися від вигідних пропозицій щодо реалізації сільськогосподарської продукції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991, N 29, редакція станом на 01.01.2016р.
2. Закон України «Про державний бюджет України на 2019 рік» від 23.11.18 р. № 2629-VIII.
3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» № 2982-IV від 18 жовтня 2005 року.
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» № 1877-IV від 24 червня 2004 року.
5. Закон України «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України» від 9 грудня 2005 року.
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 27 листопада 2003 року, редакція станом на 07.08.2015р.
7. Закон України «Про громадські об'єднання» № 5026-VI від 22.03.2012 р.
8. Закон України «Про ціни і ціноутворення» N 5007-VI від 21.06.2012р.
9. Закон України «Про фермерське господарство» № 1067-VIII від 31.03.2016р.
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 364 «Про утворення публічного акціонерного товариства «Аграрний фонд» від 22.04.2013р.
11. Проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. від 26 жовтня 2015р.
12. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року» від 5 липня 2019 р. № 595-р.
13. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018рр» від 14.08.2013р.

14. Розпорядження КМУ «Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року» від 12.06.2018р.

15. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року» від 10.07.2019р. № 588-р.

16. Антонюк О.П., Антонюк П.О., Лисюк В.М. Аналіз динаміки та структури експорту агропродовольчої продукції / О.П. Антонюк, П.О. Антонюк, В.М. Лисюк // Економіка харчової промисловості. – 2017. – Випуск 3. – Том 9. – С. 8-15.

17. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: Статистичний щорічник за 2018 рік / за ред. Н. С. Власенко; Держкомстат України. – К., 2019. – 59 с.

18. Безуглий М.Д, Кваша С.М. Стан, основні тенденції розвитку сільськогосподарства України // Економіка АПК. - 2016. - № 4. - С. 3 -14.

19. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико –методологічні засади формування і розвитку: Монографія / О.В. Березін . – К.: Центр учбової літератури. - 2013. – 184 с.

20. Бочарова Ю.Г. Світовий ринок продовольства: сучасний стан, особливості розвитку та конкуренції / Ю. Г. Бочарова //Глобальні та національні проблеми економіки. - 2016. - № 9. - С. 28 -32.

21. Вакуленко В.Л Шляхи вдосконалення державного регулювання агровиробництва. Випуск №19 / 2018. С.110-115.

22. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. Агросвіт. 2019. № 12. С. 15–21.

23. Гавриленко А.В. Перспективи зовнішньоторгівельних відносин між Україною та КНР в агропромисловому секторі /А.В Гавриленко// Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2017.– №2. – С. 135-140.

24. Гребеннікова А. А. Розвиток сільського господарства на інноваційній основі / А. А. Гребеннікова // Ефективна економіка. – 2016. – №5. – С. 112-119.

25. Канавцев С. В. Сутність, проблеми та шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України / С. В. Канавцев // Вісник аграрної науки, 2016. – №9. – С.73-78.
26. Карасьова Н.А. Вектори експортних потоків аграрного сектору України / Н.А. Карасьова // Економіка АПК. – 2016. – № 8. – С. 41-48.
27. Кирилов Ю. Є. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобалізації / Ю. Є. Кирилов // Економіка АПК. – 2016. – №5. – С. 23–26.
28. Коденська М. Ю., Сегеда С.А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 30-39.
29. Кропивко М. Ф. Напрями реформування системи управління аграрним сектором в умовах євроінтеграційних процесі / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2017. – №2. – С. 26–28.
30. Ключник А.В., Баришник Л.С. Стратегічні напрями виходу аграрних підприємств на ринок Європейського Союзу. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Випуск 6 (1). С. 23–26.
31. Лисак О., Андрєєва Л. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 1. pp. 139-151.
32. Непрядкіна Н.В. Особливості й перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2018. № 7. С. 60-65.
33. Олійник В.О. Напрямки вдосконалення державної продовольчої політики України в умовах глобалізації / В. О. Олійник // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 3(38). – С. 340-348.
34. Пахуча Е. В., Філімонов Ю. Л., Лещенко Л. О. Структурні зміни зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією. Ефективна економіка. 2019. № 3. – С.48-57.

35. Панухник О.В.. Державна підтримка суб'єктів аграрної сфери. Актуальні проблеми інноваційної економіки. №1/2017. – С.6-12.
36. Побоченко Л.М., Циганков Е.В. Місце України на світовому продовольчому ринку // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015.– №3. – С. 145-151.
37. Прокопенко О.С. Тваринництво в Україні. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України. 2019. – 166 с.
38. Прокопенко О.С. Рослинництво в Україні. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України. 2019. –220 с.
39. Прокопенко О.С. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України. 2019. – 58 с.
40. Прощаликіна А. М., Петренко Т. С. Місце України на світовому ринку продукції АПК. Агросвіт. 2018. № 11. С. 22-26.
41. Трокоз Ю.В.Економічна суть, зміст ринку агропродовольчої продукції та практичні рекомендації щодо стимулювання зростання АПК. Економіка та держава № 8/2017. С.99-104.
42. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 73 - 83.
43. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія / Л.В. Страшинська. – К.: Профі, 2015. – 532 с.
44. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Поширення агроновацій у контексті забезпечення ефективного галузевого зростання. Економіка АПК. 2018. № 2.С.75-76.
45. Чехова І.В. Світовий ринок олійних культур і місце України в ньому. Вісник аграрної науки. 2017. № 9. С. 71–77.
46. Чорний В.М. Внутрішні ризики виходу українських підприємств на світовий ринок зерна. Финансовые услуги. 2017. № 1. С. 44–48.
47. Crop Prospects and Food Situation - Quarterly Global Report no. 4, December 2019. Rome. 46 p.

48. Jonathan Pound. Food Outlook November 2019. FAO. 2019. 104 p.
49. OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027. OECD/FAO. 2018. 265 p.
50. World Agricultural Production. United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. Circular Series WAP 12-19 December 2019. 31 p.
51. <http://www.ukrstat.gov.ua> – Офіційний сайт Державної служби статистики України.
52. <http://www.me.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства розвитку торгівлі, економіки та сільського господарства України.
53. <http://www.in.gov.ua> - офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та інновацій України.
54. <http://www.wto.in.ua> – офіційний сайт СОТ в Україні.
55. <https://www.apk-inform.com> – офіційний сайт Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ».
56. <http://www.worldbank.org/> – офіційний сайт Світового банку.
57. <http://agroconf.org/content> – офіційний сайт Української аграрної конференції.
58. <http://agronews.ua/> – офіційний сайт АгроНовини.
59. <http://www.undp.org.ua> – офіційний сайт Цілей Розвитку Тисячоліття ООН (ЦРТ).
60. <http://www.unctad.org> – офіційний сайт ЮНКТАД.
61. <http://www.fao.org/home/ru/> – офіційний сайт Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).
62. <http://www.weforum.org> – офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ).
63. <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome> - офіційний сайт USDA (Міністерства сільського господарства США).
64. <http://www.un.org> - офіційний сайт ООН.
65. <http://www.imf.org> - офіційний сайт МВФ.

66. Інформаційно-аналітичний портал АПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua>.
67. Департамент сільського господарства США. Служба економічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ers.usda.gov>.
68. За 9 місяців 2019 року український аграрний експорт склав \$15,8 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua>.
69. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf>.
70. Місце України на світовому ринку торгівлі соєю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agronews.ua/node/81261>.
71. Світовий ринок аграрної продукції — тенденції та зміни пріоритетів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua>.
72. Ситуація на світовому ринку продовольства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituati>.
73. Стан агропромислового комплексу у січні-листопаді 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
74. Топ-10 експортних позицій плодоовочевого ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org>.
75. ТОП-10 країн-імпортерів зернових з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/top>.
76. Україна стане топовим гравцем світового ринку продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua>.
77. Україна експортує сільгосппродукцію у понад 190 країн світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua>.
78. Україна поступово збільшує свою присутність на європейському ринку продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
79. Україна – світовий лідер з експорту ячменю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.agro-center.com.ua>.

80. Українські компанії готові розширити присутність на світовому продовольчому ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua>.

81. УкрАгроКонсалт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukragroconsult.com>.

82. Чирак М. В., Чирак І.М. Стан та джерела зростання українського експорту сільськогосподарської продукції. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/61.pdf.

83. Які країни найбільше купують українську агропродукцію: цікава статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://24tv.ua>.

84. Японія – ринок у фокусі для українського аграрного експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

85. ФАО прогнозує зростання світового ринку м'яса птиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uki>.

86. Agricultural support estimates (Edition 2019). OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/545b3853-en>.

87. Environmental performance of agriculture - indicators. OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/ac0b4422-en>.

88. Environmental performance of agriculture - nutrients balances. OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787-en>.

89. FAO Guidance Note: Child labour in agriculture in protracted crises, fragile and humanitarian contexts 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i7403e.pdf>

90. FAO Statistical Pocketbook 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>.

91. Food, beverage and agriculture industry in sights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gecapital.com.pdf>.

92. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. July 2019. /Food and Agriculture Organization. 2019. URL: <http://www.fao.org/3/CA0239EN/ca0239en.pdf>.

93. Food, beverage and agriculture industry in sights. Food and Agriculture Organization. 2019. URL: <http://www.gecapital.com.au/knowledge-hub/2019/food-and-beverage-industry/foodbeverageand-agriculture-industry-insights.pdf>.
94. European Commission. Agriculture and Rural Development. 2019. URL : https://ec.europa.eu/agriculture/index_en.
95. The state of food security and nutrition in the world 2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en>.
96. The Global Competitiveness Report 2018-2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.weforum.org/reports>.
97. OECD/FAO (2017), OECD-FAO Agricultural Outlook 2017-2026, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2017-en.
98. OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027, OECD Publishing, Paris/ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 2018. URL : https://doi.org/10.1787/agr_outlook-2018-en.
99. OECD Agriculture Statistics [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dx.doi.org/10.1787/agr-data-en>.
100. United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. URL : <https://www.fas.usda.gov/>.
101. World trade report, 2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report14_e.pdf.
102. World Trade Statistical Review 2019 // World Trade Organization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.wto.org>.
103. World Investment Report 2019: Global Value Chains: Investment and Trade Development [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа: <http://unctad.org>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Стан фінансування державної підтримки розвитку підприємств АПК у 2019 році за рахунок загального фонду державного бюджету

тис. грн.

КПК ВК	Програма/напрямок	Спрямовано у 2018 році	Передбачено на 2019 рік	Перераховано отримувачам (13.11.2019)
1	2	3	4	5
Разом:		4 166 216,2	5 908 950,0	2 835 137,4
28010 30	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	265 913,0	127 160,0	103 936,4
	Часткова компенсація відсоткової ставки суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за залученими у національній валюті банківськими кредитами	265 913,0	127 160,0	103 936,4
28012 30	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	203 263,7	800 000,0	230 440,6
	Часткова компенсація вартості насіння сільськогосподарських рослин вітчизняного виробництва, закупленого у фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які здійснюють виробництво та/або його реалізацію	6 425,2	80 000,0	11 569,8
	Часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами	203,5	5 000,0	468,1
	Фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	8 575,5	50 000,0	0,0
	Часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва	108 030,7	250 000,0	121 501,8
	Бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) - новоствореним фермерським господарствам	28 661,7	89 888,7	7 583,8

1	2	3	4	5
	Бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) для фермерських господарств (крім новостворених)	42 909,8	239 893,4	29 995,9
	Здешевлення кредитів	8 457,3	85 000,0	59 103,3
	Погашення кредиторської заборгованост	0,0	217,9	217,9
2801350	Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	394 334,5	400 000,0	119 771,7
	Часткова компенсація витрат з придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю	261 092,4	200 000,0	119 771,7
	Часткова компенсація витрат з будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем	130 574,0	150 000,0	
	Часткова компенсація витрат з придбання ліній товарної обробки плодів	0,0	12 095,0	
	Часткова компенсація витрат з придбання механізмів	0,0	6 910,0	
	Часткова компенсація витрат з придбання обладнання для сублимаційного висушування фруктів	0,0	5 820,0	
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	0,0	200 000,0	140 000,0
	Надання поворотної допомоги для придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, зрошення та меліорації земель	0,0	200 000,0	140 000,0
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)	2 389 844,2	3 500 000,0	1 600 734,6
	Часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура (рибництво)	3 747,7	50 000,0	8 753,6

1	2	3	4	5
	Часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів	62 926,1	100 000,0	55 101,2
	Спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності	511 836,6	700 000,0	528 491,7
	Спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби	320 081,4	700 000,0	451 287,2
	Часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме: телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярка і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність	214 572,5	250 000,0	148 948,4
	Часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції	1 276 679,9	850 000,0	364 508,5
	Часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна	0,0	850 000,0	43 644,0
	Часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів	62 926,1	100 000,0	55 101,2
2801580	Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	912 860,8	881 790,0	640 254,1
	Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва	912 860,8	681 790,0	640 254,1
	Нерозподілені видатки		200 000,0	

Джерело: Інформація щодо стану фінансування державної підтримки розвитку підприємств АПК у 2019 році за рахунок загального фонду державного бюджету.

Напрями підвищення конкурентоспроможності
експорту продукції АПК України

Група заходів	Напрями підвищення конкурентоздатності	Особливості реалізації
1	2	3
Планування розвитку галузі	Формування і впровадження державних програм стимулювання експорту продукції АПК, розвитку органічного виробництва, концепції розвитку біоекономіки в Україні	Дозволить узгоджувати строки, ресурси, пріоритетні напрями, механізми досягнення цілей та виконавців
Розширення джерел фінансування	Стимулювання інвестицій в розвиток АПК	Розвивати механізми захисту прав інвесторів при вирішенні спорів, розширити системи кредитного забезпечення (розвиток наявної системи відшкодування процентних ставок не лише для виробників тваринницької продукції, а і для виробників з високою часткою доданої вартості)
	Розвиток системи страхування аграрних ризиків	Сплата державою частини страхових внесків при страхуванні ризиків невиконання експортних контрактів з безпосередньою участю держави при укладанні контрактів. Розробити методику формування тарифів на страхування сільськогосподарських культур та систему контролю погодних умов
	Податкова підтримка	Збереження пільгового оподаткування та відшкодування ПДВ для сільськогосподарських виробників. Це дозволить збільшити непряму підтримку виробників
Вдосконалення цінової політики	Зниження собівартості продукції	Зменшення впливу посередників у ціноутворенні, переорієнтація на техніку та добрива вітчизняного виробництва
	Зменшення диспаритету цін	Підвищення конкуренції у сфері зберігання і збуту сільськогосподарської продукції, посилення моніторингу цін, покращення інвестиційного клімату для виробників сільськогосподарської техніки

1	2	3
Інтенсифікація виробництва і освоєння нових ринків збуту	Розвиток органічного виробництва	Формування системи стандартів та сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів
	Розвиток продукції тваринництва	Оскільки значна частина тваринницької продукції вирощується в господарствах населення, то необхідно створити умови для їх перетворення у фермерські господарства за принципом «єдиного вікна»
	Підвищення частки в експорті продукції з високою доданою вартістю (зокрема, продукції харчової промисловості)	Підвищення якості та безпечності, розвиток системи сертифікації
	Підтримка нових технологій вирощування та підвищення урожайності та продуктивності	Податкові пільги для тих, хто впроваджує інновації
Розвиток інфраструктури	Стимулювання кооперації	Створення збутових кооперативів та центрів колективного користування технікою
	Формування кластерів	Формування взаємодії за регіональним та галузевим принципом між органами влади (через програми стимулювання і гарантії), виробниками, переробними підприємствами, науковими установами, збутовими організаціями
	Інформаційна підтримка та моніторинг зовнішньоторгівельних операцій	Частково виконується Аграрною біржею, однак потребує вдосконалення інформаційної роботи щодо кон'юнктури зовнішніх ринків та особливостей реалізації продукції на них

Примітка. Складено автором за даними Прошаликіна А. М., Петренко Т. С. Місце України на світовому ринку продукції АПК. Агросвіт. 2018. № 11. С. 25.